

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Gunnar Sandfeld Søllerød - som det var engang

Søllerød som det var engang

*Udgivet med støtte af
Søllerød Kommunes Kulturudvalg*

Gunnar Sandfeld

Søllerød som det var engang

En billedbog med tekster

1. SAMLING

Udgivet af Historisk-topografisk Selskab for Søllerød kommune 1972

Publikationer udgivet af
Historisk-topografisk Selskab for Søllerød
Kommune:

Søllerødbogen 1942 ff

Udkommer årligt. Gratis for medlemmer af Selskabet

Søllerød i billeder

Gamle fotografier fra Søllerød Kommune

148 sider. 1967. I kassette: kr. 37.00

Gunnar Sandfeld: Dreng i Holte

Billeder og stemningsindtryk fra en svunden
provinsidyl

159 sider + 44 billedplancher. 1969

Bogladepriis: kl. 40.60. Medlemspris: kr. 30.40

Knud Voss: Bygningskunst i Søllerød 1670-1970

192 sider, illustreret. 1970. Indbundet. I kassette

Bogladepriis: kr. 74.00. Medlemspris: kr. 52.00

Ady Rechner: Vedbækfiskerne

84 sider, illustreret. 1971. Særtryk af

Søllerødbogen 1970

Bogladepriis: kr. 19.50. Medlemspris: kr. 14.50

Roar Skovmand: Frederik VII og Skodsborg

40 sider, illustreret. 1971. Særtryk af

Søllerødbogen 1970

Bogladepriis: kr. 13.50. Medlemspris: kr. 8.50

Ingrid Markussen: Prinsesseskolerne i

Søllerød Sogn 1721-1823

141 sider, illustreret. 1971. Særtryk af

Søllerødbogen 1971

Bogladepriis: kr. 33.50. Medlemspris: kr. 25.00

Litteratur om Søllerød Kommune

En bibliografi. Bd. 1-2

Udgivet af Søllerød Kommunebiblioteker

500 sider, illustreret. 1968

Bogladepriis: kr. 55.20. Medlemspris: kr. 46.00

Ekspedition af Selskabets publikationer:

Søllerød Kommunebiblioteker, Biblioteksalléen 1-5,

2850 Nærum. Telf. (07) 8004 86

INDHOLD

Forord	9
Landskaberne som de var engang	11
Søllerødidyl	35
Villakvartererne skyder op	59
Kongevejen mellem 13 og 16 kilometer-stenen	87
Virksomhed og velstand gror	109
På farten – med mange slags befordringsmidler	153
Små og store skoler	181
Hjemliv og hygge – ude og inde	197
Store og små begivenheder	225
Billedfortegnelse	243

FORORD

Historisk-topografisk Selskab for Søllerød Kommune markerede i 1967 sit 25 års jubilæum med en stærkt besøgt udstilling på rådhuset i Holte af malerier og fotografier fra det gamle Søllerød sogn i hele dets bredde og længde fra Furesønæsset til Øresundskysten og derefter udsendelse i bogform af et stort udvalg af de værdifulde og tildels meget sjældne fotografier, som havde været udstillet, og som alle var hentet fra Søllerød kommunes righoldige historisk-topografiske billedarkiv på Hovedbiblioteket i Nærum.

Denne bog, »Søllerød i Billeder«, vakte megen og berettiget opsigt. Til mig gamle Søllerødbo helt herovre i den modsatte ende af landet kom den som noget nær i retning af en åbenbaring, i hvert fald som en helt uventet og meget kær hilsen fra mit forsvundne, men uforglemmelige barndomsland. Men jeg var dog alligevel ikke mere sentimental, end at jeg straks havde visse indvendinger at gøre, bl.a. den, at der ikke til et eneste billede i bogen fandtes så meget som en vejledende, uddybende eller fortællende tekst, og endvidere den, at mange af billeddateringerne var oplagt forkerte. Herom skrev jeg til formanden, professor Roar Skovmand – og dermed var en »kædereaktion« sat i gang. Dette brev, som fik den smukkeste tænkelige modtagelse, blev nemlig det direkte udgangspunkt først for afhandlingen »Omkring Geels bakke« i Søllerødbogen 1968, så for erindringsbogen »Dræng i Holte« 1969, og så igen for den her foreliggende billedbog med tekster, hvormed Historisk-topografisk Selskab har ønsket at markere 30års-dagen, og som – hvad titelbladet også antyder – ad åre vil blive efterfulgt af flere. Forberedelserne til den næste er allerede i fuld gang.

Søllerød kommunes historisk-topografiske billedarkiv har siden 1967 fået en ret betydelig tilvækst, først og fremmest takket være stadsbibliotekar fru Annalise Børresens energiske indsats, men også tildels som følge af, at jeg gennem »Dræng i Holte« kom i forbindelse med mange af mine samtidige »bysbrødre og -søstre«, der var lige så glade for det gamle Søllerød som jeg og derfor

beredvilligt overlod mig, hvad de havde liggende af gamle værdifulde billeder, til affotografering i billedarkivet.

I det foreliggende udvalg har jeg beflittet mig på at medtage så mange som muligt af de nyindkomne billeder siden 1967, både blandt dem, jeg har modtaget, og dem, fru Annalise Børresen har opsporet (ca. 70 af bogens 127 billeder tilhører denne kategori). Det har været os begge magtpåliggende, kan jeg godt sige, at vise de ædle givere og udlånere, hvordan vi har vurderet og påskønnet deres indsats. Deres navne vil alle være at finde i billedoversigten bag i bogen. Her skal blot siges hjertelig tak til hver og en, naturligvis også til dem, hvis billeder der ikke kunne blive anvendelse for denne gang.

En stor tak også til Historisk-topografisk Selskabs bestyrelse for den tildelte opgave, som jeg i sandhed er gået til med inderlig glæde og uforanderlig oplagthed. Og en ganske særlig tak til fru Annalise Børresen, hvis utrættelige energi, ildhu og begejstring for sagen og næsten utrolige beredvillighed og hjælpsomhed i et og alt har været overordentlig inspirerende for mig.

De mange dygtige fotografer, professionelle og amatører, navngivne og anonyme (se oversigten bag i bogen), som i sin tid tog de her følgende smukke og værdifulde billeder, er alle forlængst døde og borte. Dem kan jeg altså ikke takke direkte; men jeg vil sige præcis som professor Skovmand gjorde det i 1967:

»Der er grund til at være disse gamle fotografer taknemlig, fordi de med deres optagelser, alle af høj kvalitet, i væsentlig grad har bidraget til at fastholde og viderebringe til eftertiden det Søllerød, som var, og som nu kun de færreste af kommunens snart 30.000 indbyggere kender.«

GUNNAR SANDFELD

Signaturforklaring til de mange parentetiske henvisninger i teksten

B. S.: Knud Voss: Bygningskunst i Søllerød 1970

D. H.: Gunnar Sandfeld: Dreng i Holte 1969

S. B.: Søllerød i Billeder 1967

S. Å.: Søllerødbogen. Årbog for Historisk-topografisk Selskab for Søllerød
Kommune 1942-1970

LANDSKABERNE SOM DE VAR ENGANG

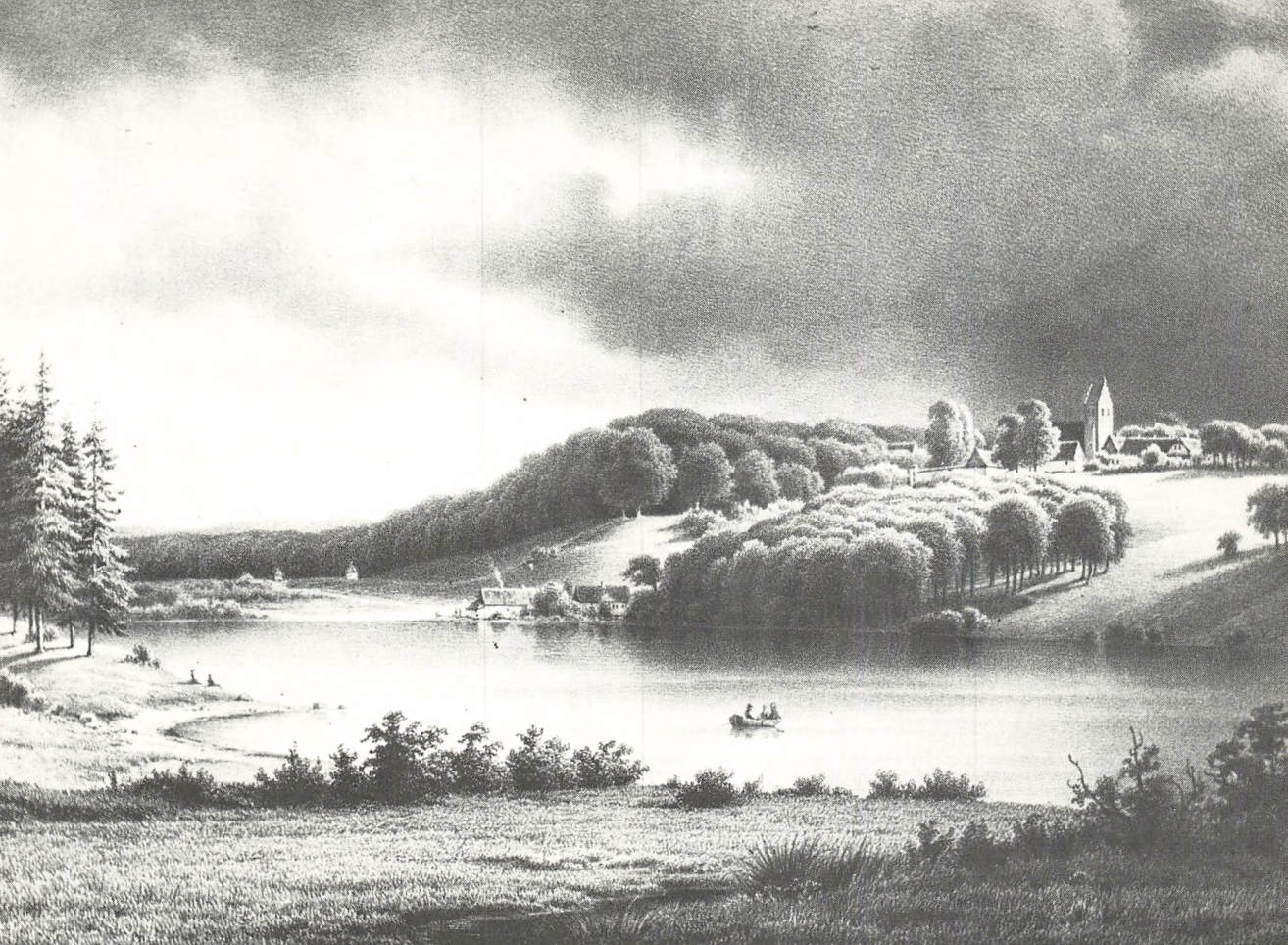
1 I en tid, hvor man sværmede romantisk for den på én gang storslåede og idylliske østdanske indlandsnatur med stille søer lunt beliggende mellem kraftige, skovklædte bakkerundinger, snart blånende og glitrende i sollyset under en skyfri sommerhimmel, snart grånende og changerende i et optrækkende uvejrs halvt ængstende, halvt mystisk betagende skær, måtte landskabet i Søllerød sogn for enhver naturelsker uimodsigeligt stå som noget af det skønneste, der overhovedet kunne opleves. Man syntes, det var det dejligste i hele Nordsjælland, i hele Danmark, ja måske i hele verden!

»Paris! O det er en deilig By!«, skrev *H. C. Andersen* til pastorinde Maria Boye i Søllerød d. 9. august 1833. »Omegnen falder derimod igjennem skal den sammenlignes med den om Kjøbenhavn; jeg har i Frankrige endnu ikke seet saa smuk en Egn som den ved Præsteboligen i Søllerød«.

Søllerøds yndigheder havde allerede tidligt i det 18. århundrede tiltrukket flere af rigets mægtigste mænd og fristet dem til at bygge fornemme lystgårde herude. Men for københavnere i almindelighed var stedet endnu i begyndelsen af forrige århundrede temmelig ukendt. Krigsråd *J. C. Hedegaard* (1762-1831), der i sommeren 1825 ferierede på Søllerød Kro for at »lappe på sit skrøbelige og pjaltede helbred«, skrev til sin ven, historikeren *Fr. Thaarup*, som åbenbart aldrig havde hørt om Søllerød, at han netop havde valgt *dette* sted, fordi det lå »højt og følgelig sundt«, og fordi stedet og omegnen »vrimlede af maleriske og fortryllende situationer«. Fra »Søbakken«, som folk herude kaldte »Søllerøds Rundetårn« – (d.v.s. det høje toppunkt i billedets centrum her, der i 1820'erne lå som et åbent

plateau med udsigtsbænke for enden af krohaven) – kunne han se »den speilklare Sø og ynderige Grupper af Skov og Krat, ja, det som meere er: selve Paradis«, skrev han – men glemte at kommentere det afsluttende ordspil, som den ikke-lokalkendte ven vel næppe har forstået ret. At der lå et sådant ukendt Arkadien lige uden for København, forekom imidlertid *Fr. Thaarup* at være så interessant en nyhed, at den burde komme til de flest muliges kundskab, og derfor lod han både denne og to andre Søllerød-bulletiner fra krigsråden aftrykke i sin dengang meget udbredte avis »Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn«. Det virkede åbenbart. Københavnske søndagsturister, som før mest havde hjemsogt Frederiksdal og Dronninggård, begyndte at lægge vejen om ad Nyholte og Søllerød, og Søllerød sø blev snart et yndlingsmotiv for danske malere.

Ser vi nærmere på maleriet her, opdager vi, at *Præsteskoven* strækker sig helt ned til søens bred og helt hen til hulvejskløften ved »Drewsens Hospital«, og at *kirkegården* er begrænset til et lille areal omkring selve kirken. *Præstegårdens udlænger* ligger stik nord for kirken, altså på det nuværende kirkegårdsareal mellem kontorbygningen og hulvejskløften nord for vejen, der fører ind til præstegården (jvf. matrikelskortet 1810, som er gengivet i *S. Å.* 1942 s. 75), og *Drewsens Hospital* (oprettet for ubemidlede gamle ved testamentarisk bestemmelse af højesteretsassessor J. C. Drewsens enke i 1804 og taget i brug 1809) består af *to bygninger* (på det omtalte matrikelskort 1810 ligger der fire bygninger i klynge øst for vejen). Bygningen med den rygende skorsten er sikkert identisk med den, vi kender idag, men den har endnu tjærede brædde-

*1 Udsigt fra Vejlegårds marker mod Søllerød
ved midten af 1840erne*

gavle og uafvalmet stråtag, akkurat som det overfor liggende »Søbakkehus« har det den dag idag. Hvornår den ombyggedes med stensat gavl og afvalmet tag, vides ikke med bestemthed, men det er formodentlig sket allerede før 1850, og ved samme lejlighed er måske den anden bygning tættere ind mod kirkebakken blevet nedrevet.

Inde i ådalen ligger det endnu eksiste-

rende »Klokkerhus«, også kaldt »Gartner Harders Hus«, og længst borte ses et fattigt daglejerhus, som lå lige ved leddet ind til Kirkeskoven. Det forsvandt længe før århundredeskiftet (jvf. denne bogs omslagsbillede og S. B. fig. 58).

Yderligere bemærkninger til dette billede vil være at finde i teksten til fig. 9.

2 Nogenlunde samme motiv som på foregående billede – i mere nøgtern fotografisk gengivelse. Fotografen har placeret sig et par hundrede meter østligere end maleren og derved fået vaskeriet »Sødal« med (det var skjult på maleriet af de høje graner til venstre). *Christopher Clausens* meget beskudne vaskehus fra 1842 (jvf. *S. Å.* 1947 s. 118) er blevet betydelig udvidet af sønnen *Niels Christophersen*; men der arbejdes stadig på samme landlige vis som i grundlæggerens tid: varm sæbeoplødning og -gnidning indendørs, kold skylning i selve søen og lufttørring på snor. Først med sønnesønnen *Christian Christophersen* indførtes det moderne dampvaskeri (jvf. *S. B.* fig. 63 og 64).

Drewsens Hospital har fået det udseende, vi alle husker fra tiden før den sidste restaurering. *Skrænten* mellem »Klokkerhuset« og hulvejen er blevet skjult af træer. Men til gengæld er *det gamle udsigtspunkt* (»Søllerøds Rundetårn«) igen blevet delvis frilagt (nu som en del af Søllerødgårds have), og derfor kan vi nu se *den gamle fornemme slotsallé* med de kandelaberformede lindetræer, som blev plantet i 1742 samtidig med opførelsen af det oprindelige Søllerød slot. Slottet forsvandt allerede i 1780'erne, men lindealléen står endnu den dag idag i al sin imponerende pragt (jvf. *B. S.* pl. 4).

Kirkegården er i 1895 forlængst nået ned til bakkens fod, og *Præstekoven* er rykket lidt vestpå og bort fra vandet, hvorved *Præstevænget* er opstået. Den yndede spadsresti fra Søllerødvej over Præstevænget og op langs hulvejens vestre skrænt ses tydeligt markeret. *Præstegårdens gamle udlænger* (jvf. foregående billede), som lå i vejen for en udvidelse af kirkegården ned over bakken mod nord, er blevet fjernet, og i stedet

er der længere mod vest blevet opført en langstrakt *stald- og ladebygning* på linje med hovedbygningens østre tværføj (jvf. *S. B.* fig. 45). Hvornår den blev opført, kan ikke siges med sikkerhed, men det må i hvert fald have været før 1851. Fabrikant J. C. Drewsens gravsted fra dette år finder vi nemlig idag lige nord for vejen, der fører ind til præstegården, tæt op mod den nuværende kontor- og toiletbygningens østmur. Det har åbenbart været et af de første på den jord, som de gamle udlænger havde dækket. Den nye staldlænge stod uforandret til o. 1914, da det meste af den – sammen med det nordre parti af præstegårdshaven – måtte vige for en ny udvidelse af kirkegården (sagen figurerer på kommunens budget for finansåret 1913-14). Kun et vognhus stod herefter tilbage som en afkappet sydende af den lange bygning (jvf. *B. S.* pl. 33).

2 *Udsigten mod Søllerød o. 1895*

3, 4 På disse marker og enge nænnede man 30 år senere at lægge »Søvejens Villakvarter« (jvf. fig. 40). I 1874 var landsbyidyllen derovre mod øst endnu den eneste bebyggelse ved søen, og »Sødal« var endnu kun det lille uanselige vaskehus, det fra begyndelsen havde været. Udviklingen havde ikke nået Søllerød vestsogn endnu. Dog var der begyndt at ske et og andet på *Havarthigård* (jvf. fig. 64), som her ses oppe til venstre i baggrunden i den skikkelse, den fik ved den store ombygning 1864-66. Den ældre Havarthigård (udflyttet fra Øverød by til denne plads foran Kirkeskoven efter en brand i 1819) var ikke slet så imponerende, men til gengæld adskilligt kønnere med sine enkle, stråtækte længer og de lavtsiddende, smårudede vinduer, som, indrammet af maledede, opslåede skodder, tittede frem mellem havens knudrede frugttræer. Men tiden dengang var alt andet end »museums-minded« over for gamle smukke bygninger. En

ejendomsbesidder tilintetgjorde nøgternt og usentimentalt, hvad der var gammelt og udlevet, og glædede sig over det nye, solide og praktiske, der kom i stedet. Det moderne og mere funktionelle var ham altid det køneste og mest værdifulde, og det var kun i poesien, han elskede »den gamle, den vaklende rønne«.

Lige foran kirkens søndre korsarm skimtes det mægtige *kirsebærtræ*, som endnu i begyndelsen af 1920'erne stod ude på bar mark vest for præstegårdshaven, og som derefter i mange år rakte sine grene hen over talrige gravsteder på et nyindlemmet kirkegårdsområde. Det fangede altid blikket, når man gik op ad Søllerødbakken mellem Skovløberhuset og »Carlsminde«, og var i blomstringstiden en ren åbenbaring. Men det skyggede jo for de nye gravsteders beplantninger, så det gamle træ fik *ikke* lov at stå, indtil det døde af ælde.

3 Søllerød sø set vestfra 1874

4 *Det gamle kirsebærtræ på Søllerød kirkegård 1930*

5 Vi ser ud gennem det brede skår mellem Geels skovs nordøstre hjørne og Præsteskovens sydvestre hjørne og genkender let fra det foregående billede trægruppernes linje og form. De er blot vokset noget siden 1874. Og det samme gælder naturligvis træerne nede på det fremspringende næs i søen. Lige over dette næs ser vi i baggrunden den åbne engstrækning mellem søens vestende og Kongevejen, som man 20 år senere spolede ved anlægget af et hæsligt gasværk. Den eneste bygning, vi kan se derovre på engen, er *Hotel Nyholte*, som dukker frem af skoven ved Geels bakkes fod. Bag hotellet ses det fortsatte engdrag ned mod Vejlesø, endnu ganske ubebygget, og længere ude *Dronninggårdskoven* (det nuværende villakvarter omkring Frederikslundsvej og Fredskoven) og længst ude Furesøen. *Øverødvejs* forløb over den flade eng fra hotellet hen mod bakken i øst er tydeligt markeret af vejtræernes store kupler.

Billedets overraskelse er det store *teglværk*, som ses at have ligget ind i bakkeskråningen lige sydvest for det senere »Rydholt«. Det har altså ligget på Vejlegårdens jord (jvf. fig. 7 med tekst). Nogen lang levetid kan det ikke have haft. Generalstabskortet »maalt 1851-58, rettet i Mærken 1877-81« kender ikke noget til det, og det er heller ikke at se på de fotografier af Søllerød sø, vi kender fra 1890'erne (se f.eks. fig. 31). Vi savner i det hele taget efterretninger om det. Men vognmand *Hans Rasmussen*, Ellensvej i Holte (født 1890) meddeler (1971), at han fra sin drengetid husker nogle store, dybe lergrave lige oven for Øverødbakken i terrænet omkring gartneriet »Montana« (nuværende »Meteor«).

Bag teglværket ser vi *Rudersdalsbakkens kløft* mellem to kraftige skovklædte bakke-

drag. Det mørke til venstre er skråningen i trekanten mellem nuværende Sofievej, Kongevej og Ernst Bojesensvej, og det lyse til højre højderyggen mellem Øverødvej og Røjels Mose (Morlenesvej kvarteret). Skoven strækker sig østpå til nuværende Pileallé og nordpå til nuværende Margrethevej.

Præstegårdsmærken, som nu idag er helt okkuperet af kirkegården, var dengang og lige indtil århundredeskiftet i *Søllerødgårds forpagtning*. Det muntre høbjergningsbillede i *S. B.* (fig. 51) er fotograferet på denne mark her, og fotografen (komponisten A. Grandjean) har stået omtrent der, hvor børnene på maleriet leger i høstakkens skygge, og rettet sit kamera mod Mothsgårdens havehegn, d.v.s. mod det sted, omtrent, hvor kunstmaler Libert i 1887 stod mod sit staffeli.

Senere overtog »Carlsminde«s ejer, etatsråd *Isac Clückstadt* forpagtningen. Han ønskede i 1906 at købe hele jorden og Præsteskovens og -vænget med, og sognerådet, som skulle spørges i den sag, var såmænd forhandlingsvilligt, når blot etatsråden ville love at lade det folkeyndede Præstevænge stå åbent for offentligheden. Men det ville etatsråden ikke, og så gik sagen i hårdknude. Heldigvis begyndte samtidig fremsynet heden så småt at vågne hos kommunalbestyrelsen. Man forudså nu en betydelig forøgelse af indbyggertallet i løbet af kommende årtier, og så ville det dog være en klogere politik for kommunen i tide at sikre sig al denne jord til kommende successive, uomgængeligt nødvendige kirkegårdsudvidelser, frem for at lade den gå til en privat jordspekulant og så bagefter være nødt til at købe den af ham stykke for stykke til stadig højere opskruede priser. Heldigvis frafaldt Glückstadt hurtigt sit ønske om jord-

5 *Udsigten fra Søllerød præstegårds have vestpå 1887*

køb. Men kommunen turde alligevel ikke straks binde an med så stor en opgave som at købe det hele på én gang. Man købte foreløbig 2 tdr. land og lod præsten fremdeles bortforpagte resten indtil videre. Og

så udvidede man gennem årene arealet stykke for stykke, sydpå, vestpå og nordpå. I 1925 købte kommunen endelig hele Præstevænget og gjorde det til et offentligt anlæg.

6 Medens alle de foran gengivne motiver let lader sig genkende allerede ved første øjekast, trods senere tiders mange og helt omvæltende forandringer, vil næppe nogen idag øjeblikkelig kunne sige, hvor vi er henne på dette billede her, og hvor kunstmaleren præcist har haft sit staffeli opslået. Men når kunstneren selv har kaldt billedet »Parti fra Holte«, kan der jo ikke være nogen tvivl om selve stedet. Og synsvinklen kan vi bestemme efter solen. Vi har syd til højre og ser med andre ord i østlig retning ud over istids-tunneldalen med småsøerne og Kikhanerenden til Jægersborg Hegn i det fjerne. I billedets centrum synes et stykke af Kohaveskoven at stikke frem, og længst ude til højre aner man noget af Egebækgården.

Holte kaldte kunstneren denne landsby, for det hed den – og havde gjort det lige fra tidernes morgen. Den kro, som Holtegårds ejer i 1786 lod opføre ved Kongevejen i den sumpede lavning mellem Geelskov og Rudeskov, blev da ganske naturligt kaldt *Nyholte* kro. Men skæbnen ville, at den på et generalstabskort fra 1855 fejlagtigt blev kaldt Holte kro, og det fik følger, da man i 1864 ved Nordbanens anlæg lagde en station ret nær ved. Den burde naturligvis straks have været kaldt Nyholte station; men jernbaneselskabet henholdt sig med en sand tyrkertro til generalstabskortets angivelser og lod male et *Holte* med tykke sorte bogstaver på stationsbygningens grågule mur. Når alle lige fra begyndelsen talte om Holte station, vænnede de sig også hurtigt til at kalde den lille klat af en by, der efterhånden voksede frem i dens umiddelbare nærhed, for Holte i stedet for Nyholte; og så blev man jo ligefrem nødt

til at kalde det egentlige Holte for *Gammel* Holte.

Ikke-lokalkendte folk har aldrig kunnet hitte rede i disse forhold. F.eks. har den person, som lavede registret til »Dansk Skolestat« I–IV, 1933, ganske misforstået tekstoverskrifterne »Gl. Holte Kommuneskole, opført 1926« og »Ny Holte Kommuneskole, opført 1908-09« og – uden så meget som at bemærke de respektive årstal – registreret dem således:

Holte, gamle kommuneskole I 758

– ny kommuneskole I 759

6 *Fra Holte gade 1857*

7 Vejlegaard – den berømte osteproducent Hanne Nielsens fødegård – var, som vi her ser den, genopført efter en ildebrand i 1820. Det var en velhavende gård med store jordtilliggende, der mod nord strakte sig til Rudeskov og Paradisgårdens skel, mod vest til Dronninggårds skel (d.v.s. lige vest om nuværende Pileallé) og mod syd til Geels skovs nordre stengærde i hele dets udstrækning. Den lave engstrækning mellem Søllerød sø og Vejlesø hørte nemlig også med, og den såkaldte Bækrende (jvf. fig. 74) dannede nordgrænsen ind mod Dronninggårds jorder lige fra nuværende Søvej (syd for »Aabo«) og ud til Vejlesø (nord for mejeriet). Det nuværende anlæg ved Vejlesø bådetroer er altså oprindeligt Vejlegårds vestligste jordstykke, som 1864 på en højst akavet måde blev kappet fra alt det øvrige ved Nordbanedæmningens mægtige spærrevold. (Viadukten og Vejlesøvej kom først ved midten af 1890erne.) Og alt, hvad der ligger af bebyggelse langs med Stationsvej og Øverødvej, er opstået på jord, som i ti-årene omkring århundredskiftet blev udstykket af Vejlegårds ejer. Undtagen *Holte Bio* og dens østlige naboer og genboer hen til vejrydset ved Pileallé. De ligger på Dronninggårds gamle jord!

Skoven, som danner effektiv baggrund på maleriet, strakte sig helt ud til Kongevejen nord for Nyholte kro (jvf. fig. 5) og oprindeligt også helt ned til søen og engen (se f.eks. det gamle kort fra 1782-86, som er gengivet på Søllerødbogens omslag 1969). Nogen egentlig vej fandtes ikke direkte mellem Øverød og Nyholte før Nordbanens anlæg. Den øverødbo, der havde ærinde i Nyholte med hest og vogn, var nødt til at tage over Rudersdal. Den smalle skovvej, som kunne følges i skovens udkant langs

søen og engen, var åbenbart – som så mange danske veje dengang – »tredimensional« (d.v.s. at den foruden længde og bredde også havde *dybde* – navnlig i fugtigt vejr) og derfor bedst egnet for fodgængere.

Øverødvejs anlæg har sat gang i skovrydningerne på bakken nord for engen og søen, og det er næppe helt tilfældigt, at den røde, kamtakke »herregård i lommemformat«, som hen ved 1890ernes midte rejstes på bakketoppen, blev kaldt »Rydholt«. Efter 1900 var der ingen skov mere øst for Pileallé. Bebyggelsen tog fart, og snart blev Vejlegård helt omringet af moderne villaer i mere eller mindre pyntelig stil.

Onsdag eftermiddag den 3. marts 1927 skete det, som er blevet utallige gamle stråttækte bygningers skæbne: der opstod skorstensild, som i løbet af et kvarter gjorde den dejlige gamle gård til et brølende flammehav. De lokale brandmænd kunne intet stille op mod dette, men fik som sædvanlig at høre for deres parodiske manøvrer. Tilskuerne var selvfølgelig meget klogere og gjorde ved direkte, aktiv indgriben forvirringen komplet. En herre fra Vejlesøvej lukkede f.eks. pludselig af for brandhanen, fordi han syntes, »der var noget forkert«! Gården rejste sig aldrig igen. Tomten blev ryddet og nye villagrunde udlagt, og idag er det eneste minde om den på stedet vejnavnet *Vejlegårdsvej*.

7 *Vejlegård ved Øverød o. 1860*

8 Ældste hus på pladsen her er det lille hvide bomhus (med stige på gavlen), opført 1787 i henhold til en forordning af 15/2 1786, som bestemte, at der for hver mil på Sjællands nye landeveje skulle opstilles en bom, og at der ved hver af disse skulle betales en afgift af alle vejfarende til vejens vedligeholdelse. Disse landevejsbomme, som senere også blev indført på Fyn (i 1820'erne) og i Sønderjylland (i 1840'erne), var naturligvis lige fra begyndelsen urmåde upopulære, og der klagedes ustandseligt over dem. 1851 afskaffedes de igen på Fyn og i 1853 på Sjælland – undtagen i Københavns amt! Her var færdselen jo allerstørst, og amtet ville derfor ikke give afkald på den gode indtægt, som flød af de mange bomforpagtninger. Det vakte, som man kunne vente, umådelig irritation hos beboerne, og der faldt mangan en bitter-ironisk bemærkning overalt, hvor lejlighed bød sig. Forfatteren *Fr. Algreen-Ussing* (fader til den senere kendte skolebestyrerinde i Nyholte, Henny Algreen-Ussing) skrev således i »Turisten i Nordsjælland« (1865): »Lige ved Kroen, ved Foden af den høje Geels Bakke, seer man en interessant Antikvitæt, *Røyels Bom*, et meget sindrigt Apparat, hvis Formaal er at vanskeliggjøre Færdselen paa Landeveien; den er Kjøbenhavnernes berettigede Stolthed, thi kun gamle Kjøbenhavns Amt har endnu bevaret sine fem værdige gamle Hindringer for den frie Kommunikation«.

Efter 1895 måtte det lille bomhus nedrives, fordi Stationsvejens østligste parcel var blevet udstykket og bebygget med villaer (de endnu tildels eksisterende, som i over 50 år har været ynkeligt klemt inde bag forretningskomplekser til gadelinjen (»Axelhus«, »Anna« og »Marie«). Så blev

bommen flyttet lidt længere nordpå og et nyt bomhus opført i østre vejside (jvf. *S. B.* fig. 5). Det ny århundredes stigende vejtrafik og ikke mindst motorkøretøjernes jævnt stigende antal – og fart gjorde imidlertid denne evindelige bomstandsning mere og mere uholdbar, for ikke at sige grotesk antikveret. Men først i 1914 lykkedes det endelig at få uhyrlighederne afskaffet ved lov. Sidste opkrævningsdag var 31/3 1915. Længere er det ikke siden. Jeg husker tydeligt den bom.

Til venstre i billedet ser vi kroen med rejsestald (opført 1786), som den tog sig ud nu, efter at bomforpagter og brændevinsbrænder *Jens Chr. Nimb* i 1841 havde fået krobevilling. Dette udseende bevarede den indtil 1886, da den nedbrændte til grunden. Den daværende hotelejer Anders Månsson lod da på tomten opføre den efter tidens forhold statelige hotelbygning, der endnu eksisterer.

Bag kroens bagbygninger løfter sig de store bøgetræer, som lige indtil 1929 stod i den spidse vinkel mellem Øverødvej og Søllerødvej, og bag det lille bomhus den store bøg ved stengærdet på det senere Stationsvejshjørne, der fik endnu længere levetid (jvf. fig. 53). Længere borte ligger det lille skovløberhus, som bevaredes næsten uforandret indtil 1921. Villaen i højre vejside må være en ældre udgave af ejendommen »Godthaab«, som forsvandt, da den store forretningsbygning lige syd for Marievej blev rejst i 1906 (ombygget 1923).

8 *Kongevejen ved Nyholte kro 1842*

9 En ensomt vandrende kvinde kommer fra Øverød ad den under fig. 7 omtalte skovvej, som her slår et slag ud over engen og bækrenden i retning mod Geels bakke og skovvejen til Søllerød. Det fredelige engstykke er idag kuert ned under forretningsejendommene Øverødvej nr. 1, 3 og 5 samt alt, hvad der gemmer sig bag dem af bagbygninger og parkeringspladser. Træerne i krohavens sydhegn vil endnu huskes af mange. De fik lov at stå, lige indtil man i 1921 begyndte på opførelsen af den nye teaterfløj, og ragede da godt op i synsfeltet, når man ad Stationsvejens fortov bevægede sig hen mod Korsvejen (jvf. S. B. fig. 3).

Krobygningerne stammede fra 1786. Men egentlig kro var her først fra 1841. I sin glanstid, 1841-1865, var den et stærkt besøgt beværtningssted. Før jernbanens tid gik alle rejser mellem København og Helsingør ad Kongevejen over Lyngby, Rudersdal og Hørsholm, og kroen i Nyholte må have virket særdeles dragende på enhver rejsende, som lige havde aset sig op over Geels bakke og straks efter var blevet præsenteret for næste »lodrette« stigning mod Rudersdal. Men den var også mange københavnernes yndede udflugtsmål.

Når det i Søren Kierkegaards »*Stadier paa Livets Vej*« hedder, at de 5 »Æsthetikere« til deres »Symposion« havde udvalgt sig »en Kro i en Skovegn et Par Mill fra Kjøbenhavn«, behøver vi næppe at spørge om, hvilken lokalitet der her er tænkt på. Forfatteren har jo kendt den særdeles godt fra sine berømmelige køreture til Gribskov. I Vilh. Bergsøes »*Fra Piazza del Popolo*« nævnes Nyholte direkte som stedet, hvor de unge studenter en dejlig Sct. Hansdags aften i koleraåret 1853 holder kandidatgilde for en kammerat. Medens de venter på hr.

Nimbs »storartede Forberedelser«, går de en tur langs »Geel Skovs nordlige Affald« og bestiger en bakke, »hvorfra man har en vid Udsigt over den stille Sø, det landlige Øverød og de store Engpartier, der fra Søllerød Sø som en Dalsænkning med enkelte gamle Trægrupper strækker sig ned mod Furesøen«. Ser vi nu på billederne nr. 1 og 5 her foran, bliver vi snart klare over, hvor det er, forfatteren har tænkt sig dem placeret. De morede sig en tid, skriver han, med »det stærke Ekko fra den lille Granskov på den modsatte Side af Søen«. Den har vi til venstre på fig. 1. Så blev deres opmærksomhed fanget, fortæller han videre, af et opløb omkring en sindssvag pige, der sad og red på en stor sten lidt ude i vandet. Den sten lå ud for Præstevænget, vidner kammerherre Bodenhoff, der som dreng ferierede i Øverød 1853-57, og det stemmer godt nok med maleriet (fig. 1), hvor vi tydeligt ser den (sammen med en lidt mindre) ligge ved det lille næs neden for granskoven på søens nordside. At Vilh. Bergsøe har taget sig den digteriske frihed at flytte den over på sydsiden, er en anden sag. Lige indtil 1902 lå den på sin oprindelige plads, men blev så slæbt op på kirkegården og sat som gravsten over præsten og historikeren Adam Fabricius.

9 Nyholte kro set fra øst 1855

10 Geels skov gik før 1864 helt ned til Vejlesø, men ved anlæggelsen af Nordbanen og Holte station blev der gjort dybesnit i den, idet ikke alene »Tyvekrogen« blev skilt fra, men også den skovtrekant, som dækkede *Geelsodde*. Staten beholdt »Tyvekrogen«, men solgte i 1867 Geelsodde til generalkonsul *A. Westenholz*, som dengang ejede Dronninggård. Ingen inden for statsadministrationen drømte da om at sikre grønne områder til folkets rekreative behov. Der var forøvrigt også steder nok endnu at træde frit på. Den ukendte kunstner her har i 1864 frit kunnet vandre om på Geelsodde, og han har placeret sig med sit staffeli alleryderst på dens nordvestlige bred. I mellemgrunden til venstre ser vi Svanebugtens gab, og bag dette den bakkehældning, som 40 år senere blev udparceleret til villagrunde ved den nyanlagte Vejlesøvej. Midt for har vi i dybt perspektiv Vejlemose, Malmose, Furesøens »Lille Kalv« og den skovklædte halvø »Luknam«. Banken med de brede bøge lidt længere til højre blev til villakvarteret omkring De Conincksvej, og endelig kommer yderst til højre stedet, hvor man o. 1895 skar en kanal igennem til Furesøen – og dermed skabte vandstandsproblemer for kommende grundejere langs søens lave bredder.

Der var almindelig enighed om, at Holte station havde en ualmindelig skøn beliggenhed her på den stejle skrænt mellem skov og sø. Men de fleste nøjedes med at nyde synet af søen fra toget. »Fra Kupeen ser den nok saa tilløkkende ud med sine smilende Omgivelser af Mark og Skov«, skrev en journalist i 1885, »men Turisten vender den for det meste ryggen og lægger Vejen over ad Søllerød og Dyrehaven til eller omgaar den for at naa hen til dens

mere mægtige Nabo Fure Sø. Den enkelte, der ikke gaar den forbi, fortryder det imidlertid ikke; thi der er baade kjønt og afvexlende rundt om den, og en Sommerdag kan drives behagelig bort ved dens Bred.«

10 Vejlesø i 1864

11 Tegneren har siddet et sted mellem nuværende Rønnebærvej og Solbakken lige oven for Holte Gymnasium. Stiller man sig idag på samme sted med dette billede her foran sig, vil man i sandhed få et stærkt indtryk af, hvad menneskehænder kan udrette! Så behøver vi i grunden ikke at sige mere om den ting, for ingen idag ønsker sig jo alligevel tilbage til sådanne samfundstilstande som dem, dette billede *også* – midt i al sin dejlighed – afspejler.

Frederikslund var en afbyggergård under Dronninggård, som de Coninck lod opføre til sin ældste søn Frederik. Placeringen kunne måle sig med Næsseslottets, og den stilrene empirebygning flankeret af diskret anbragte, fint afbalancerede avlsbygninger gjorde intet skår i det fortryllende landskab, tværtimod. De forstod at bygge, de gamle! En senere ejer tilføjede nogle gyserlige pavilloner med små pyramidespir på, en i hver side. De sad der endnu i 1920'erne, i hvert fald, men er nu heldigvis borte igen.

Den første flænge i denne landskabelige idyl blev revet, da Nordbanens anlæg i 1863-64 førtes tæt forbi palæet (mellem høstakkene dernede og hestevognen, som kommer trillende på en indkørselsvej, der synes at have haft akkurat de samme slyngninger som nuværende Frederikslundsvej). Men iøvrigt forblev alt temmelig uforandret i endnu et halvt århundrede fremover. Medens Dronninggårds udstykning og vilabebyggelse allerede tog fat 1896, holdt hofjægermester *G. E. Grüner*, der samme år havde købt Frederikslund (nu også kaldt »Ny Dronninggård«), sine vidtstrakte jorder samlet i henvend en snes år mere. *Holte højere Almenskole* blev i 1914 den første bygning, som rejstes ude på den åbne Frederikslundsmark – bortset fra et lille hus,

der lå lige nordøst for byggegrunden (det er angivet på generalstabskort 1899, kan skimtes bag træerne på billedet fig. 100, og eksisterer forøvrigt den dag idag). Markstykket med de to høje slanke træer og de fire høstakke foran angiver pladsen, hvor man lagde den ny skole. Bakkerundingen bag den skyggefulde busk og den nære høstak skjuler den aflange sø, som lå lige nord for Almenskolen, indtil gymnasietyggeriet begyndte o. 1930 (jvf. *D. H.* s. 144).

1915-16 tog udstykningen fart (Solbakken, Helgasvej, Grünersvej o.s.v.), og da Rønnebærvej i 1918 var blevet ført helt op over bakken til Frederikslund skov, blev også den bakkerunding, vi her ser høstfolkene arbejde på (med uens flid og oplagthed!), snart byggemoden (Birkebakken). Samtidig med Rønnebærvejs fuldendelse købte kommunen Frederikslund skov og eng. Den havde da allerede i 1916-17 betalt anlæg af en søpromenade.

11 *Frederikslund i 1820*

12 Det er nogenlunde samme motiv som på C. W. Eckersbergs bekendte maleri fra 1833, men uden den overdimensionering af bakkedragene, som karakteriserede Eckersbergs og hans samtids danske landskabsmaleri (se f.eks. det første billede i denne bog og sammenhold det med nr. 2).

Der er ikke kommet mange nye træk i landskabet siden 1833 – uden det ene meget væsentlige: *Nordbanens høje dæmning* hen over vasernes sumpede terræn. Damptoget med det hvide røgslør er o. 1880 blevet noget, der – ligesom landsbykirken og kæmpehøjen – hører med i det danske landskabsbillede. Derfor har kunstneren også straks fæstnet på lærredet det »blandede tog«, han så komme trillende ud af Bistrup Hegn. Han kunne følge det, lige til det forsvandt i Frederikslunds skov, så der var tid nok til at »affotografere« detaljerne.

Vasevejen har sit kendte forløb ned under banen, op langs skovbrynet i et stort knæk og ud til landsbyen Bistrup, hvis sydligste gård her glimter frem mellem træerne. Længst ude til venstre i billedet skimtes *Næsseslottet*.

På Vasevejen ser vi foran dæmningen til venstre »Vasehus«, et af de talrige fattige småhuse, som dengang lå spredt ud over sognet. Det vidtstrakte sogn (13 km fra Kaningården i sydvest til Smidstrup i nordøst) var endnu et udpræget agerbrugsområde (for en stor del opfyldt af skov) med en befolkning, der hovedsagelig bestod af bønder, husmænd og daglejere (1870: 52 større og mindre gårde, 125 huse med jordtilliggende og 81 huse uden jord). Skovbrug og industri beskæftigede også en hel del, lige som ved kysten fiskeriet. Men sommer-landligere og villabeboere med erhverv i København holdt sig næsten ude-

lukkende til Skodsborg-Vedbæk kysten. Inde i landet havde kun Søllerød og Øverød lidt landliggertradition fra gammel tid.

12 Udsigt fra Lollikhus 1881

SØLLERØD IDYL

13 Når folk fra Øverød i gamle dage (før 1865) skulle med vogn til København, havde de to muligheder: enten at tage over Rudersdal eller at køre ned ad den stejle Søbakkevej og op ad den endnu stejlere, stenede og furede hulvej mellem kirkebakken og krøbakken, videre langs Geels skovs østside op til Ørholmgård og derfra ad nuværende Skodsborgvej og Bredevej ud til Kongevejen (ved 13 kilometer-stenen). Der skulle en god kusk til at klare den tur gennem hulvejen, hvadenten det gik op eller ned, og i mørke var den simpelthen livsfarlig. Men om dagen var den skøn og fuld af romantik. I 1912, da vejen i længere tid havde været totalt afspærret, søgte man ved anlæg af en repose og andet gravearbejde at gøre den mere farbar; det gavnede trafikken, men skadede unægtelig romantikken. Ved den tid, billedet her er fra, passeredes vejen mest af fodgængere, som benyttede den fodsti, der i fortsættelse af stien over Præstevænget var skåret ind i kirkebakken. Ingen spadserende kunne forblive uberørt i sindet under vandringerne ad »denne sære stejle smalle Vej med den dybe Kløft ved Siden, hvor ud over de gamle Træer ludende strækker sig, medens deres store, brede Blade i Sommerdagen skaber de forunderligste Belysningsforhold« (som det sværmerisk udtryktes i 1906). Men i mørke turde næppe ret mange vove sig her igennem med en sådan djævlekløft på den ene side og en kirkegård på den anden side! I 1907 stillede man en gaslygte op lige ved foden af bakken; men dens begrænsede lyskegle øgede egentlig kun mørket og uhyggen inde bagved.

Det her i 1906 lidt forfaldne »Søbakkehus« (i vejviseren 1907 kaldet »Fattighuset«) er meget gammelt, for den søndre

endes vedkommende måske identisk med Søllerøds ældste skole: »Prinsesseskolen« fra 1721, som netop lå her ved søens østende.

Konen i døren er sikkert *enkemadam Hansen*, som boede her i mange år. Det hed om hende, da hun i maj 1913 fyldte 80, at hun endnu var rask og rørig og kunne arbejde så godt som nogen mand: »save Brænde, luge i Haven og plukke Frugt, som hun hvert Aar gør det baade hjemme og i Præstegaardshaven«. Og hyldesten afrundedes med disse ord: »Der er mange, der kender denne gamle, hæderlige og flittige Enke«. Idag kendes vel ikke engang hendes gravsted.

13 *Hulvejen ved Søllerød 1906*

14 Grev Fr. Danneskiold-Samsøes store slotsbygning, der lå omtrent, hvor det nuværende slot ligger, blev i begyndelsen af 1780erne nedrevet af den daværende ejer, kgl. berider *Fr. Chr. Schæffer*. Det var blevet ham for dyrt at reparere den allerede stærkt forfaldne kolos, hvis utætte tag i årevis havde givet regnvandet fri pasage overalt, og i stedet opførte han en beskeden og prunkløs hovedbygning lige ud til vejen. Det gamle slots lange, lave østfløj fik dog lov at stå, og den indgik så blandt gårdens øvrige avlsbygninger. 1878 kom gården i konsul *P. Hansens* eje, og han lod i 1880-erne hovedbygningen ombygge i tidens yndlingsstil med skifertag og pindeværk,

udskæringer og dippedutter i gavle og frontispicer og små kviste som svejtsiske kukkuk-ure. 1907 overdrog han gården til sin svigersøn, jægermester *C. Tvermoes*. Denne lod i begyndelsen af 1915 det meste af hovedbygningen og alle avlsbygningerne nedrive, og opførte, tildels efter egne tegninger, det slot i barokpastiche, vi nu kender (rejsegilde 20/11 1915 med stor middag på kroen). Den vestlige tværføj, som vi her ser lige bag hestevognen, lod han dog stå i nogle år, efter sigende fordi hans gamle moder, fru *Anna Tvermoes* f. Munthe af Morgenstjerne meget nødig ville ud af sin kære gamle rede (hun døde i 1926 94 år gammel). Det nye slot brændte allerede i

14 Søllerødgård 1895

15 Gårdspladsen på Søllerødgård 1895

januar 1921 ned til grunden, men blev straks efter bygget op igen i fuldstændig samme skikkelse.

Jægermester Tvermoes (1863-1942) var, lige som sin kendte broder, den myndige politiassistent *M. Tvermoes* (kaldt »Østerbros Skræk« – et hædersnavn for en politimand dengang), en dygtig og energisk mand med megen interesse og offervilje for alle slags offentlige sager og med en veludviklet humoristisk sans, som han også skriftligt forstod at give udtryk for. Som medlem af sogneråd og sundhedskommission og ikke mindst som mangeårig kirkeværgesatte han sig blivende spor i det sogn, han havde beboet siden 1888.

15 I baggrunden til venstre har vi stald og lo (jvf. *S.B.* fig. 52). Midt i gården hundehuset med lænkehunden »Pjap«, som bliver »æ'et« af den 15årige *Poul Bredo Grandjean*, den senere kendte historiker og genealog. Hesten ved selv, hvor den vil hen. Den hvide bygning med det smukke afvalmede tegtag er den før omtalte levnede østfløj af det fortidige slot, nu degraderet til ladebygning. Efter gammel tradition på stedet skulle den engang have været grev Danneskiold-Samsøes slotskapel. Men det har intet på sig. Grevens slotskapel fra 1745 lå et helt andet sted (i nordvest ud mod Hulvejen) og blev nedrevet allerede i 1765. Men det er dog muligt – ja endda

sandsynligt, at stenene fra det nedrevne kapel blev anvendt ved opførelsen af denne østfløj. Jægermester Tvermøes havde imidlertid sat sin lid til den gamle tradition, og i 1910 besluttede han at rense bygningen for alle senere tilbygninger (de var store og stygge på bagsiden mod øst), bryde alle indvendige skillerum ned og »genskabe« kapellet. Der blev sat et våbenhus på med svungen renæssancegavl netop på det stykke af bygningen, vi her ser stikke frem; tre høje rundbuede vinduer blev indsat i det stykke, vi lige netop ikke kan se, og på taget lige ovenover blev der sat et lille renæssanceagtigt klokkeårn med gennembrudt lanterne og buttet kobberspir à la rotunderne på Frederiksborg. Den højtidelige indvielse fandt sted lige i begyndelsen af juli 1911. Den, der slår op i *B. S.* s. 79, vil se, hvilket motiv der nu fremkommer, når en fotograf *idag* stiller sig præcis dér, hvor lænkehunden og drengen stod i 1895, og vender kameraet 45 grader østligere.

16 Den skønne gamle ejendom »Olufshøj« lige over for slottet stammer fra o. 1760. Formodningerne om, at den skulle have været »kavalerfløj« til Søllerødgård, holder dog næppe stik. Fra 1849 var den i kammerherreinde *Louise de Neergaards* besiddelse (hun var enke efter en amtmand i Præstø) og gik efter hendes død over til datteren Marie, som i 1916 solgte den til dr. med. *O. Fersild*. Sigvard Hansens stemningsfulde maleri stammer fra frk. *Marie de Neergaards* tid, og stuen så da akkurat ud som i moderens tid, altså som da *H. C. Andersen* i sommeren 1864 ferierede herude. Her læste han en aften af sine eventyr for en kreds af indbudte venner fra Søllerød og omegn, og en eftermiddag sad han i havedøren og læste for en stor flok børn (både landligere og indfødte), der sad artigt på græsplænen og lyttede med store øjne. Der levede hen mod 1920 søllerødboere, som personligt kunne fortælle om oplevelsen, gamle gartner Frederiksen f.eks.

Andersen var forøvrigt en lidt besværlig gæst at have den sommer, irriteret og nedbrudt, som han var, dels af tandpine og dels af fortvivelse over sit fædrelands ulykkelige skæbne. I nogen tid lå han til sengs og måtte have vågekone om natten. Gartner Frederiksen har fortalt, at det var *hans* moder, der vågede hos digteren. Han turde ikke være alene heroppe i kvistværelset om natten, for det spøjte, sagde han; men hun var ikke bange, for hun kunne høre, at det var en mår, der rumsterede ude under taget.

I 1950 gik Olufshøj i arv til dr. med. *P. M. Fersild*, der fortsat værnedede pietetsfuldt om den fornemme, smukke gamle bygning.

16 *Havestuen på Olufshøj*

17 I maj måned begyndte de københavnske landliggere at vise sig i Søllerød. Her flytter komponisten, senere syngemester ved Det kgl. Teater *Axel Grandjean* med familie ind i »Æblegården«, det dejlige teglhængte langhus på Søllerødbakken lige oven for det mindst lige så dejlige stråttækte langhus »Skovlyst« (jvf. *S.B.* fig. 39). Datteren *Karna* gør sig lidt nyttig med at holde skik på det flyvende papir og halm, medens den lidt yngre *Lilli* falder i tavs beundring over flyttemandens kraftpræstationer. Idyllen er komplet.

Søllerødbakken er smal og uden fortov, den blokeres næsten helt af flyttevognen, og længere oppe ved »Carlsminde«s hvide gavl snævres den yderligere godt ind ved et drabeligt fremspring af »Mothsgården«s østfløj mod gadekæret. Ved den store vejregulering og -udvidelse 1915-16 blev der her i forgrunden til højre taget et godt stykke af »Carlsminde«s have (og dermed også en god del af idyllen), og den lange, hvide mur, som vi alle kender, blev opført 2-3 meter længere inde. Samtidigt blev Mothsgårdens fremspring kappet af efter en skrålinje parallel med Carlsminde-gavlen, hvorved det skæve hjørne opstod, som i min barndom altid vakte min undrende opmærksomhed. Men trods denne grove operation blev passagen her dog alligevel over en halv meter smallere end den øvrige vej, som nu var blevet 6 meter bred. Naturligvis var der straks Søllerødborgere, der klagede over dette »farlige nåleøje«; men sognerådsmedlem, fabrikant Lauritz Knudsen syntes ikke, det kunne få nogen videre betydning. Den slags var uundgåeligt, sagde han. Biltrafikken var jo heller ikke ligefrem ængstende endnu.

»Skovlyst« og »Æblegården« eksisterer

endnu idag (Søllerødvej nr. 15 og 17), men de er meget forandrede, »Æblegården« nærmest ukendelig. Det morsomme gamle »Lindely« (*S.B.* fig. 40) er derimod helt borte nu. »Margrethesminde« på den modsatte vejside (over for indkørslen til kirkegårdens parkeringsplads) eksisterer, men har mistet sin karakteristiske efeu-beklædning.

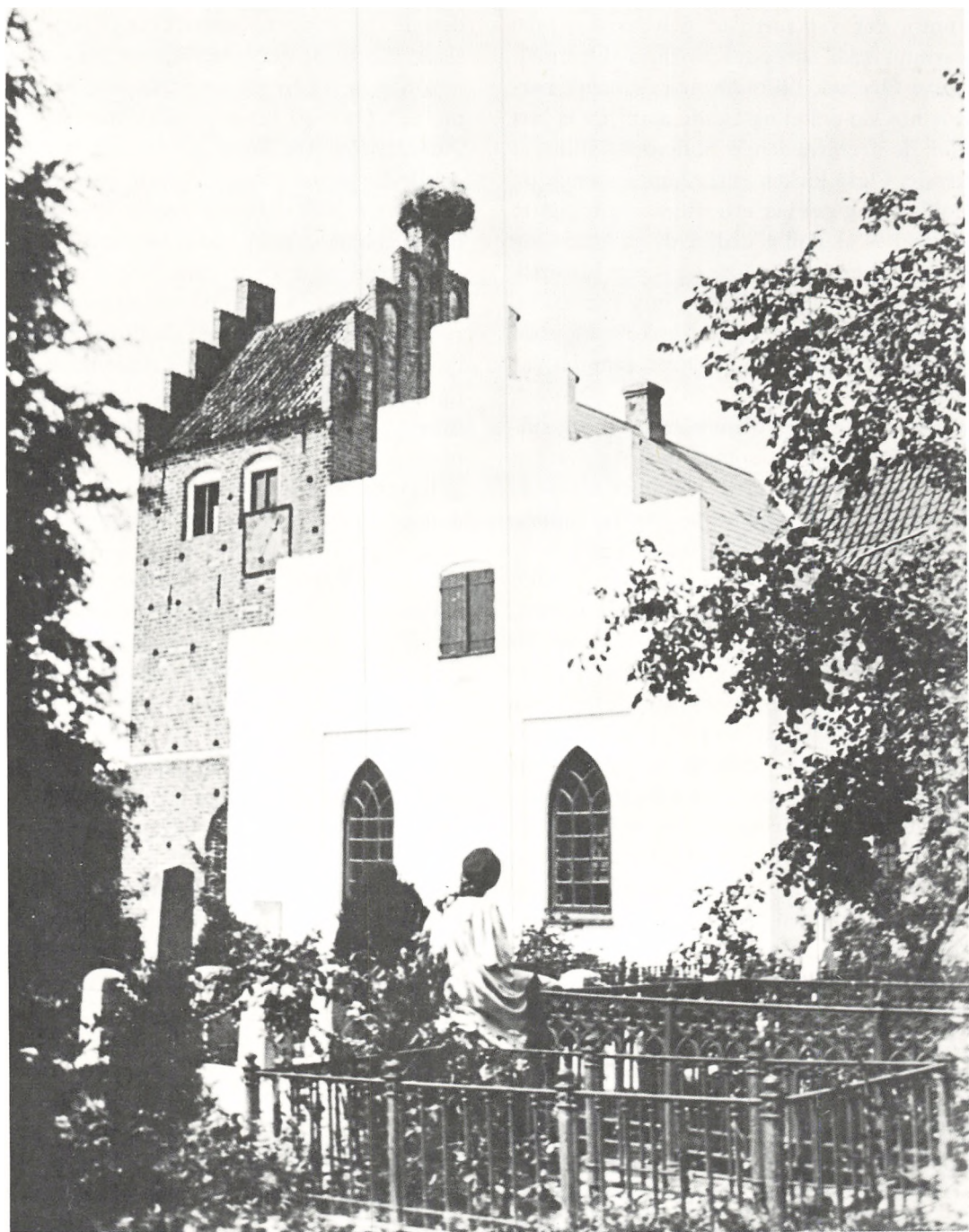

17 *Landligger-flyttevognen ankommer. 1895*

18 Den evigt fotograferende *Axel Grandjean* (mester for utallige smukke og stemningsfulde Søllerødbilleder) har været en tur i Geels skov med sin datter *Karna* og har lagt hjemturen om ad kirkegården (familien boede nemlig denne sommer ikke i »Æblegården« men i det lille hus nede på Søbakkevej lige nord for Søbakkehuset). *Karna* har ugenert sat sig på en af soklerne til et pompøst gravsted (det eksisterer endnu, men tilsyneladende uden begravelse i) for at nyde det herlige syn af storkene på reden. Dengang kom de regelmæssigt hvert år og slog sig ned på toppen af østre tårngavl. Så udeblev de i en længere årrække for pludselig i 1913 at vende tilbage. Men der gik ikke mange år, før deres besøg atter blev sjældne, og efter 1920 så man dem så godt som aldrig mere. Den stadig tættere bebyggelse havde åbenbart givet dem uovervindelige ernæringsproblemer.

Kirkens tårn er – ligesom hovedskibet i dets nuværende skikkelse – senmiddelalderligt. Søndre korsarm, som her stikker frem i sin rene og hvide kalkpudsning, er sat til så sent som i 1767. Nordre korsarm med indbygget våbenhus stammer vistnok fra 1700. I 1925 befriede man korets østgavl for alle lag af ældre og nyere kalkpuds, så den smukt mønstrede flade atter fremtrådte med sine mørke, rødlige munkesten; den tager sig godt ud set fra hulvejen. Vestre tårngavl er ret ny; den blev ødelagt i 1880 ved et voldsomt lynnedslag.

Hvornår man med så ringe en skønsomhed har klasket det tårnur på, som vi her ser på billedet, vides ikke. Men i 1913 blev der opsat et nyt med to urskiver (gule romertal på dytblå bund) i en mere stilfuld placering – en på hver gavl.

19 Malerinden Ludovica Thornam (1853-1896), der var niece af den barske, men varmhjertede ritmester Norup i »Gammelbo« i Øverød, tilbragte mange ferier herude hos sin onkel og havde naturligvis lært alle de fremtrædende Søllerødfamilier at kende. Også kirken lærte hun at kende og holde af, og det har eftertiden – som figura udviser – al mulig grund til at glæde sig over. Det er to mageløse og – rent historisk set – uvurderlige billeder, hun har skabt, fulde af stemning og tidskolorit og med præcis gengivelse af interiøret, som det var dengang.

Der ringes til gudstjeneste for 3. og sidste gang en varm sommersondag i 1890. Man synes næsten, man kan høre klokkenes dybe, bløde malmtoner og fornemme kontrasten mellem kirkerummets lidt kølige og gustne atmosfære og det bagende varme solflimmer derude på den blomster-, linde- og tujaduftende kirkegård, hvor en morlille ovre fra Øverød eller fra et af de gamle huse nede ved søens østende kommer trippende. Hun har stavret besværligt op ad den stejle hulvej med sin tykke kæp som støttestav og kommer nu i sidste øjeblik. Blandt den mere eller mindre andagtsfyldt ventende menighed ser vi på tværbænken forrest til højre *sognefoged Chr. Larsen* fra Mothsgården med datteren, frk. *Bodil Larsen* (gerne kaldt Boel). Bag dem sidder herskabet fra Søllerødgård: unge *Carl Tvermoes* (den senere jægermester), hans fader, *generalløjtnant C. Tvermoes* og hans svigerfader, *konsul P. Hansen* (ejereren af Søllerødgård). Af hensyn til disse betydningsfulde hoveder har kunstnerinden set sig nødsaget til at fjerne alle de udskårne topstykker (med englehovederne) på stolestadernes gavle, og for at holde en passende

afstand mellem de samme hoveder har hun desuden givet de tre herrer hver en bæk at sidde på, skønt der vitterligt på dette sted kun har været to (se næstfølgende billede fig. 21). Ovre til venstre sidder forrest frk. *Ane Hansen* fra Fogedgården og hendes *gamle bedstemoder* og bag dem pastorinde fru *Emma Wedel*. Pastor *Frants Wedel* har har åbenbart vekslet ord med damerne fra Fogedgården, medens hans frue tog plads bag ved dem, og er nu på vej op mod alteret. I nordre korsarm, den såkaldte »københavnerstol«, skimtes et par kvindelige landligere eller søndagsturister i klædedragter mærkbart afvigende fra den lokale befolknings.

Kvinderne fra Mothsgården, Fogedgården og Præstegården har tydeligvis brudt med den nedarvede uskrevne lov om mænds og kvinders rette placering i kirken: mændene i syd (»Sværdssiden«) og kvinderne i nord (»Spindesiden«), medens derimod de jævne Søllerødkvinder stadig synes at holde traditionen i hævd. Drengen, som sidder og stirrer fortabt ud i det gode legevej, medens mor falder i staver og bedstemor fordyber sig i dagens tekst bag i salmebogen, er endnu ikke ophøjet i mændenes rækker.

Over skæringen mellem midtergang og tværgang hænger det imponerende og stadselige kirkeskib, *korvetten »Louise Augusta«*, som blev lavet af fisker *Johs. Jacobsen*

19 *Gudstjeneste i Søllerød kirke
1890. Kirkens indre set fra søndre
korsarm*

i Vedbæk og skænket kirken i 1830. Den her viste placering fik skibet i 1881 efter at have været nedtaget og underkastet en gennemgribende restaurering ved Jacobsens sønner og andre sagkyndige fiskere. Nu hænger det (siden 1941) ud for prædikestolen.

Under kirkens vesthvælving sidder et gammelt renæssancepulpitur, som vel næppe ret mange idag vil kunne huske at have set på denne plads. I 1893, da et nyt orgel (skænket af fabrikant J. A. C. Holmblad) skulle opsættes, rev man pulpituret ned, slog en bred kurvehankbuet åbning i kirkerummets vestgavl og anbragte orglet inde i tårnet. Men det smukt udskårne renæssancebrystværn på det kasserede pulpitur var dog for fint til at blive kastet bort eller hugget til pindebrænde, og så blev det indsat som orgelskranke i den nye gavlbue. Et halvt århundrede gik. Så skulle kirken igen have nyt orgel, et helt moderne, der naturligvis skulle stå i selve kirkerummet. Det gamle renæssanceværk blev altså nu helt overflødigt og anbragtes da som museums-pynt på den østre væg i søndre korsarm.

20 Vi befinder os i »Københavnerstolen« eller, som den i *min* tid mere populært kaldtes, »Københavnerloget« – et mærkeligt navn, som sikkert kom af, at københavnske søndagsturister, som ønskede at få et Gudsord med på vejen, men ikke rigtig følte sig hørende til menigheden, gerne søgte herind direkte ude fra våbenhuset, fordi de her både kunne komme og liste af igen i forholdsvis ubemærkethed. I ældre tid var det en særlig afdeling for kuskene fra herskabs-ekvipagerne, og de ret tarvelige bænke, som her var opstillet, kaldte man da ganske bramfrit »brændevinsbænkene«. Betegnelsen holdt sig langt hen i vort århundrede, men vi kan af billedet her se, at den allerede i 1890 har været helt uden realitet i folks bevidsthed. De to søde piger med nydelige »Søllerødkyser«, der sammen med en mindre søster har taget plads på forreste »brændevinsbænk«, tilhører ganske åbenbart »det gode selskab« i Søllerød, og det er kun milde og sødt beundrende blikke fra de ældre nede i kirken, der gør dem lidt forlegne. Skranken foran dem er et smalt plankeværk med åbning ud mod kirkerummet tilhøjre. Man har altså kunnet komme ind og ud ad denne vej også. Senere erstattedes dette tynde plankeværk af en bred, helt lukket skranke med balusterværk, og eneste ind- og udgang blev døren i våbenhusvæggen. Nu er der her en lav muret og hvidkalket skranke (opsat 1940-41).

Enhver, som husker den gamle kirke fra før 1940, vil nikke glad genkendende til

20 Kirkeinteriøret
set fra »Københavnerstolen«, 1890

pulpituret ovre i søndre korsarm. Hvor tit har man ikke i sin tidlige barndom stolpret frydefuldt op ad de trapper dér. Det var jo ligefrem en fest at komme i kirke med et sådant bjergbestigningseventyr i tilgift. Hvornår det egentlig blev opsat, dette pulpitur, ligger lidt uklart. Det vides, at geheimeråd Moth i 1703 lod opstille et pulpitur til egen og familiens private ophøjelse over den gemene mand på kirkens nordvæg lige over for prædikestolen, og det er meget muligt, at man i 1767, da søndre korsarm blev føjet til kirken, har flyttet det her over og samtidig udvidet det og løftet det højere op. Pulpituret, som indtil 1912 kun fyldte det halve af rummet (jfr. teksten til følgende billede), blev efter 1767 forbeholdt Søllerødgårds unge ejer arveprins Frederik og hans kongelige familie. En af logerne bevarede lige til 1912 navnet »Kongestolen«, og det var den, grevinde Danner benyttede, når hun om sommeren boede i Skodsborg sammen med sin fyrstelige gemal og af og til følte trang til at komme i kirke. Man sagde, at det grønne forhæng var blevet ophængt på grevindens befaling, fordi hun ville værnes mod Søllerødboernes alt for nysgerrige blikke. Men det kan næppe være rigtigt. Der var jo al mulig lejlighed til at beglo hende under den lange vandring fra våbenhuset og hen til trappen, og allerede inden hun var helt oppe ad denne, kunne man jo se hende igen. Forhænget har nok snarere hængt der for at markere »adgang forbudt«. Det så rædsomt ud, men det blev først fjernet i 1912 samtidig med, at pulpituret blev udvidet og – i pagt med tidens demokratiseringstendenser – gjort tilgængeligt for alle. Indtil da havde Søllerødgårds beboere fremdeles haft eneretten; men de ønskede åbenbart ikke at benytte

sig af den, efter Ludovica Thornams foranstående billede at dømme.

Ved trappeopgangen hænger den indrammede mindetavle over hjulmagersvend *Lars Søborg* af Nærum, født 26. september 1835 og faldet i kampen for fædrelandet d. 3. juli 1864. Det bemærkes, at den er omgivet af en stor ekstraramme af tørrede mindeblomster. Og op ad hvælvingspillen til venstre står på en konsol den lille beskedne mindetavle over gardehusar *Ole Jørgensen* fra Vedbæk, som faldt i træfningen på Hoptrupmark d. 6. juni 1848. Da de to små korslagte dannebrogssflag, som er indgraveret i stenens topstykke, ikke kan ses af nogen på afstand, har betænksomme slægtninge suppleret dem med to rigtige flag oven over. Derved syner det hele jo lidt mere, selv om også nummertavlen er lovlig nærgående.

21 Søllerød kirke smykket til pinsefest, vistnok 1911

21 viser os kirkeinteriøret, som det tog sig ud i årene mellem 1893, da det nye orgel blev opsat, og 1912, da en gennemgribende restaurering blev foretaget. Til venstre oppe i koret ses det skæmmende *tæppeforhængte aflukke*, som præsten nødvendigvis måtte have i mangel af et tilbygget sakristi eller bare så meget som en smøge bag alte-

ret. Navnlig kapellanerne – Harboe (1908-12), som boede i Trørød, og Frandsen (1912-19), som boede i Gl. Holte – havde brug for det. Sognepræsten kunne fra sin nærliggende præstegård vandre til kirke i fuldt ornat og gjorde det også altid, men skulle dog under gudstjenesten have messedragten på og af igen flere gange. Midt for

bemærker vi det meget langstrakte *alterbord* med det røde fløjlsomhæng og kronet navnetræk (»Frederik VI 1823«) og derover den pompøse *højrenæssancetavle* fra 1610, oversukret med skrigende farver og megen forgyldning (ført på en gang i slutningen af halvfemserne). Og endelig til højre den meget enkle, klokkeformede *prædikestol* fra 1767 med overkant og læsepult i guldfrynset rød fløjl.

Pulpituret i søndre korsarm når endnu ikke hen til den østre væg og er derfor helt skjult af den store hvælvingspille. Udvidelsen fandt, som allerede nævnt, sted ved den store restaurering i 1912. Ved den lejlighed rykkede man også præsternes »klædeskab« over til søndre korvæg (se det følgende billede), hvor det ikke alene stod mere diskret, men også mere praktisk, for samtidig drejede man nemlig trappen til prædikestolen således, at præsten, som under sidste salme før prædiken sad inde i skabet, hen mod afslutningen af sidste vers kunne træde lige ud på trinene og langs væggen nå op til platformen, hvor han pludselig dukkede frem som trolde af en æske.

Døbefonten, som havde stået skjult for de fleste ved søndre korvæg, blev ved restaureringen rykket frem lige midt for altret. Der kom centralvarmeanlæg med fyrkedel under »københavnserlogen«, hvorved en kraftig hævnning af gulvets niveau blev nødvendig. Prædikestolen og de gamle stolestader (fra 1660) blev repareret og forsynet med det »chokoladeovertræk«, vi ældre husker så godt. Det blev fjernet igen på stolestaderne ved den nye store restaurering i 1941. Prædikestolen var da allerede simpelthen blevet kasseret og i 1939 erstattet af en ny arkitekttegnet i formentlig mere passende stil (H. Lønborg-Jensen).

22 Det bemærkes, at der ved siden af de gamle *alterlysestager* fra ca. 1575 er kommet en *syvarmet*. Den blev anskaffet på pastor Eilschou-Holms initiativ ved en indsamling i sognet i 1923 – så vidt jeg husker. Selve *alterbordet* har stadig sin langstrakte form; men i 1941 afkortedes det efter det gamle middelalderlige stenalters mål, som man allerede i 1925 havde fået kendskab til under et reparationsarbejde. *Præsteafstukket* fungerer, som det ses, endnu i 1929, men dets undergang er meget nær. I 1930 blev nemlig det længe savnede *sakristi* føjet til på korbygningens nordside. Man lagde knap nok mærke til, at det var kommet. Nordre korsarms brede gavl havde altid fanget hele opmærksomheden, lige meget om man kom fra syd og vest rundt om tårnet eller nede fra præstegårdsvejen i nord, og man kom jo aldrig der omme i det dengang mørke og sure kirkegårdshjørne bag koret.

Fuletræerne er blevet elektrificerede og dermed også slemt banaliserede. I *min* barndom havde de heldigvis levende, iltert blafrende lys, der kunne få grenene til at dufte af rigtig jul.

Den lidt ranglede og stilløse *døbefont* blev senere – ligesom prædikestolen – kasseret og erstattet af en anden og smukkere (måske den oprindelige?), som man fandt i en villahave, hvor den havde gjort tjeneste som blomsterkumme.

22 Søllerød kirke smykket til julefest, vistnok 1929

23 *Christian Drewsen* (f. 1799) overtog i 1844 sammen med sin yngre broder *Michael Drewsen* (1804-1874) papirfabrikken i Strandmøllen, som deres fader, den berømte fabrikant, landøkonom og politiker *J. C. Drewsen* (1777-1851) siden 1810 havde drevet frem til at være landets betydeligste og mest moderne industriforetagende, og samtidigt grundlagde de to brødre Silkeborg Papirfabrik, som straks dannede grundlaget for en helt ny købstads opståen. 10 år senere købte de desuden fabrikkerne Ørholm og Nymølle. Michael Drewsen koncentrerede sig imidlertid næsten udelukkende om virksomheden i Silkeborg, og i 1865 ophørte brødrenes samvirke helt, hvor efter Chr. Drewsen blev eneindehaver af de 3 nordsjællandske virksomheder, som han med stor dygtighed og klogt fremsyn stadig udbyggede og moderniserede, indtil de i 1889 overgik til *A/S De forenede Papirfabrikker*. Den 90årige kæmpe trådte herefter ud af aktiv virksomhed, men blev boende på Strandmøllen, hvor han 30/8 1892 oplevede at fejre både sit »jernbryllup« (70 års bryllupsdag) og sin 93 års fødselsdag. Endnu 4 år gik der, før hans kræfter var udtømt. Han døde 2/6 1896 og fik naturligvis en storstilet begravelse, om end knap så storstilet som den, hans fader fik i 1851. Den gamle kammerråd, der havde kæmpet i tale og skrift for almuens sociale og politiske opløftelse, blev på sin jordefærd af taknemlige bønder og fabriksarbejdere båret et godt stykke af vejen fra Strandmøllen til Søllerød. Så megen ære og kraftudfoldelse kunne man et halvt århundrede senere naturligvis ikke vente udvist over for hans søn, for den rigtige gammeldags almuetype var jo – netop som følge af den udvikling, som kammerråden havde været med til at

kæmpe for – nu godt på vej til at forsvinde. Men Chr. Drewsen blev ialfald, efter billedet her at dømme, båret af gamle bønder og arbejdere fra kirken og ud til gravstedet lige syd for præstegården. 4 måneder senere bar man hans 92årige enke samme vej.

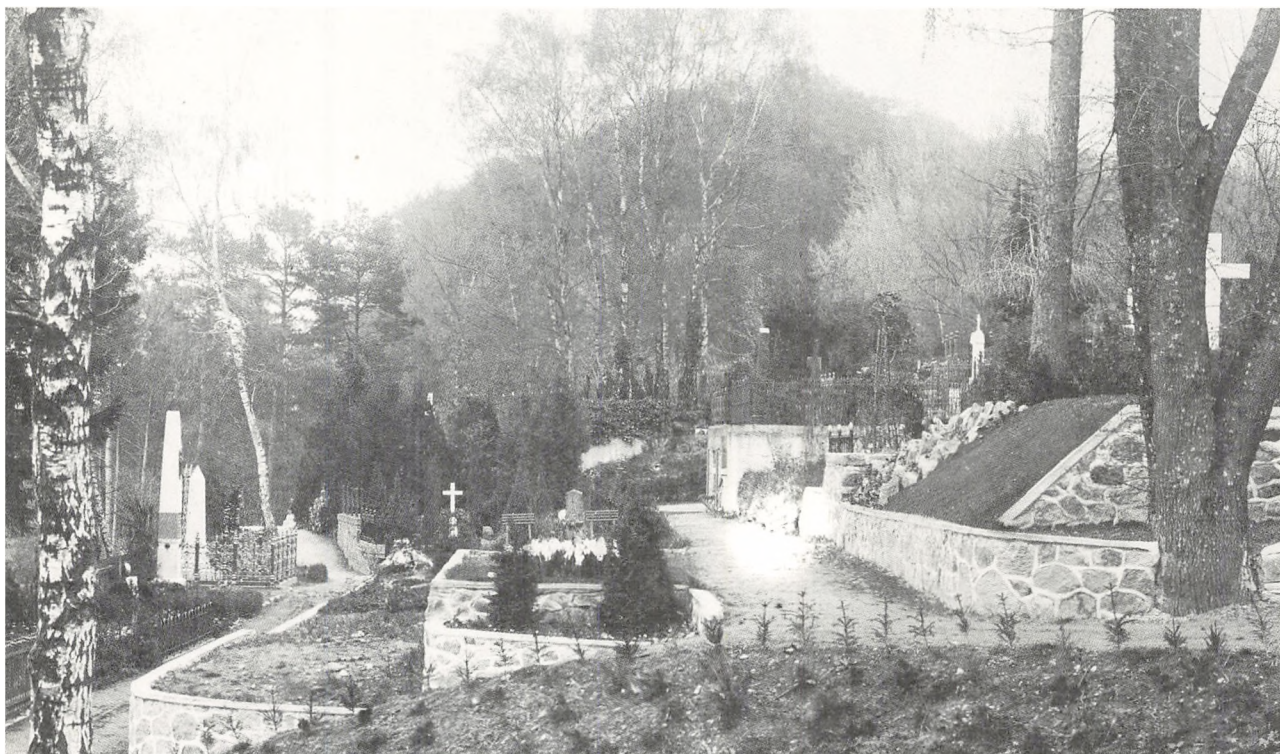

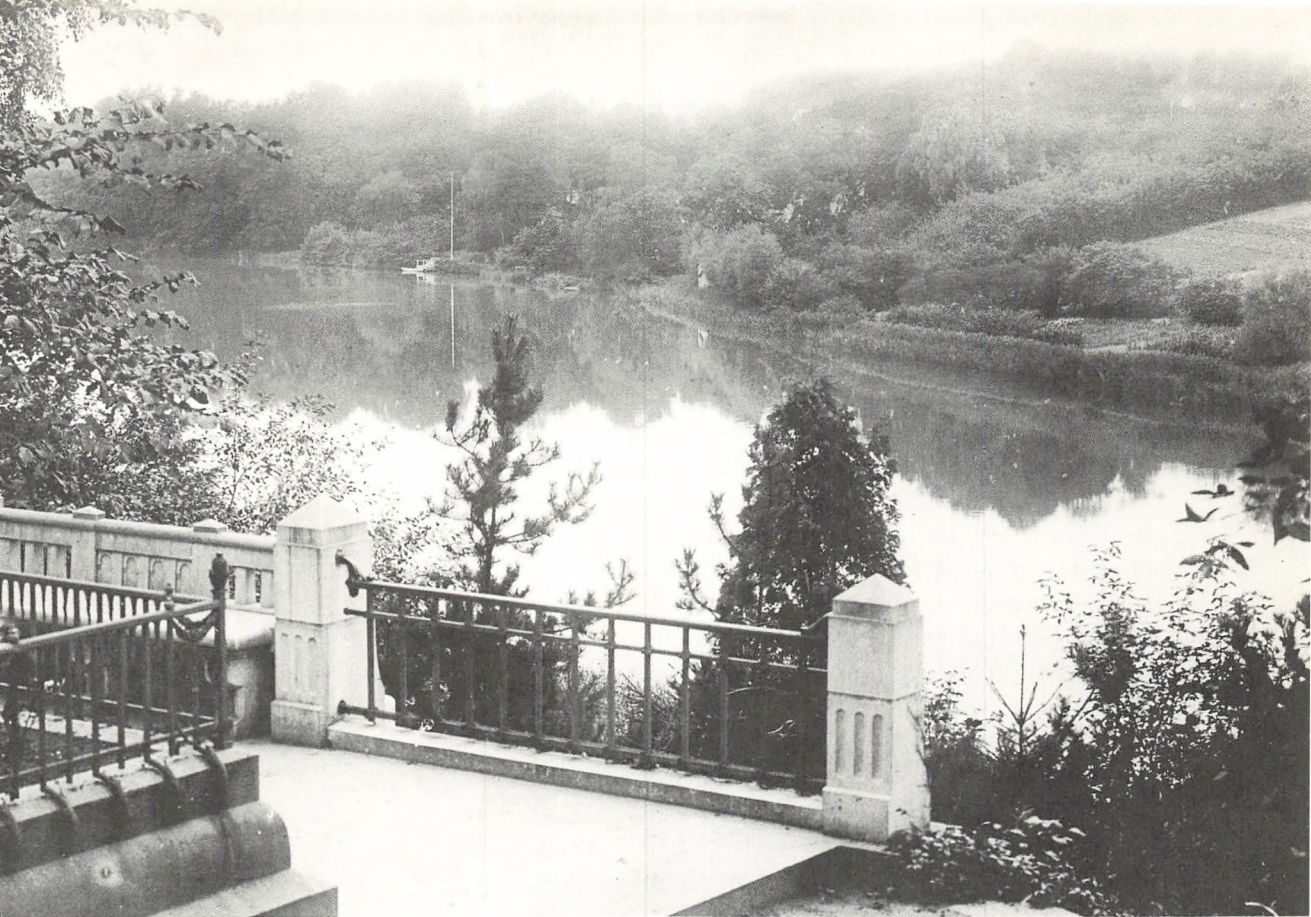
23 *Fabrikant Chr. Drewsens begravelse i Søllerød i juni 1896*

24, 25 Jeg hørte i min barndom så meget om Søllerød kirkegårds vidunderlighed og troede efterhånden, at magen ikke fandtes i dette land. Senere forstod jeg, at det, som gjorde denne kirkegård så enestående, ikke så meget var dens rent ydre kvaliteter (på det punkt kunne andre såmænd magelig gøre den rangen stridig), men noget helt andet, dette nemlig: at den i hen ved 100 år havde været begravelsesplads ikke alene for sognets indfødte borgere og bønder, arbejdere og fiskere, men også for dets landligere og fremmede tilflyttere og – hvad der var særlig karakteristisk – for københav-

ner, som aldrig havde boet herude, men blot næret ønske om at få deres sidste hvilested på den plet, de havde fundet så skøn og fuld af landlig ro og fred (jævnfør hermed de utallige københavnske brudepar, som i årenes løb har foretrukket vielse i Søllerød for at få lidt idyl og romantik i tilgift). På københavnske kirkegårde lå ingen bønder og fiskere begravet, og på landsbykirkegårde i almindelighed ingen københavnske storgrosserere og fabrikanter, videnskabsmænd og forfattere, digtere og scenekunstnere. Men Søllerød kirkegård rummede »det hele«.

24, 25 Søllerød kirkegård 1910

Denne mangfoldighed gav den ældre del af kirkegården et ganske ejendommeligt og mangeartet præg. Her var f.eks. det fine strøg med dystre kisteparader i åbne tilgitrede huler (duftende af mug og menneskestøv), stormandspralende mausoleer og andre former for bombastisk marmoropstalt. Og kontrasten: det mørke og sure fattigmandsterræn helt nede ved bakkens fod med mosgroede og jordslåede stentavler og rustne jernkors stikkende frem mellem brændenælder og mælkebøtter. Her var endvidere de øvre terrasser nord for præstegården med pompøse, men stilfulde monumen-

ter over fremtrædende mænd og kvinder af ånd og kultur, og det ældste terræn omkring selve kirken med ældre og nyere gravmonumenter i alle former og størrelser og ligesom trykkende hinanden på deres knapt tilmålte og indkilede arealer.

De frie udsigter, som i sin tid bidrog så stærkt til Søllerød kirkegårds berømmelse og lovprisning, er idag overalt spærrede af kæmpetræers brede kroner. Den smukke bjergkegle bag Søllerødgård, der løfter sig så majestætisk i første billedes baggrund, kan intet øje idag glædes ved fra noget punkt, og den, der stiller sig på platformen

foran fabrikant Holmblads gravminde (sidste billede), vil – i hvert fald om sommeren – ikke få så meget som et glimt af den oprindelige udsigt at se. En fremmed vil faktisk kunne spadsere hele kirkegården rundt – også den nyere del – uden at have anelse om søens nærhed.

Forøvrigt er *hele* det vestre sogn idag blevet til en lukket haveidyl. En forhenværende Søllerødbo på pilgrimstur ad gammelkendte veje, han ikke har set i årtier, er ikke langt fra at føle sig lidt knuget mellem alle disse høje mure af tæt løvhang, som ingen steder levner øjet det mindste udsyn, og han føler sig næsten befriet, når han pludselig befinder sig ude i det åbne, fredede terræn omkring Attemosevej øst for Kirkeskoven. Ja, *sådan* så der ud mange, mange steder omkring Søllerød og Holte engang for ikke så forfærdelig længe siden, tænker han ved sig selv og sender meget venlige tanker til dem, der har sørget for, at denne stump af Søllerøds gamle »bondeland« blev bevaret.

VILLAKVARTERERNE SKYDER OP

26, 27 De første villaer var i næsten påfaldende grad »slået over samme læst«, i den meget enkle og ærlige form, vi her ser på de to følgende billeder: det stramt symmetriske frontonhus, der kan virke som en krydsning mellem empiretidens fornemme købstadshus og et idyllisk schweizerhus. Typen gik igen og igen overalt: på Stationsvej i Nyholte (jvf. *S. B.* fig. 11), på Øverødvej og Carlsvej (nærværende bogs fig. 31 og 30), i Nærum, Trørød og Gl. Holte (*S. B.* 81, 125, 135) og – forstørret eller varieret, men dog umiskendeligt – i Skodsborg Badehotel og Cottager (*S. B.* 95, 101), Vedbæk gamle kro (*S. B.* 112) og Søllerødgård (nærværende bogs fig. 14).

»Lille Frederikslund«, som man vil kunne finde den dag idag, godt gemt hen i et nyere villakvarter (Frederikslundsvej 11), var oprindelig sommerbolig for grev Frederik (Fritz) Knuth (1816-1886), der i årene 1866-72 havde ejet Holtegård. Den var i hans tid Holte stations nærmeste nabo mod nord, og vejen dertil førte om ad Kongevejen og Dronninggårds Allé, for der fandtes ingen viadukt ved Stationsvej og heller ingen Vejlesøvej.

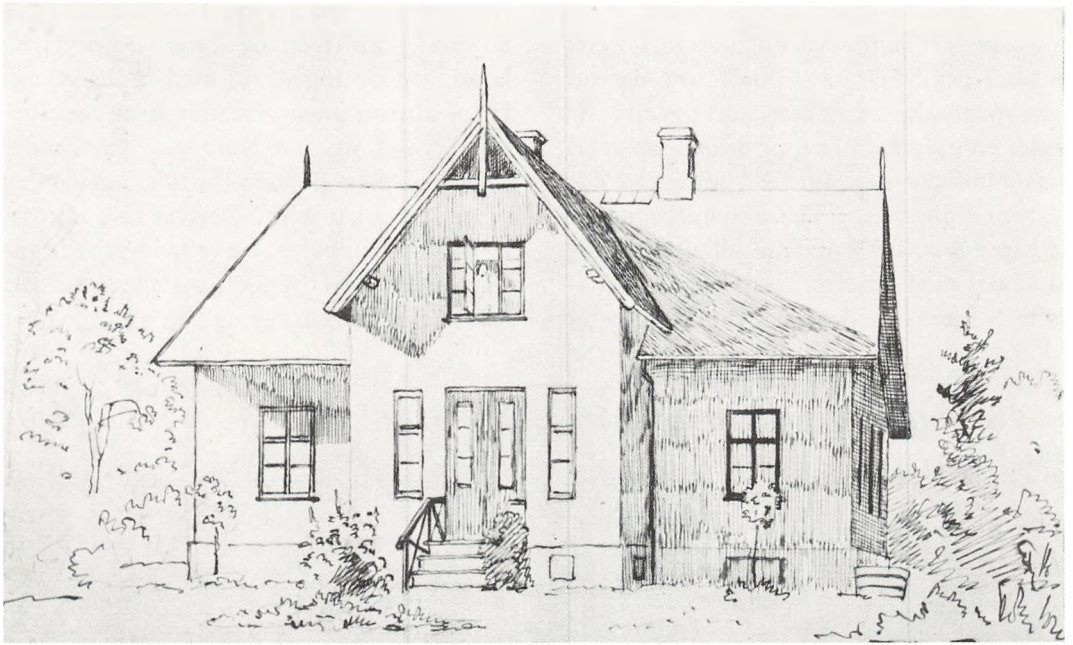
Maleren Julius Exner (1825-1910), som i sommeren 1884 gjorde nedenstående hastige rids af ejendommen (set fra den sydvendte haveside), havde i mange år været en god ven af den grevelige familie Knuth. Grev Fr. M. Knuth til Knuthenborg (1813-1856) havde i 1850 som hans mæcen reddet ham ud af fattigdom og modgang, og grev Fritz blev ligefrem hans hjertelige omgangsfælle. »Han besøgte ham tit i hans tarvelige Hjem«, hedder det ærefrygtsfuldt i en særdeles tidspræget monografi fra 1903 (ved P. V. Ørsted); også moderen satte greven meget højt, »og man kunde undertiden

træffe ham ude i hendes Køkken, hvor han paa det livligste underholdt sig med hende, medens hun lavede den tarvelige Middagsmad«.

I hofjægermester Grüners tid som ejer af Frederikslund (1896-1916) var villaen beboet af hans datter og svigersøn. Han indrettede forøvrigt også en udlejningsbolig i en forhenværende mejerilænge umiddelbart nord for slottet, »Røde Villa« kaldet. Men den var i en ganske anden stil (jvf. *D. H.*, hvor den på billedet s. 137 er at se i baggrunden). Idag er den blevet til en halvtrist lejekaserne med skidengul berapning klasket op på de gamle bræddevægge.

»Fure-Hus« vil næppe kunne huskes af ret mange idag. Den måtte allerede i begyndelsen af dette århundrede vige pladsen for en moderne og mindre stilren fleretages rød kasse, kaldt »Aabo« (Øverødvej 18-20). Samtidig anlagdes »Søpassagen«, en vejstump, som nogle år senere førtes videre igennem til den nyanlagte Søvej og den ældre Engvej (senere kaldt Skovvej). Fotografen har stået der, hvor denne Søpassage kom til at gå, så vi ser altså villaens vestgavl (med det typiske pindeværksgitter i gavlen) og sydvendte haveside ud mod engen og Geels skov. Bag villaen mod nord ser vi den høje skrænt, hvor det endnu eksisterende Børne-Asyl blev opført i 1913 (indviet 17/2 1914).

I »Aabo« indrettedes en slagterbutik i den høje kælderetage med vest. Den blev nedlagt i 1912, og lokalet blev derefter udlejet til den nyoprettede Holte højere Almenskole, som var i stærkt bekneb for lokaler (jvf. *D. H.* s. 96). Så rykkede Brugsforeningen for Holte og Omegn ind og forblev her i et halvt århundrede. Nu har Holte Installationsforretning tilhuse her.

28, 29 Ernst Bojesen havde engang i sin ungdom – længe før Nordbanens tid – været en søndagstur i Holte (til fods, som det var unge menneskers skik dengang) og lejret sig under en pragtfuld gruppe af bøgetræer på sydskråningen ned mod Nyholte eng lige vest for Kongevejen. Det sted huskede han, da han i 1890 besluttede at ville tage bolig på landet med sin efterhånden ret store familie. Næsten hele det areal, som idag ligger

i den skæve firkant mellem Kongevejen, Sofievej, jernbanen og Ernst Bojesensvej, købte han og tog straks med vanlig energi fat på alt fornødent. Herude strøg han forlæggeren af sig, har hans søn, den kendte sølvsmed Kay Bojesen fortalt, og hengav sig til livet i naturen: »Der var nok at gøre, gange skulle trækkes, træer fældes, bede anlægges, lysthuse bygges, og alle vegne var han selv med. Han rev og han gravede eller

28 Villa »Højbo« på Dronninggårds Allé o. 1895

29 Forlagsboghandler Ernst Bojesen

havde travlt med at snitte sindrige dekorative udskæringer til havens forskellige træbygninger. Snart gik han omkring med piben i munden og glædede sig over det alt sammen, snart fik han sin båd los og stod ud på geddefangst (på Vejlesø eller i Røjelsesøerne)«. Den oprindelige tanke om helårsbeboelse herude kunne i det lange løb ikke praktiseres af den meget travle forretningsmand. Fra slutningen af 1890erne måtte familien tage vinterophold i København. Men, som Kay Bojesen skriver: »vort rigtige hjem var og blev *Højbo* indtil 1912.

Det var helt igennem vort eget med de 4 tønder land, have og småskov, der omgav huset. I flere år var vi de eneste københavnere i denne landlige idyl«. Det manglede ikke på forlystelser, fortæller han videre, såsom krocketbane, tennisbane og – foruden meget andet – en rigtig lille miniaturborg, hvor drabelige slag udkæmpedes. Men naturligvis kunne det ske, at man kom på havearbejde eller udkommanderedes som gæjlslave, når der skulle fiskes.

Sønnen Aage Bojesen, den kendte børnelæge, har ligeledes fortalt om dette barn-

dommens og ungdomstidens Paradis. Han følte sig særlig knyttet til moderen (Valborg Bojesen, f. Rønsholdt) og mindedes sidenhen blandt *sine* uforglemmeligste oplevelser søndagsturene med hende op gennem skoven til Søllerød kirke. Det var i pastor Wedels tid.

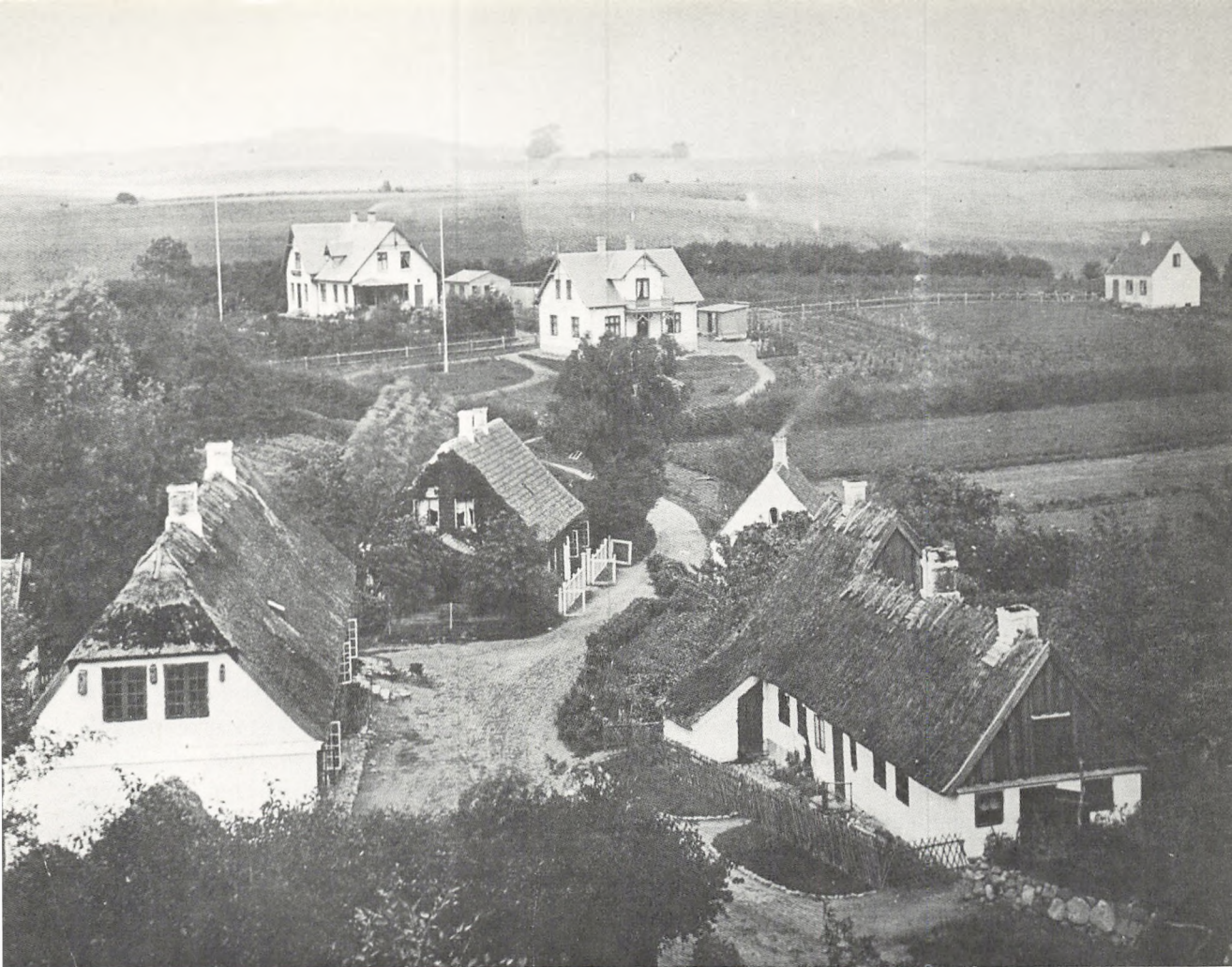
»Højbo« var også om sommeren et tilflugtssted for familiens utallige venner og bekendte. Der var liv og glade dage herude, når Ernst Bojesen samlede alt, hvad der havde navn blandt digtere og kunstnere. Og ganske særlig gemytligt har det jo nok været, når »Blæksprutten«s 4 »A'er« (Axel Henriques, Anton Melbye, Alfred Schmidt og Axel Thiess) kom herud til redaktionsmøder og anden spas.

Efter Ernst Bojesens død (10/7 1925) foreslog direktør Aug. Bagge (Næsseslottet) sognerådet, at man af veneration mod den afdødes minde omdøbte Sofievej til Ernst Bojesensvej. Det var der imidlertid ingen stemning for. Men få år efter var der derimod fuld enighed om, at villa »Højbo« måtte jævnes med jorden. Den lå i vejen for en projekteret forlængelse af Rønnebærvej ned til Stationsvejen i forbindelse med en forlægning af Dronninggårds Allé ned over Gladsvej, ind gennem jernbanedæmningen og ud til Kongevejen og samtidig lukning af den gamle baneoverskæring (jvf. S.B. fig. 22). Herved blev der så anledning til at tage dir. Bagges forslag op til ny overvejelse. Man kunne jo ikke i fremtiden kalde den bortamputerede vejstump øst for banen ved dens gamle navn. Og man kunne heller ikke kalde den »Gammel Dronninggårds Allé«, for det navn agtede man at give den fraskilte vejstump vest for banen. Altså døbte man den Ernst Bojesensvej. Det skete i 1932.

30 Det kan ikke nægtes, at de to moderne villaer ovre på Søbakken (der kom snart en til, jvf. S.B. fig. 59) i nogen grad forstyrrede den gamle landsbygades ædle præg, skønt de i sig selv hverken manglede renhed i stilen eller fasthed og klarhed i formen – som de kommende tiders villarædsler gjorde. Men det kan på den anden side heller ikke nægtes, at Drewsens Hospital (i forgrunden til venstre) nu i *vor* tid har mistet noget af sin oprindelige helstøbthed og smagfulde enkelhed i linjer og former gennem velmente, men lidt vel hårdhændede restaureringer. I B.S. pl. 34 s. 143 findes et fotografi af bygningen, som den tager sig ud idag, og sammenligner man dette med billedet her eller – endnu bedre – med S.B. fig. 60-62, vil man se, at det ikke er ganske uvæsentlige ting, man har ændret ved den. Knud Voss gør (s. 44-45) instruktivt rede for det, punkt for punkt: man har forøget vinduerne nedentil med et småsprossefag, indskudt solbænke, erstattet et vindue med en tredje dør midt i facaden, sat trappetrinene vinkelret mod muren og ført dem op på cementplatforme med jernrækværk, fjernet skorstenene og facadens tætte efeudække og tilføjet to rundskårne tagkviste. Og så har man naturligvis hvidtet, nettet og pudset bygningen overalt. Den er absolut nydelig, ja meget mere end det, men virker alligevel så underlig fremmed på en – ligesom en pæn rask dreng i gamle dage, når han pludselig mødte til fest hvid og nystrøgen, renvasket, vandkæmmet og artig.

»Søbakkehuset« lige overfor er derimod stadig, hvad det altid har været: et uforfalsket gammelt sjællandsk typehus.

I baggrunden ser vi *Øverødvej* løbe mod Gl. Holte gennem fuldstændig åbent land, og bag den hæver det skønne kuperede ter-

30 *Udsigt fra Søllerød kirkegård mod Øverød Søbakke o. 1890*

ræn sig højere og højere op mod sognets mægtigste og videste udsigtspunkter: *Højbjerg* og *Sandbjerg*. Langt oppe på Øverød mark troner i ensom majestæt *Højbjerggård*. Den gamle udflyttergård (udflyttet fra Øverød by samtidig med Havarthigård

i 1819) skulle siden hen for en tid blive genstand for hele landets opskræmte opmærksomhed ved den russiske landarbejder Bullotti's morderiske overfald på proprietær Beck og hans hustru.

31, 32 Fotografen har stået på Præstegårdsmarken omtrent der, hvor høstakken er placeret på Liberts maleri fra 1887 (fig. 5). Trægrupperne, som danner »indramningen« er også let genkendelige fra maleriet.

»Nede i Vænget brummed en Ko«, står der i indledningsdigtet til Jenny Blicher-Clausens læsedrama »Violin«. Digtet, som har stærke allusioner til hendes følelser den dag, da hun og hendes mand i 1897 ankom til Søllerød som præstefolk, og er fyldt af stemningsbilleder fra præstegårdshaven og de nærmeste omgivelser, blev skrevet i året 1900. Ejendommeligt er det da at tænke på, at hun muligvis kan have siddet herinde i præstegården og skrevet det, netop medens fotografen stod lige uden for haven og forevigede de køer, hvis hyggelige småbrummen nu og da nåede hendes øren og bidrog *sit* til hendes vemodigt-glade sommerstemning.

Retter vi blikket over mod den anden side af søen, ser vi, at skoven stadig har samme østgrænse som i 1887 (nuværende Pileallé); men mod nord er der foretaget rydninger, så vi nu kan se et glimt af Rudemarken foran Frederikslunds skov, altså det område, hvor nu Holte kirke ligger; denne var jo også i sit første årti meget synlig netop fra dette punkt af Søllerød kirkegård; *nu* ser man overhovedet ingenting for bar høje træer.

Bag Vejlegårds åbne marker skimter vi Rude Hegn.

Den første villa til venstre er »Solhjem«, hvor frk. *Henny Algreen-Ussing* i 1899 begyndte sin private pøgeskole for de velhavende udflytteres børn (jvf. fig. 98). Så følger »Fægersbo« og derefter den meget statelige »Rydholt« i herregårdsstil og omgivet af en mægtig, herregårdslignende park

(24.000 kv. alen). Ejendommen tilhørte i århundredets første årti den hovedrige og meget diktatoriske rederidirektør i D.F.D.S. *Jacob Brandt*, som ofrede store summer på at udstyre den med fyrstelig pragt. Foruden hall og pige- og tjenerværelser og alle tænkelige ind- og udenomsbekvemmeligheder rummede den 12 værelser, det ene flottere udstyret end det andet. Desuden lå der på grunden en staldbygning med vognremise (direktøren havde mange slags fine køretøjer og mange dejlige heste), flere materialhuse og store drivhuse, et formerings- og koldthus, et vinhus og et palmehus, alt med tip-top moderne opvarmningsinstallationer. Parken var fuld af sjældne og meget kostbare træer og buske, her iblandt navnlig store mængder af frugttræer og frugtbuske i fineste kultur. På et større marktiliggende nord for vejen (idag opfyldt af rækkehuse) græssede hestene om sommeren, og desuden dyrkedes her korn til hestenes vinter-staldfodring. Typisk for den egenmægtige matador er det endvidere, at han havde forpagtet al fiskeret i Søllerød sø indtil 1920 – til største ærgrelse for mange af de øvrige grundejere søen rundt. Efter hans død i 1912 gik ejendommen til auktion og erhvervedes i april 1913 af grosserer *Holger Andersen* for 65.000 kr. – et røverkøb, fastslog man, i betragtning af, at direktør Brandt havde lagt henved 150.000 kr i anlægget af de storslåede drivhuse og forskellige ombygninger.

O. 1930 blev Rydholt købt af Københavns kommune og indrettet til plejehjem, og på drivhusenes plads kom der liggehaller for patienterne.

Næste villa i rækken er »Bakkehuset«. Derefter kommer »Rosenhøj«, som blev købt af pastor *Thorv. Poulsen* fra Hvilsager

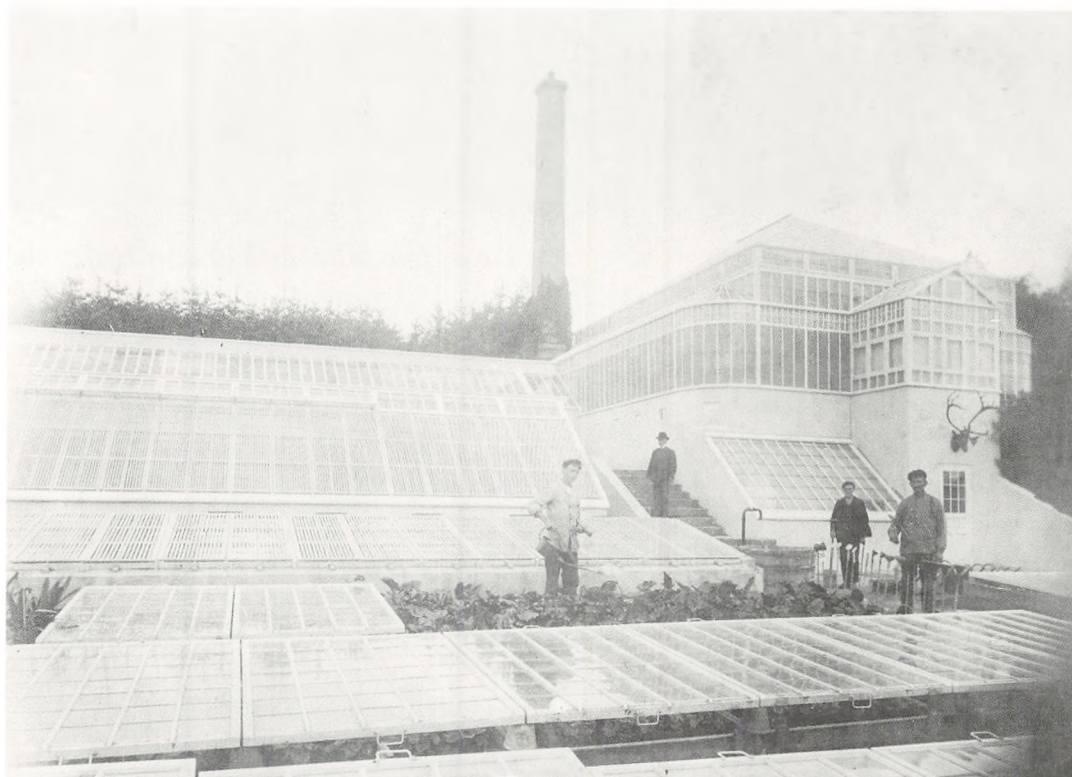
31 *De ældste villaer på Øverødvej, 1900*

på Djursland (Hornsletkredsens folketingsmand siden 1905), da han i 1916 indtrådte som kirkeminister i ministeriet Zahle. Og endelig, lige i kanten af Præstevængets trækroner, villa »Frem«.

Vi forstår egentlig ikke, når vi sammenligner med Liberts maleri fra 1887, at nogen har kunnet betragte denne villarække som en landskabelig gevinst. Men det kunne

man åbenbart dengang, for da det i 1906 så ud til, at etatsråd Glückstadt ville købe al præstegårdsjorden og formene offentligheden adgang til Præstevænget, skrev en journalist, at det ville være synd at lukke denne dejlige spadseresti med den »smukke Udsigt til Holte Bys hvide palæagtige Bygninger«.

32 Drivhuse på »Rydholt«

33 De første villaer på Dronninggårdsvej ved Nyholte 1900

33, 34 I 1895 blev *Dronninggård* og *Kaningården* med al tilliggende jord solgt til et aktieselskab, hvis ledende mænd var bankdirektør *A. Heide* og overretssagfører *F. V. Grüner*. Planen var den, at der skulle drives mondænt badehotel på *Næsseslottet* og al jord udstykkes til villagrunde. Og der blev straks taget fat med stor energi. Man rev den *gamle avlsgård* ned, som lå på det brede næs ved nuværende *Tesch Allé* (*S. B.* fig. 23-24), lod grave en *kanal* mellem *Vejlesø* og *Furesø*, fik ved forhandling med *D.S.B.* skåret en *viadukt* gennem banedæmningen umiddelbart nord for *Holte station*

og begyndte derpå at anlægge *veje rundt om hele Vejlesø* og slå *bro* over den nygravede kanal. Men det gik mere trægt end ventet med udstykningen. Den oppustede ballon begyndte at tabe luft, og så måtte de dristige luftskippere til at kaste den tunge ballast ud. Allerede 1897 solgte de *Kaningården* til den kendte grundspekulant og velgører, proprietær *C. L. Ibsen*, som gjorde selve gården til lystgård (*»Aagesholm«*) og udstykkede jorden (*Parcelvejs* og *Furesøvejs nordre ende*) og 1898 solgte de *Næsseslottet* til *»Hotel Kongen af Danmark«*, som atter i 1902 solgte det til et *A/S »Næsset«*,

der drev det som et i sommertiden stærkt besøgt hotel, indtil forlagsdirektør *Aug. Bagge* i 1906 købte hele herligheden og lukkede Næsset for offentligheden. *Da* var imidlertid villabyggeriet vokset i en sådan grad, at der snart ikke var flere ledige grunde langs Dronninggårdsvej.

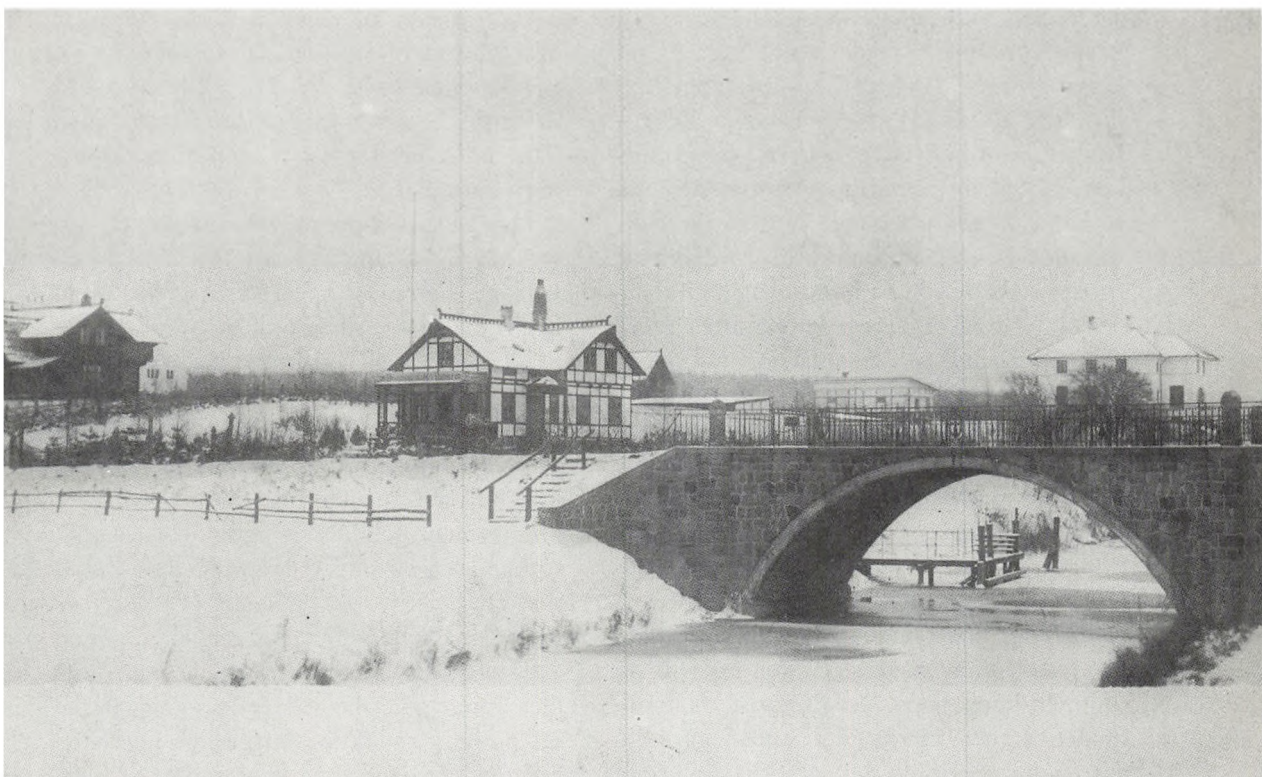
»Holte kan sagtens være stolt«, skrev det illustrerede blad »Hver 8. Dag« i maj 1900. »Den har faaet sin egen Jernbanestation i København, fra hvilken hver Dag Sommeren igennem 26 Tog haster frem mod den idylliske Plet. Men ikke for intet har den vundet sig disse Begunstigelser. Foretag-somhedens Aand svæver over Furesøens Vande, Dronninggaard har rejst sig efter mange Aars slette Røgt, og paa dens vidtstrakte Grunde færdes Aaret rundt travle Arkitekter, som henter Næring og Inspiration for deres Fantasi i den Naturens Skønhed, som præger hver Fod af denne Egn«. Blandt dem, der havde givet de flittigste og interessanteste bidrag til Dronninggårdsbebyggelse ville bladet først og fremmest nævne den norske arkitekt *Jacob Hanssen*. Han havde skabt en lang række grundmurede norske træhuse (indvendigt tømmer-skelet udfyldt med murværk og et udvendigt tæt, ferniseret og malet bræddelag), som vakte stor opmærksomhed og var meget efterspurgt. De bedst placerede lå på *Norske Allé* og *Elnasvej* vest for kanalen (jvf. *B. S.* s. 127, hvor det fineste af dem alle er afbildet). *Vort* billede her fig. 33 viser de norske huse øst for kanalen og længst fremme mod søen »*Fagertun*«, som arkitekten selv boede i disse år. Nabohuset længst til venstre i billedet, det herskabelige »*Dronningholm*« er af en ganske anden type. Her boede i en længere årrække overretssagfører *H. H. Schmidt*, der 1/1 1907-

31/3 1909 fungerede som Søllerød sogneråds formand. Kæmpevillaen i kæmpehaven længst til højre tilhørte *hofjuveler Rasmussen*.

Kanalforbindelsen mellem Furesø og Vejlesø havde gjort det muligt at udstrække den allerede eksisterende dampbådsfart Lyngby-Frederiksdal-Fiskebæk-Farumsø til Nyholte. Her ser vi »Svanen« lige ankommet til anløbsbroen ved Holte station en solbagende søndag sidst på formiddagen (tidspunktet fortæller skyggerne os). Drejet om bag broen ligger den meget større »Furesøen« (jvf. fig. 92).

Vinterbilledet viser os »Dronningholm« og »Fagertun« set fra Furesøensiden. Det understregedes altid i reklamerne for disse og andre Dronninggårdsvejvillaer, at de havde udsigt til begge søer; som om der ikke var plantet et utal af havetræer i håbet om god og hastig vækst af stammer og kroner. Lige ved broen ligger *Dronninggårds Bageri* (se nærmere under fig. 67).

Granitbroen beundredes lokalt som verdens ottende eller måske dog kun niende vidunder. Den var meget smuk, og udsigten derfra ikke mindre: »Fra Broen haves en herlig Udsigt over Furesøen, og den rene Luft fra Søen fylder Lungerne, og man nynner uvilkaarligt 'Flyv Fugl! flyv over Furesøens Vove'«, lød det poetisk i noget så prosaisk som »Søllerød Vejviser« 1907. *Nu* nynner man vist snarere på dette sted denne her med »Lugt med Bølgen blaa«. Det var der forøvrigt også nogen, der gjorde *dengang*. I hvert fald blev der allerede i 1910 udtrykt skumle fremtidsanelser.

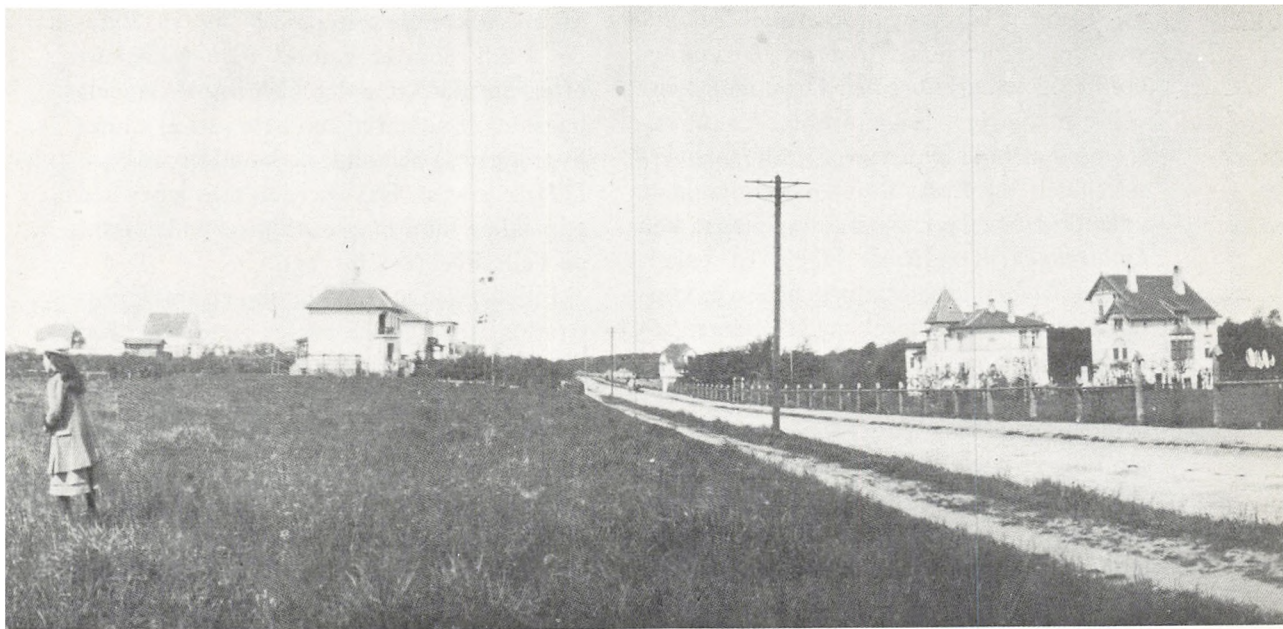
34 *Dronninggårdbroen over Furesøkanalen 1898*

35 Vejen var anlagt af A/S »Dronninggård« i 1897-98; men det gik længe ret langsomt med bebyggelsen – hvad egentlig ikke var så underligt. En forvænt københavner, som begyndte at tænke på grundkøb og villabyggeri herude, måtte jo på forhånd regne med, at alt vand skulle hentes op ved brøndpumpe, al madlavning foregå ved åben ild på komfur og alt indendørs liv i mørketiden afhængiggøres af et begrænset antal petroleumslamper. Ikke at tale om, hvad der kunne forventes af kloak- og spildevandsproblemer. Og vejproblemer, både økonomiske (udgifter til vedligeholdelse, måske ovenikøbet forbedring og udvidelse) og rent færdselsmæssige (vandringer til og fra stationen i bælgravende mørke på fortove, der var fulde af pløre og vandpytter efter regn og om vinteren delvis spærrede af snedriver eller opfyldt af tommetykt snesjap). Det var først, da kommunen i 1907 havde fået vand-, gas- og elektricitetsværk, og det samtidig lykkedes at få den til at overtage al fremtidig vedligeholdelse af hele vejfirkanten omkring søen, at dette område *for alvor* blev attraktivt. Så man kan altså snarere undre sig over, at så forholdsvis mange alligevel havde haft mod på at slå sig sådan ned lige på bar mark. Men det var landluften og den frie natur, der drog dem. Og for nogle spillede det vel også en rolle, at det var blevet til lidt af en modesag. Der var kommet »en naturnødvendig Reaktion mod Storbyens Kasernebyggeri«, skrev »Hver 8. Dag« i juni 1900, en »stærk Bevægelse for at slippe bort fra Byen, ud i friere og landligere Omgivelser«, som havde sit tydelige angelsachsiske forbillede: »De fleste amerikanske Byer bestaar af en lille Kærne af Forretningsbygninger, omgiven af umaadelige

Villakvarterer til alle Sider, hvor Folk af alle Klasser efter Arbejdstiden flygter ud pr. Bane, elektrisk Sporvogn eller Cycle. I de engelske Byer farer efter Kontortiden Iltog ud i alle Retninger med Forretningsmændene«.

Det, vi ser på hosstående billede, er vejstykket fra Geelsvej-hjørnet ud til Parcelvej og Malmosen. Til venstre for vejen har vi de første villaer omkring *Kollemosevejs* begyndelse, på hjørnet villa »*Geelshøj*« (laboratorieforstander O. Fog). På højre vejside »*Iris*« (landskabsmaler Viggo Langer), »*Solbakken*« (rentier Volck, senere ingeniør H. C. Andersen), »*Sorrento*« (premierløjtnant Schouboe) og endelig et godt stykke længere ude vist nok »*Sans peur et sans reproche*«, som beboedes af enkegrevinde Anna Schulin, hendes grevelige søn og 3 døtre, komtesserne Ida, Laila og Anna. Det gamle franske ridder-kendingsmærke sat på en kun alt for borgerligt udseende villa har for os idag en sælsom duft af fjern før-demokratisk tid.

Ved *Vejlesøvej* forstod man oprindelig vejstykket fra viadukten i Nyholte til Parcelvejen. Men da den nye vej mellem jernbanen og Tyvekrogens østside var blevet færdig i 1910 (jvf. fig. 39), betragtede man i nogle år denne som *Vejlesøvejs* forlængelse og kaldte da vejstykket syd om søen fra knækket ved jernbanen ud til Parcelvej for *Kaningårdsvej*. Men fra 1914 kaldte man vejen øst og syd om Tyvekrogen om til Kollemose *Solvej*, og Kaningårdsvej blev atter til *Vejlesøvej*, og dette navn blev nu også tillagt vejstykket fra viadukten op til baneoverskæringen ved Dronninggårdsallé.

35 *Vejlesøvej 1904*

36 Lader vi blikket gå søen rundt fra venstre, møder det først villaerne »Dronningholm« og »Fagertun« ved Dronninggårdsvej (jvf. fig. 33), længere borte *vogterhuset* på den høje skrænt ved jernbaneoverskæringen og Ernst Bojesens kamtakkede villa »Højbo« (jvf. fig. 28) og yderst ude *Landsebakken* og *Rude Hegn*. Et enkelt hus på *Rudersdalsvej* skimtes lige over vogterhuset. Nede bag jernbanedæmningen ses villaerne på *Sofievej*: »*Taaruly*«, »*Esperance*« og »*Solhjem*« (jvf. fig. 41). Ingen bebyggelse omkring Røjelsmose endnu; vi ser *Pileallé* løbe over åben mark op mod Rudersdalsvej. Midt ud for os har vi nede ved vandet *Dronninggård Mejeri* og bag jernbanedæmningen husene omkring *Mariievej*, tydeligst »*Lykkens Haab*« og »*Godthaab*«. Højt oppe til venstre mellem træerne på bakken ved Kongevejen ligger villa »*Hvidhøj*« (Morlenesvej) og lige til højre for den skimtes langt borte *Højbjerggård* på Øverød Mark. Bag viadukten har vi *Stationsvejen* med villa »*Brejdablik*« nærmest (måtte i 1907 vige pladsen for »*Petersborg*«). Ikke én af de senere kendte store forretningsejendomme har rejst sig endnu. *Nyholte Hotel* kan ses i hele sin udstrækning. Længere til højre har vi (halvt skjult af forgrundens træer) *Pumpestationen* (fra 1916 Lynæs' bådebyggeri og -reparationsværksted) og lige over denne den endnu eksisterende *D.S.B.-funktionærbolig* (den anden funktionærbolig i nyere stil lidt sydligere og trafikassistent Irwings røde villa (jvf. S.B. fig. 13 og 14) kom først i 1908 og er begge atter forsvundet ved de store omkalfatringer omkring stationen 1959-60). Yderst til højre ligger oppe i skovbrynet »*Jernbanepavillonen*«, senere også kaldt »*Thepavillonen*«. Den ses at have ganske

samme udseende som på S.B. fig. 18. Billedet i S.B. som er dateret 1918 (åbenbart efter postdatostemplet på prospektkortets bagside) er uden tvivl en halv snes år ældre; bygningen så helt anderledes ud i 1918 (jvf. D.H. s. 71-72). Havgærdet, som løber ned ad bakken mod mosen, tilhører villa »*Iris*« på Vejlesøvej (jvf. fig. 35).

Billedet kan iøvrigt stå som en smuk illustration til følgende passus i redaktør *Kaj Flors* lille erindringsstykke i samlingen »*Min Mor*« II 1948:

»Da vi om Sommeren i Aarene, før jeg blev Student (student 1904), flyttede ud i en Villa i Holte ved Dronninggårds Allé, stod hun tidligt op om Morgenens, og sammen fulgte hun og jeg min Far til Toget. Paa Hjemvejen i de duggede Julimorgener gik vi tilbage over Vejlesøvej, ned ad den stejle Skrænt, til Stien mellem Vejlesø og den store Eng nedenfor 'Rævehaleskoven', der dengang laa ubebygget hen. Her plukkede min Mor sine elskede Markbuketter af Røllike, Nellikerod, Kløver, Dueurt, Musevikke og den cremehvide Mjødurt, der krusede sig som Skumtoppe over det høje Græs. Og her, i den fuldkomne Morgenstilhed, kom vi hinanden saa nær i Sindenes og Følelsernes Overensstemmelse som en Mor og en Søn kan komme hinanden.«

Under 1. verdenskrig gik moseidyllen fløjten, da kommunen for at afhjælpe den akutte brændselsnød lejede hele det langstrakte engareal mellem villahaverne i nord og syd og begyndte en større *tørvefabrikation*. Et lignende areal lejedes desuden ved Rundforbi. Arealet blev rodet op og endevendt, fyldt med gravemaskiner og æltemaskiner, tørvestakke og skramlende tipvogne, som trukket af piftende og hvæsende

36 Udsigt over Vejlemose, Vejlesø og Nyholte 1903

smålokomotiver vaklede hen over skæve, zig-zaggende jernskinner. Nu kunne beboerne få pjaskvåde tørv til 60 øre pr. hektoliter – hvis de selv ville lade dem dyrt afhente. Jeg husker fra 1918 et almindeligt vognmandslæs tilkørt og indbåret for ialt 200 kr., d.v.s. henved halvdelen af en såkaldt vellønnet statstjenestemands månedsgage dengang.

Siden hen lod man arealet passe sig selv. Men ved midten af 1930'erne skete en ny forvandling, idet hele dalstrøget gennem Vejlemose blev inddraget i *Furesøparken*, det store naturparkanlæg over Malmose til Luknam.

37,38 Det ses tydeligt, at vejen i 1897 er blevet snittet ind gennem skoven, som før gik ubrudt ned til søen (jvf. Erik Paulsens berømte maleri fra 1780erne af udsigten fra Rudersdal S.Å. 1969 s. 388-89 fig. 3). De to villaer oppe på marken, der ser ud, som om de går i ét med hinanden, er kemi-grafen, ingeniør N.I. Wendt's »Christiansminde« (bygget 1902 af tømrermester, senere vognmand H. C. Jappe) og oberst P. Hansens »Granhøj« på Geelsvej. De eksisterer begge endnu, »Granhøj« komplet uforandret, »Christiansminde« i den skikkelse, den fik ved stor tilbygning mod øst

i 1912, men halvt ukendeliggjort ved en brungul berapning af murværket. Vinhandler E. C. Mortensens villa »Anita« er i 1903 endnu ikke bygget, men haven ses anlagt umiddelbart øst for »Christiansminde«. Bag de store træer i højre vejside skimtes grosserer Nienstedts villa »Skovly«, jvf. det følgende billede, hvor vi fra »Christiansminde«s store buede østvindue ser ned ad vejen mod jernbanen og Geels skov.

Vejbanen, som i tørt solskinsvejr var fast og støvende, lå, som vi kan se, efter regn i ét opkørt pløre. Først med kommunens overtagelse af vejen kom der nogenlunde

37,38 Vejlesøvej ved Tyvekrogen o. 1903

skikkelig bund i den. Fortovet synes at have været adskilligt mere farbart i regnvejr. Der klagedes ellers jævnligt over de »bundløse fortove«, og endnu langt hen i 1920erne var der villaejere rundt om i sognet, der så mindeligt bad sognerådet »pusle med den tanke at lægge fliser«. Københavnerne ville så gerne bo her ude på landet, men de ville skam ikke ret længe finde sig i landlige forhold. De ville have både i pose og i sæk.

Navnet »Tyvekrogen« optræder første gang officielt på et kort over Geels skov 1880. Uofficielt har det sikkert været anvendt meget længere tilbage i tiden, og man har fremsat den teori, at det skulle stamme

fra, at man her i gammel tid klyngede hestetyvene op i træerne. Men teorien er, så vidt vides, aldrig blevet dokumenteret.

Idag står Tyvekrogen kun som en tynd ydre »skal« omkring et moderne højhusbyggeri. Hertil kan man for det første sige, at den egentlig aldrig var noget særlig tiltrækkende skovstykke, og for det andet, at når den endelig skulle raseres og bedækkes med boligblokke, kunne det næppe gøres bedre, end det her er gjort. Det forekommer vel gennemtænkt og behørigt hensynstagende til omgivelserne.

Det isolerede skovstykke har forøvrigt flere gange tidligere vakt forskellige pro-

jektmageres opmærksomhed. Da i 1916 tanken om en kirke i Holte første gang blev ventileret, var der nogen, som foreslog, at den passende kunne lægges i Tyvekrogen. Skoven ville da, hed det, kunne få sit »mindre flatterende navn« forandret til »Søndre Kirkeskov« i modsætning til Kirkeskoven ved vandtårnet, som da kunne benævnes »Nordre Kirkeskov«. Ikke så ilde, måske.

39 Nordbanen lå som en mægtig spærrebom midt op gennem Lyngby og Søllerød sogne. Længe var der ikke andre vejpassager end baneoverskæringerne på Virum gade og på Dronninggårdsallé. I 1895 kom viadukten ved Nyholte som en nødvendig forudsætning for bebyggelse af det nordlige Dronninggårdkvarter, og med anlægget af Skovridergårdens villakvarter 1904-05 kom der jernbaneoverskæring for enden af Skovridergårdsvej, men den førte foreløbig kun ud til ret ufarbare markveje. Beboerne i Dronninggårdkvarterets sydlige del (omkring Vejlesøvej) havde kun vejforbindelse med Kongevejen nord om Holte station og ingen forbindelse med Virum gade, fordi både Parcelvejen og Furesøvej endnu kun var vejstumper, som endte ud i bar mark midtvejs. Skulle de med toget, og det skulle de jo næsten allesammen, måtte de enten gå om ad viadukten eller ad en skovsti i Tyvekrogens nordøstre hjørne op til et aflåset skovvejsled, kravle over dette og så bevæge sig videre ad en skovsti, først ned i en sump og så stejlt op og hen bag om D.S.B.'s funktionærboliger lige syd for stationen. I 1906 blev der anlagt en regulær *stationssti øst for banen* til Skovridergårdens villakvarter, men der kom hverken overføring eller underføring til Tyvekrogen og Vejlesøvej. Samme år fremsatte sagfører *Henning Hansen*, som var den ledende kraft bag alt villa-byggeriet i Skovridergårdskvarteret, plan om en vejforbindelse gennem Tyvekrogen fra Vejlesøvej og sydpå langs banen til markerne omkring Kollemosen, som derved kunne gøres byggemodne. Den blev foreløbig ikke til noget; og først i 1909 kom der gang i foretagendet. Da begyndte den skovrydning, som billedet her viser. Vejlesøvejbeboerne generedes i begyndelsen ikke no-

39 *Nyt vejanlæg på Tyvekrogens bekostning 1909*

get videre af alt dette. Vi kan nede midt på tipvognssporet se den sti, de fremdeles trådte på vej til toget via skovleddet. Men den følgende vinter, da der rigtig var blevet gravet og rodet i jorden, blev det hele til et uhjælpeligt morads, og klagesangene begyndte på denne melodi: »Vel er Beboerne paa Sydsiden af Vejlesø Kommunes Stedbørn – med Pligter uden Rettigheder. Men alligevel!« Og så var det jo alligevel alt-sammen begyndelsen til alle gamle ønskers opfyldelse: den *fodgængerovergang*, som gennem en snes år skulle lede en stadig større strøm af togrejsende ad den rette vej til stationen. Med S-tog alderen blev alle niveauoverskæringer nedlagt, også her na-

turligvis, og i stedet kom perronundergangen mellem Vejlesøvej og stationspladsen.

»Henning Hansens vej« blev færdig i 1910, og straks derpå begyndte villabyggeriet syd for Tyvekrogen.

Ovenstående billede giver iøvrigt et udmærket indtryk af, hvilke skovrydninger der i 1863-64 skulle til for at anlægge Holte station, og hvilke jordarbejder der skulle til for at få banen ført dertil syd fra over det sumpede terræn. Bag kaptajn Billensteins villa (opført 1902) ligger den trekantede rest af Geelskov, som i 1867 blev solgt til generalkonsul Westenholtz (jvf. fig. 10). Den er endnu i vore dage ikke ganske forsvundet.

40 Det var vist – blandt andet – sådan noget som dette her, historikeren Louis Bobé tænkte på, da han i 1913 i sin afhandling om »Lystrejser og Landgaarde i Københavns Omegn i det attende Aarhundrede« lod følgende beske bemærkning falde: »Den Slægt af Københavnerne, der staar ved Støvets Aar, bærer endnu i sig en vemodig Genklang af den Adventsstemning, der gik forud for en Udflugt fra »kvalmfulde Mure til Marken saa huld«. Med retfærdig Harme har den set de Skønhedsværdier, Københavns nærmeste Omegn som faa Hovedstæder i Verden kunde opvise, blive tilintetgjorte brutalt af gridske Byggespekulanter, begunstigede af kortsynede og idéforladte kommunale Øvrighedspersoner«.

Dette urolige geled af bygninger, på en enkelt undtagelse nær helt uden fasthed i linjerne og uden den selvfølgelige harmoni i form og inddeling, som prægede ældre tiders bygningskunst, disse disfigurerede, ranglede, kantede eller klumpede huse, efterlignende og sammenblandende alle mulige historiske stilarter på den besynderligste måde, vidner kraftigt om hele tidsalderens stilmæssige splittethed og usikkerhed og her naturligvis særlig grelt, fordi havernes træer endnu ikke har formået at skjule syndernes mangfoldighed. Ja, sådan synes vi idag – de fleste af os vel. Men bygherrerne dengang kunne naturligvis ikke se, at der var noget at sætte fingeren på. Sådan var smagen gennemgående dengang. Da kunne en smagsdommer offentligt kalde den klassicistisk stilrene »Frue Plads« i København »en skamplet på byen«; 50 år senere betegnedes samme plads af professor Chr. Elling som »en perle«. Smagen skifter lige som moden, og »enhver so er gladest for sine grise«.

Bemærk *den elektriske lygtestander* i forgrunden. Den vidner om Søvejens forrangstilling frem for alle de øvrige veje i sognets vestlige del. Disse havde i foråret 1907 fået gaslygter, og dem var beboerne naturligvis glade for. Det lille elektricitetsværk, som fra sommeren 1907 begyndte at levere strøm til de forretninger og husstande, som måtte ønske det, havde imidlertid også lidt ekstra kapacitet at afgive til vejbelysning på de allernærmeste veje. Og således gik det til, at Skovvejen (tidligere kaldt Engvejen) og dens fortsættelse Søvejen straks fik elektrisk lampebelysning og på dette punkt helt kunne springe gasalderen over.

Samtidig med gasværk og elektricitetsværk fik kommunen vandværk. *Vandtårnet* blev lagt på det højeste punkt i Søllerød. Det ses her på billedet rage op til venstre for kirketårnet. Fra toppen af dette tårn var – og er – der en aldeles pragtfuld udsigt over hele sognet og langt ind i nabosognene, ja mod øst langt ind i vort naboland. Der blev offentlig adgang til platformen, og utallige søndagsturister tog turen derop. Men så blev der pludselig lukket af, i 1913 var det vist. Det hed sig, at et par københavnske herrer på aldeles usømmelig måde havde forurennet vandreservoiret.

Lige over den fjerneste villa i rækken (»Søholt«) ses det kæmpemæssige *kirsebærtræ* på præstegårdsmarken (jvf. fig. 4). *Bøgeskoven* mellem Søvej og Søllerødvej blev plantet o. 1870. Dog er de bøgetræer, som ses rage op langs østre skovkant adskiltigt ældre (jvf. fig. 3 og 5).

40 *Søvejen ved Søllerød sø i foråret 1908*

41 »Det hastigt pulserende Liv med dets intense Arbejde slider paa sin Mand«, hed det i 1907. »Den evige Spænding og Anspændelse sløver og slider, man strammer sig op en Tid – til man en skønne Dag opdager, at man har faaet sit Nervesystem ødelagt. Saa maa man søge Hvilen, søge bort fra det larmende og æggende Storstadsliv, ud til Steder, hvor Tiden skrider med sindigere Skridt, hvor Luften er høj og frisk, og hvor man kan rive sig ud af den moderne Tids dirrende Rastløshed«.

Ude i Holte skred tiden med sindige skridt, og landlig ro og hvile kunne trætte byfolk finde for kortere eller længere tid i frk. *Marie Petersens* pensionat. Dets solrige have strakte sig mod syd helt ned til husrækken på Marievej, og fra vinduer og loggiaer havde pensionærerne udsigt til Geels skovs trækroner og Vejlesøs blanke flade. Alt, hvad der lå imellem skoven og pensionatet, kunne man jo bare lade øjnene springe over.

Nu ligger store røde husblokke på tværs hen over den gamle have, og ind imellem dem går trafikken mellem Kongevejen og hele Dronninggårdkvarteret. Nabohaven mod vest har Rønnebærvej tværet ud – og villaen med. Men »Solhjem« står endnu som en fortidslevning og gør i sine nuværende omgivelser samme virkning på øjet som en »Ford 1923« mellem andre biler på en moderne parkeringsplads. Den skal dog ikke foreløbig rives ned, som næsten alle dens samtidige er blevet det i vid omkreds, for den er i 1971 blevet annex til Søllerød kommunebiblioteks Holteafdeling. Var man en H. C. Andersen, ville man bestemt kunne skrive et dejligt eventyr om »Solhjem«.

41 Pensionat »Solhjem« på Sofievej

42 Det er samme motiv som *S. B.* fig. 133, set i stik modsat retning. Landsbygaden har endnu svage mindelser af den gamle idyl (jvf. foranstående fig. 6), men de nedbrydende kræfter har været igang i henved 30 år. Først kom placeringen af 1880ernes moderne frontonhus (jvf. teksten til fig. 26-27) midt mellem de lave stråttækte røner. Så kom den let begribelige men i æstetisk henseende højst beklagelige udskiftning af stråtaget på nærmeste hus med banal tagpapbelægning, der omgående har gjort hele bygningen bundtrist og ordinær. Dernæst den uskønsomme anbringelse af et hæsligt træskur og senere igen lige der op ad et grossereragtigt havegærde, der passer til hele eksteriøret som et »sofastykke« i gulddramme på væggen i en gammel bondestue. I 1907 kom en gaslygtepæl ind i billedet, og så en telefonpæl. Gaslygtepælen forsvandt igen, men telefonpælen blev stående. Al respekt for telefonpælernes majestætiske kolonner ud over åbne bakker og sletter; de kan give et landskab en profil, det før måtte savne. Men den enlige pæl her er bare ordinær.

Fotografiet har været benyttet som privat postkort 31/12 1919 og adresseret til: Karen Nielsen, Vinding Præstegaard pr Holstebro, med andre ord til en Gl. Holte-pige, som har tjent hos Søllerød-kapellanen, *pastor Frandsen* (navneforandring 26/4 1919 til *Fangel*) og hans hustru (kirkens organist siden 1916) og fulgt med til Jylland, da Fangel efter 6 års tjeneste i Søllerød i efteråret 1918 blev kaldet til sognepræst i Vinding-Vind et par mil syd for Holstebro (afskedsprædiken i Søllerød 24/11 1918). Omplantningen fra Gl. Holte-Søllerød idyllen til de vindblæste, storslåede hede-bakker og en befolkning med et fremmed

sprog og et andet lynne, må have været en sælsom oplevelse for denne unge pige. Og det tør nok siges, at den også skabte præsteparret problemer.

42 *Gl. Holte gade 1919*

KONGEVEJEN
MELLEM
13 OG 16 KILOMETERSTENENE

43, 44 Så landlig og stemningsfuld var hovedindfaldsvejen til kommunens vestlige del syd fra lige indtil slutningen af 1920erne (jvf. *D.H.* s. 22-25). Fotografen (Th. Collin) har først placeret sig lidt nord for det sted, hvor nu Fuglesangsvvej munder ud i Kongevejen. Til venstre for vejen ligger den gamle stråttækte *Rømmerødgård*, hvis stuehus endnu idag står som en moderniseret villa i »Wienerbyen«s yderste række lige klods op ad den larmende motorvej. Til højre for vejen skimtes bag træerne haven til ejendommen *Bredelille*. Den er vist helt borte nu, og haven og marken foran mod syd er lagt under asfalt og cement og lange røde husblokke i den bydel, der kaldes »Bredesvinget«.

Så har fotografen vandret med sin kasse 300 meter længere ned ad vejen (fig. 44) og stillet sig i højre vejside ud for det sted, hvor nu Lindevangen vider sig ud mod Kongevejen flankeret af forretningshuse og bronchjorte på sokkel. Tilhøjre har vi den pompøse allé, som førte ind til proprietær, folketingsmand E. Pipers *Holmegård* (bestyret af sønnen G. Piper, selv boede han på *Hummeltofte* ved Lyngby sø). Alt, både alleen og gården er nu forlængst borte. Tilvenstre ser vi bag træerne *villa »Hilk«* på Birkholmsvej (nuv. nr. 11) og længere til venstre skovbrynet, som dannede kommune-grænse – og stadig gør det. Det ejendommelige retvinklede skovfremspring stammer fra udskiftningstiden efter 1780, da der både her og ved Søllerød blev gjort dybe indhug i skoven for at skaffe erstatningsjord til de bønder, der ved skovens lovforordnede indfredning havde mistet den græsningsret, de før havde haft for deres kreaturer inde i skoven. Det er i det hele taget karakteristisk for Geels skov, at dens

ydergrænser overalt følger snorlige linjer, der mødes i skarpe knæk; altsammen et synligt resultat af kartografers systematiske arbejde med passer og lineal for små 200 år siden.

En arbejdsvogn triller sindigt mod Holte i venstre vejside. Den har formodentlig oppe ved Virum mødt den fragtvogn, som på første billede ses på vej mod København (bomforpagter L. Hansen, Nyholte, måske? Han reklamerede i 1910 med daglig fragtbetjening til og fra København, »Holdeplads paa Haussers Plads 7«), og så har den næppe mødt flere på denne side af Geels bakke. Der er fred og ro og sindighed over det hele. Arbejdsvognens kusk har ved mødet ikke haft skygge af tanke på at rokke sig ud af sin venstreorientering, og den midtkørende fragtmand har blot behøvet at stramme venstre tømme en anelse.

Stenbunkerne i vejkanten, som skal slås til skærver af »Jens Vejmand« (hans solskærm anes lige i vejgrøften yderst tilhøjre), vidner højt om vejens beskaffenhed. I 1915 blev vejstykket fra Lyngby og ud forbi Frilandsmuseet belagt med bornholmske granitstener i fine buer, og 1917 kom turen til dette stykke her ned til foden af Geels bakke. Det var det allerførste lillebitte brud på den gamle idyl. Men det skulle blive meget værre, da den voldsomt øgede biltrafik for alvor satte ind ved midten af 1920erne. Allerede før 1927 havde Kongevejen fra Lundehussøen til ud forbi Sorgenfri Park fået brede cyklestier og gangstier i begge sider (samlet vejbredde nu 35 meter), og man begyndte at føle det uholdbare på længere sigt i Lyngby Hovedgades langstrakte indsnævring (især den nordlige ende!). I 1928 tog man så fat på vort vejstykke her fra Virum og op over Geels

43 *Kongevejen ved Rømmerødgård og Bredelille 1910*

bakke. »Arbejdet vil, når det er fuldført være en stor vinding for den enorme færdsel, der nu finder sted på denne Danmarks mest benyttede færdselsåre«, hed det i Søllerød Tidende; og da fuldendelsen i maj 1929 var en kendsgerning, udtaltes der både glæde og beundring. Glæden gjaldt bl.a. de gamle vejgrøfters forsvinden; de henlå jo bare med »alskens skarn og ragelse« (et sørgeligt tidens og udviklingens tegn!). Og beundringen: det enorme afgravnings- og opfyldningsarbejde, som her var udført under ledelse af næstformanden i sognerådet, entreprenør F. Hübenbecker. Men vi cyklister var knap så glade ligestraks. De nye cyklestier var ikke asfalterede, men grusede og meget bløde, og vi skulle selv køre dem til. Vi foretrak at blive som før på det asfalterede bælte langs med brolægningen ude på vejen. Men så blev der posteret en politibetjent oppe ved Bredevej, som med en tavs, bydende håndbevægelse dirigerede os ind i det bløde morads.

I 1931 begyndte den moderne bebyggelse langs vejen og ind over markerne til begge sider. Det første var rækkehusene på Birkevangen op mod »Bredelille«.

Hvad der videre skete, behøver ingen historisk redegørelse. Vi konstaterer blot, at ethvert spor af vor barndoms og ungdoms hyggelige og fredelige Kongevej er *totalt* udslettet. Man kan ikke finde så meget som en kvadratmeter, der minder en om noget.

44 *Kongevejen ved Holmegård 1910*

45 Geels bakke var stejl. De fleste cyklister måtte stå af, når de var kommet et lille stykke op, eller tage den i lange serpentine-slyng på kryds og tværs over vejen. Det var der ingen som helst fare eller risiko ved, som enhver kan se på billedet her. At trække en cykel op ad bakken var ingen sag for et menneske. Men at trække en tung vogn var en tung prøvelse for en hest. »Skaan Hestene« stod der på et skilt nede ved bakkens fod som en påmindelse til den kusk, som ikke var selvejer. Men hvad hjalp *det*. »Daglig er jeg Vidne til, hvordan Heste for overlæssede Vogne drives med Piskeslag over Bakken«, skrev en harmfuld indsender til Søllerød Tiende 9/11 1918, og redaktøren svarede:

»Man burde beplante Geels Bakke med Skov og lægge Kongevejen i en Bue uden om. I gamle Dage kørte kun kongelige Vogne med mange Heste for, og de kongelige Personer vejede ikke slet saa meget som den Jord, der nu under Navn af Tørv transporteres af et Par radmagre Vognmandsheste, magre og underernærede, fordi der ikke kan stilles tilstrækkeligt Foder til Raadighed.«

I sommeren 1921 blev bakken tjærebelagt. Det var rart for cyklister og bilister og vel også i nogen grad for hestene (som forøvrigt allerede nu var ved at være så småt på retur som trækraft). Men fodgængerne savnede mere og mere en spadseresti, hed det. Mærkeligt nok, for der fandtes fra gammel tid yndige spadserestier lige inde bag skovbrynet til begge sider (jvf. *S.B.* fig. 6), og uden for skoven gik der en fortrinlig spadseresti fra Geelshus-vejen ved 2 milepælen og ned til Hjortholmsvej i Skovridergårdens villaby (jvf. *S.B.* fig. 7); men med den begyndende bilalder kom altså også

menneskenes trang til at have larmen og suset, osen og støvet så tæt ind på sig som muligt. Endelig i februar 1925 tog man fat på at rydde skovbrynet i 3 meters bredde langs bakkens østside fra milepælen og ned til den gamle skovløbermark ved Nyholte og grave masser af jord ud, som blev hældt ned i marksænkningen omkring det sted, hvor det få år forinden nedrevne gamle skovløberhus havde ligget (jvf. *S.B.* fig. 2, 3 og 4 og *D.H.* s. 80). I september samme år var arbejdet fuldført; men til manges ærgrelse havde man ladet grøfterne urørt, og de fik lov til at ligge, lige som dem på Kongevejen op til Virum, i 3-4 år endnu. Dog blev grøfterne langs vejstykket gennem Skovridergårdens villaby tilkastet og rørlagt allerede i 1927, og dermed var det altså slut for villabyens smådrenge med den spændende leg, som vi andre engang havde hengivet os til med lidt nervediller i mellemgulvet: at kravle fra grøft til grøft gennem stenkisten under vejbanen.

I september-oktober 1927 blev endelig vejen over Geelsbakke brolagt, og dermed var det også slut med alle de rabaldrende stød og bump, som bilerne igennem ti år havde fået, når de ved bakkens fod uforvarende kom til overgangen mellem brolægningen og macadamiseringen. »Bør man ikke nu afgrave bakketoppen?« spurgte man sognefoged Chr. Petersen. »Nej«, svarede han, »det er ikke nødvendigt i bilalderen«. Ganske pudsigt, når man tænker på, hvad der siden er sket med Geels bakke og enhver anden bakketop på befærdede veje i Danmark.

1928-29 kom den før omtalte store udvidelse med cyklesti og gangsti i begge sider, hvorved det blev nødvendigt at lave mægtige opfyldninger med den afgravede

45 *Geels bakkes sydside o. 1907*

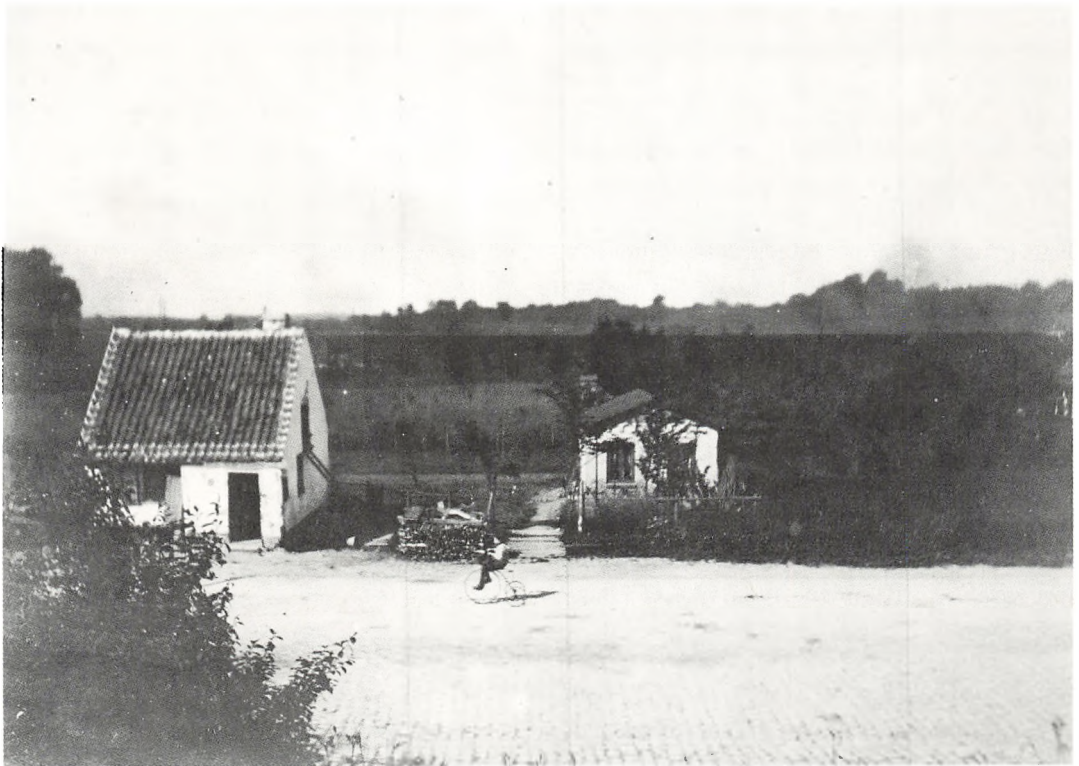
jord i de dybe lavninger til begge sider umiddelbart nord for villabyen. Ved samme lejlighed indrettede man parkeringspladsen inde i skoven på toppen af bakken. Og så kom der moderne midtvejsbelysning over bakken og ud gennem villabyen i stedet for de søvnige lygter, der i nogle år

havde stået med alt for stor afstand i østre vejside. Før den tid igen havde det totale nattemørke ruget her allerede en time efter solnedgang, og det rugede fortsat i mange år på Kongevejen syd for villabyen – lige til Sorgenfri.

46 »Søthul« (det søde hul) kalder Søllerød Markbog 1682 dalsænkningen mellem Geelskov og Rudeskov, hvor Kongevejen i komplet ensom idyl løb over »Vejlebro« ved bækken mellem Søllerød sø og Vejlesø. Det navn ville såmænd endnu i min barndom have passet ganske godt til stedet – selv om det næppe ville have smigret beboerne. I 1892 var der i hvert fald – som billedet her viser – stadig et præg af idyl over stedet, som nok kunne berettige navnet »Søthul«. *Idag* er det jo desværre så som så med »sødheden«. Nu er det »Holte Center« med lysreklamer, larm og støj og luftforurening.

Vi står på 1. sal på Hotel Nyholte og ser mod vest. Lige under os har vi den brolagte indkørsel til hotellet og rejsstalden. På den anden side af selve Kongevejen, hvor en enlig dreng triller på en såkaldt »væltepete« (velocipede) uden fjerneste risiko for trafikale komplikationer henne ved Korsvejen, ligger Røjels bomhus med stige sat op til loftslugen (jvf. fig. 7). Yderst til højre skimtes »Godthåb«. Bag husene har vi den ubebyggede eng gennemskåret af Nordbanens høje dæmning. Enkelte huse kan anes over bomhusets tagryg. Det er de endnu eksisterende, men snart forsvundne bag Holte Bank og »Petersborg« og det allerede i 1907 forsvundne »Breadablik« (på »Petersborg«s grund). Yderst til venstre stikker skoven frem i vejsvinget op mod stationen, altså det skovstykke, som blev raseret og bortgravet i 1959. Bag dæmningen løfter sig det endnu fuldstændig skovdækkede Dronninggårdområde. Endnu i 3 år skal det sove sin tornerosesøvn. Der kommer så godt som ingen heroppe, for den meget forsømte Dronninggårdvej fører

kun ud til en øde og forladt slotsruin på Næsset. Men inden vi er nået ud af goerne, er der sket meget – både *deroppe* og *her-nede*.

46 *Kongevejen gennem Nyholte i 1892*

47 Vi befinder os på Stationsvejen i Nyholte lige på hjørnet af Kongevejen ved den store bøg (som står lige *uden for* billedets højre kant). Bag den mindre bøg på hjørnet (fældet få år senere), ser vi *det gamle skovløberhus* og bag de tre personer længst til venstre *Øverødvejs* begyndelse og den høje gruppe af gamle bøge i *vinklen mellem Skovvej* (da kaldt Engvej) og *Søllerødvej*. Mellem de to telefonpæle løber Kongevejen ind i vejkrydset. *Stengærddet* ind mod skoven står endnu på sin oprindelige plads, d.v.s. i den placering, det fik ved skovens indfredning i 1783. Jævnfør iøvrigt dette billede med det flere år yngre i *S.B. fig. 3*, som fejlagtigt bærer dateringen 1900 (det kan allertidligst være fra 1907, fortæller gaslygten i forgrunden og gasværket i baggrunden).

Vognmand *J. Larsen* (med stråhatten) – ikke at forveksle med vognmand *J. P. Larsen*, som også boede i Nyholte (villa »Anna«, senere i en villa oppe ved Frederikslund) – var Nyholtes store »matador« i de dage. Han kom hertil i 1895 som kromand på Nyholte kro, der lå lige nord for hotellets rejsestald, og blev snart grundejer i stor stil. Alt, hvad der lå omkring Marievej blev købt af ham og delvis solgt igen, og det var først med ham, vejen fik sit navn (opkaldt efter hans hustru *Marie Larsen*). Og hvad *han* ikke ejede, det ejede (og solgte) to andre matadorer: vognmand *Jørgen Rasmussen* på Ellensvej (vejen opkaldt efter hans hustru *Ellen Rasmussen*) og tømmer *Hemming Petersen* på *Esthersvej* (vejen opkaldt efter hans hustru *Esther Petersen*). *Jens Larsen* ejede også i nogle år Rudersdals kro, Vasegården i Bistrup og meget mere.

Den nydelige og velklædte dreng, som sikkert er af landligger-»overklasse«, er klædt efter drengemoden 1903. Det giver en ret sikker datering af billedet.

47 *Vognmand Jens Larsen flytter hus. Foto o. 1903*

48 Fotografiet er taget fra et punkt lidt syd for nuværende Toftevej. Til højre har vi de første villaer på nordsiden af Dronninggårds Allé (øst for jernbanen) og bag dem Holte station med omgivelser. Helt ud til Kongevejen ligger i højre vejside det lille hvide, stråttækte hus, som vi i min barndom kaldte »fisker Rand's hus« (jvf. *D.H.* s. 88), men som på generalstabskortet fra 1900 benævnes »schweizerhuset«, d.v.s. *portnerhuset*. Dørvogtere ved fornemme huse kaldtes i gamle dage schweizere, og endnu langt ind i dette århundrede brugtes denne betegnelse for de flot uniformerede herrer med marskalstav, som vogtede biografteatrenes indgang. Med andre ord: det lille hus har engang været bolig for den mand, der havde opsyn med porten ind til Dronninggård slot og park. Denne port lå nemlig fra begyndelsen helt her ude ved Kongevejen og ikke, som man ellers let vil kunne tro, dér, hvor man i 1896 – vistnok på Ernst Bojesens initiativ – lod opstille et par nye »portsøjler« gjort i gammel stil efter tegninger af den kendte Holberg-illustrator Hans Tegner. Den lille hytte kan imidlertid ikke være det oprindelige schweizerhus, for *det* har ligget på det modsatte hjørne mod syd, hvad tydelig fremgår af O. Steensbergs »Vei-Carte for reisende mellem Kiøbenhavn og Fredensborg« 1782-86, som findes gengivet på Søllerødbogens omslag 1969.

De hvide huse på østre vejside ses på generalstabskortet 1900 at have ligget lige over for den markvej, der førte over til Frederikslund, og som senere blev til Skolevej (jvf. *S.B.* fig. 1, hvor de tydeligt kan ses nede fra Korsvejen). De lå her endnu, da man i 1908-09 byggede den nye kommuneskole på marken lige bag ved (jvf. fig. 105).

Bygningen, som skimtes bag køretøjet, er vistnok Chr. Petersens maskinsnedkeri.

Rudersdals bakke var længere end Geels bakke, men knapt så stejl og havde desuden et par behagelige reposer, af hvilke den ene tog sin begyndelse allerede ved Røjels mose og den anden ud for Dronninggårds Allé, som det tydeligt er at se på billedet her.

Rytteren kommer formodentlig fra Rudegård, den nu længst forsvundne (*S.B.* fig. 29 og 32), og kender åbenbart den unge købstadklædte dame, hvis store hat vestenvinden leger lidt faretruende med. De synes at veksle nogle ord med hinanden, og hans hest vifter samtidig overlegent med halen til sine tungt slæbende kolleger, som ville den sige: det er meget nemmere denne her vej! Er det mon fruene og frøkenene fra Rudegård, der er blevet hentet på Holte station? Man var ikke så kræsen med befordringen dengang.

48 Rudersdals bakke 1895

49 Vejstykket mellem skovløberhuset ved foden af Geels bakke og vejboommen ved foden af Rudersdals bakke blev chaussebrolagt i sommeren 1912 (arbejdet tilendebragt o. 1. oktober). Vejboommen forsvandt i foråret 1915. Billedet må altså enten være fra sommeren 1913 eller fra sommeren 1914. Det, som får mig til at give 1913 prioritet frem for 1914, er den sommerklædte dames hele ydre fremtoning og ganske særligt hendes barnevogns type: »brødbakken«, der svæver højt over hjulene.

Forretningsejendommen med bager Madsens og isenkræmmer Uhrbrands butikker er et typisk hus af årgang 1904-07, endnu med mindelser i tagetagen af den gamle yndede stil, og rødstenshuset på den anden side af Marievej med mansardtag, karnapper og altaner er lige så typisk af årgang 1911-13. Hotellets rejsestald spejler sig skarpt i bager Madsens rude og præsenterer for os et godt gammeldags staldvindue. Uden for bomhuset står bomforpagter Hansens fuldtlæssede fragtvogn (jvf. teksten til fig. 43-44) klar til afgang mod København, når hesten har tømt sin mulepose og Hansen sin kaffekop (de skrå skygger over fortovet og vejen angiver det nøjagtige tidspunkt: lige over middag).

Lige bag den nye ejendom kommer den åbne bækrende frem af stenkisten under vejen (jvf. fig. 74). Først da den o. 1919 blev rørlagt, kunne en sammenhængende bebyggelse fortsætte mod nord. Det tætte buskads er den nederste ende af villa »Blanca«s have, hvor man i 1920 rejste den store apotekbygning. Haven strakte sig op til Sofievej, hvis udmunding ses bag den hvidklædte cyklist. Længere oppe aner man udmundingen af Dronninggårdsallé (Ernst Bojesensvej).

Her som på så mange andre af de gamle billeder bliver vi slået af den trafikale idyl: fragtmanden kan lade sin vogn stå på skrå med bagenden langt ind over kørebanen, cyklisten kan trille, hvor det passer dem, smådrengene kan skrå over vejen uden at se sig til højre eller venstre, og selv 2-årige roltinger kan næsten farefrit tulle rundt på egen hånd.

49 Kongevejen gennem Nyholte o. 1913

50, 51 Billedet fig. 50 må være fra slutningen af 1920'erne; lygtestanderne til midtvejsbelysning tyder på 1929. Endnu er der kun spadserestier bag de store vejtræer, og tætte buskadsler dækker udsynet over »Blikkenslagersøen« til venstre og indblikket i de store haver til højre (samme motiv 1908 med akkurat den samme række træer til venstre vil kunne ses i *S.B.* fig. 10).

Motortrafikken er blevet ganske livlig (på det originale billede kan der tælles 13-14 biler i op- og nedfart henne på Geels bakke); børn kan ikke længere lege på

vejen, og det store vejkryds (»Korsvejen«) kan ikke mere passeres med lukkede øjne – endsige bruges som kælkebane om vinteren. Den tilladte fart er 20 km i timen; men den overholdes naturligvis aldrig; de motorkørende, som kommer ned ad bakken her og seer Geels bakke stå næsten lodret i vejret, sætter tvært imod ekstra fart på.

Op ad bakken kommer imod os *rutebilen til Rudersdal* fra Linje 6' endestation på Knudsens Plads. Denne bilrute startede i 1922 med endestation i Skovridergårdens villaby (på købmandens hjørne ved Skov-

50 Kongevejen gennem Nyholte o. 1929

ridergårdsvej, hvor den drejede baglæns ned og efterhånden lavede et mægtigt hul i skærvebelægningen). Bilen havde da bagperron, to bænke på langs som i de gammeldags sporvogne og hjul på massive, luftløse ringe. Den larmede afsted med en fart af 25-30 km i timen; vinduerne braldrede øredøvende, afskrabet snavs og småsten fra passagerernes fodsåler dansede livligt på gulvet, og den, der stillede sig på bagperronen, blev skvulpet som en cocktaillflaske. 1924 forlængedes ruten til Hotel Nyholte og sidst på året yderligere til Ruderdsdals kro. I april 1925 blev så endelig den

gyselige skramlekasse afløst af en moderne Renault-vogn med plads til 33 personer, »bekvemme Tværsæder a la 2. Kl. Jernbane og særlig affjedret«; og kort efter anskaffedes endnu en vogn af denne type; men passagerfrekvensen synes endnu i 1929 at have været af beskedent omfang – efter dette billede at dømme.

Efter nytår 1930 blev der gjort kraftige indhug i buskadserne til begge sider og anlagt *cykle- og gangstier*; men de gamle vejtræer fik endnu en lille frist.

På næste billede ser vi det samme vejstykke som ovenfor i modsat retning. De

gamle haver mellem Kongevejen og jernbanen syd for Sofievej er fuldstændig raserede. Tomten efter den nedrevne villa »Blanca« ligger som en gruset forhøjning parat til gravkoens og bull-dozerens angreb; den nye Dronninggårdsallé er ført ud til Kongevejen gennem haverne fra den nye viadukt i banedæmningen, og den første af de røde etageejendomme, som snart skulle dække hele den raserede firkant – og nærmeste have med helt op mod Ernst Bojesensvej, har allerede rejst sig lige nord for apotekbygningen. Vejtræerne er borte, og vejbanen udvidet. Det gamle bomhus (politistationen) og den gamle rejsestald (Hede-

tofts automobilcentral) var allerede forsvundet ved operationerne i 1930. Hvor bomhuset før lå, løber på billedet her den østre vejbane forbi Hedetofts nye benzintank-anlæg. En anden samtidig forvandling af gadebilledet var anbringelsen af en lang, lav forretningsbygning lige klods op ad Hotel Nyholtes facade.

Men alt dette skulle som bekendt ikke blive det sidste. Meget, meget mere måtte i tiden efter 1960 nedrives, afgraves eller opfyldes på vejens østside lige fra Nyholte hotel til Rudersdals kro, for at den kunne blive en moderne auto-strada.

51 Samme parti set i modsat retning o. 1933

52 Denne smukke, stejle skrænt blev i 1963 fuldstændig gravet bort af store gravemaskiner, da den ny telefoncentral skulle opføres. På grund af den stærkt udvidede Kongevej var det blevet nødvendigt at placere bygningen så dybt inde i bakken, at selv den store villa »Hvidhøj« deroppe på toppen (den ældste blandt alle villaerne omkring Røjels mose) måtte ofres.

Kæmpebøgen på skrænten og kæmpegraven ovenfor, som vi ser på billedet her, var de sidste rester af den skov, som endnu ved århundredeskiftet strakte sig hen over højderyggen østpå til Pileallé (jvf. S.B. fig. 1). »Rent forkert« kaldte de gamle dette skovstykke, og dette besynderlige navn gav de en højst besynderlig forklaring, der lød som følgende: Ole Kollerød, som havde sin hule heroppe (!), blev den dag, da han havde myrdet papirkusken fra Nymølle, afluret af en tilfældigt passerende kone, som tydeligt hørte ham sidde og mumle gentagende, medens han med sin morderdolk flånsede i et stykke råt kød: »Det var rent forkert!« Hvilket altså var således at udlægge: »Jeg har myrdet en rent forkert, for han havde jo ingen penge på sig«. Med andre ord: vrøvl fra ende til anden, folkelig sagndannelse af reneste vand på tværs af alle historiske kendsgerninger, hvad enhver let kan overbevise sig om ved at læse Hans Ellekildes interessante og veldokumenterede beretning om Ole Kollerød og mordet på Nymølle (1837) i Søllerødbogen 1959. Efter skovens rydning blev navnet »Rent forkert« overført på den store palæagtige, lyserøde villa, der som den første blev rejst på Morlenesvejs venstre side med en parklignende have ned til »Magister Lorenzens sø« i Røjels mose. Det var vist dens mangeårige beboer, kunstmaler Sigvard Hansens

idé at kalde den således, og det gav pudsig nok anledning til en ny sagndannelse, efter at det gamle sagn om Ole Kollerød var glemt af de fleste. Jeg fik i hvert fald som barn fortalt, at det underlige navn var møntet på husets hele indretning og i særdeleshed dets lyserøde farve!

Indtil 1921 stod der en stor flerstammet bøg mere på skrænten, men den måtte falde, fordi man skulle have et transformatorårn kilet ind her. Det lille kommunale elektricitetsværk fra 1907 på Øverødvej, som altid havde givet underskud, kunne i 1921 slet ikke mere klare vestsognets strømforsyning. Man stod dermed over for valget: kostbar udvidelse eller tilslutning til Nordsjællandsværket, og valgte det sidste. Arbejdsskuret, trillebørene og brændestablen vidner om nyligt tilendebragt rydnings- og bygningsarbejde i forbindelse med denne tilslutning.

Vinteren 1921-22 havde kraftige snefald og hård frost, og den faststampede og fastkørte sne blev længe liggende på vejene – selv på Kongevejen. Det er et godt tegn på, hvilket forholdsvis ringe omfang biltrafikken da endnu havde. Og et godt tegn på det samme må følgende avisnotits fra vinteren 1922-23 unægtelig siges at være: »Kælkning paa Geels Bakke tværs over Korsvejen burde ikke tillades. Fodgængerne er i Fare, da Fortovene ikke er plove«.

52 *Hjørnet af Kongevejen
og Morlenesvej,
vistnok vinteren 1921-22*

53 Fotografen har stået på lige præcis det samme sted som fotografen, der tog foranstående billede fig. 47 et kvart århundrede før. *Stengærden* er rykket ind på linje med den gamle bøg. Allerede i 1911 blev det rykket stærkt tilbage for at give plads for en gangsti og en cyklesti og en ridesti derimellem (jvf. midterplancherne i *D.H.* s. 80-81). Nu er det altså rykket yderligere et stykke tilbage, ridestien er blevet til cyklesti, og cyklestien er inddraget i selve vejbanen, der nu er så bred, at der har kunnet anbringes fortovhelle med færdselsfyrt midt i vejudmundingen. Vejstykket mod Øverødvej og Søllerødvej på den anden side af Kongevejen har fået samme bredde som Stationsvejen. Hvor det gamle skovløberhus lå, er der nu i 1930 et bredt fortov og droscheholdeplads med automattelefon. Skovløberjorden er blevet til *planteskole*. De 3 smukke *kæmpebøge*, som stod yderst i den spidse vinkel mellem Søllerødvej og Skovvej er borte. De måtte fældes i begyndelsen af maj 1929, da det trods ihærdige anstrengelser gennem flere år ikke længere var muligt at holde liv i dem. Den store enlige bøg ved stengærden ses også tydeligt at være på det sidste. Fjernelsen af de 3 bøge var en betydelig landskabelig forringelse, men betød trafikalt en stor lettelse på det lovlig komplicerede gadehjørne. Og desuden gav den en velegnet plads til den store »*Genforeningssten*«, hvor med Sønderjysk Forening havde ønsket at markere 10 årsdagen for Sønderjyllands genforening med Danmark. Den enorme sten (3,3 m bred, 2,3-2,5 m høj, 2 m dyb og 25 tons tung) var fundet i en grusgrav i Nyvang ved Trørød og med uhyre besvær transporteret ved nattetide ad den eneste mulige vej: Sandbjergvej, Kongevejen gennem Ru-

deskov og Rudersdalsbakke. »Kører man sådan rundt med fjeldene i Danmark!?!« spurgte en norsk bilist, der mødte det sælsomme natlige optog gennem Rudeskov med to vejtromler i spidsen. Afsløringen fandt sted ved en stor højtidelighed 15/6 1930 med professor Vilh. Andersen som hovedtaler.

Længe før skovløberhuset forsvandt – det skete i 1920, efter flere års udsættelse – havde man haft store planer om at udnytte dets tilliggende til apotek, teknisk skole, bibliotek og rådhus. Det blev der selvfølgelig ikke noget af i de tider, hvor man altid var mere tilbøjelig til at snøre den kommunale pengepose stramt til end til at åbne den. Planerne om apotek og teknisk skole var imidlertid kort efter 1920 blevet realiserede andre steder på Kongevejen. Og biblioteket flyttedes samtidigt fra Øverød skole til Nyholte skole, hvor det blev, indtil man i 1932 puttede det ind i en kvistelighed i gamle villa »Axelhus«! Efter skovløberhusets nedrivning spekuleredes der på at lægge den projekterede Holte kirke (i bornholmsk rundkirke-stil) her. Men det blev altså til sidst rådhuset, der kom til at ligge her.

Kirkekomiteen havde også i 1928 i tankerne at lægge kirken ovre i skoven på den modsatte side af Kongevejen bag den store hjørnebøg, hvor også sommetider Anna Larssen Bjørner rejste sit »Evangelietelt«. Men det ville skovrider Holten ikke høre tale om. Den var nu udlagt som lystskov,

og der var netop i 1925 foretaget stærke udtyndinger for at fremelske de særlig smukke træer, sagde han. Hvor ville han græmme sig, dersom han idag kunne se, hvad vindskibelige mennesker og vrede vejrguder i forening siden har gjort ved skoven på dette sted!

Skovridergården »*Geelsvang*«, nu kommunal børnehave, blev opført i 1903 til afløsning af den gamle skovridergård »*Geelsbus*« fra 1866. Denne var samme år blevet solgt til kontorchef, justitsråd E. Suenson og dens jord til det aktieselskab, som i de følgende år byggede Skovridergårdens villaby.

VIRKSOMHED OG VELSTAND GROR

54,55 Maleren Andreas Juuels fint ud- penslede søndagsstykke minder om et scenebillede fra en heibergsk vaudeville. En lille »Caroline« flirter gedulgt over hækken med en lille »Poul Falkenberg« som søndagsrytter, medens faderen er ganske optaget af at få at vide, hvem den kikkertbevæbnede herre kan genkende i flokken henne på anløbsbroen, der venter på skibsløjlighed til hjemturen mod København. Det er nemlig ved at være aften nu: solen synker bag kroens tagryg og kaster allerede sine stråler på rejsestaldens nordgavl. En ung dame under kastanietræerne sænker befippet sin parasol ved et overraskende – kært, men højst ubelejligt – syn, og de to ældre ved bordet har lynsnart opfattet situationen og indledt en tavst lurende udforskning. Ved lågen snadrer tre jomfruer uden fjerneste anelse om det lille drama, som udspilles blot et par meter borte. Og børnene leger lige så uanfægtet hest og vogn med den lille tohjulede kærre, vi også kender så godt fra Frits Jürgensens tegninger.

Indirekte fortæller billedet, at Vedbæk ved midten af forrige århundrede var blevet »opdaget«, ikke alene af velhavende landliggere og lystgårdbesiddere, men også af jævne søndagsturister fra København. Strandvejen var rigtignok stadig kun nogle sandede hjulspor, højst besværlige at befare, men lige siden 1828 havde der været en bekvem sommerforbindelse med København ad søvejen, og der var da blevet god anvendelse for den anløbsbro, som allerede i 1810 var blevet anlagt til brug for toldvæsenet (toldstation »Alexandria«, hvor nu »Miramara« ligger). Denne livlige søtrafik mellem København og Vedbæk (med anløb undervejs i Taarbæk, Klampenborg og Skodsborg) holdtes gående lige til Kystba-

nens åbning i 1897, men standsede da også brat, og de store anløbsbroer gik derefter hurtigt i forfald. Rester af broen i Vedbæk, som lå lige ved Trørødvejs udmunding i Strandvejen, kunne dog endnu for en snes år siden ses stikke op af vandet; men idag strækker den nye lystbådehavn sig helt syd om dette punkt. Fiskerihavnen fik Vedbæk først i 1918. Se iøvrigt *S.Å.* 1970 s. 42-43.

54 *Vedbæk kro i en romantisk kunstmalers
poetiske opfattelse 1853*

Kroen, som vi ser den gengivet på det følgende billede, var fra 1849 (da nyopført efter en brand), og den stod uændret indtil o. 1880, da bebyggelsen af Vedbæk for alvor tog fat, og samtidig det mondæne badeliv begyndte at florere op langs kysten. Da rev kroejer *Jens Hansen Larsen* rejsesallden ned og opførte i stedet en stor moderne hotelfløj vinkelret ind mod den ældre hovedfløj, som blev tegldækket og på anden måde fikset op (jvf. *S.B.* fig. 108 og 112, som dog begge har vildledende tekst). Det skulle naturligvis forestille et badehotel, men selv brugte han dog ikke så fin en betegnelse. Der kom mange gæster, også i den gamle krohave. Og under de gamle kastanietræer, lige præcis dér, hvor kunstmaleren i 1853 fingerede et lille stilfærdigt drama, opførtes der nu jævnlige virkelige og såre realistiske rabalderkomedier, når »Odin« holdt drikkegilder med sine »kæmper«, hvortil også digteren Holger Drachmann en overgang sluttede sig, medens han boede i villa »Tårnhøj« nord ude i Byen (1880-81).

Jens Larsen udparcellerede og solgte efterhånden al den megen jord, som fra gammel tid hørte til kroen, og opkaldte de nyanlagte veje efter sig selv og sine døtre (Larsensvej, Marievej, Olgasvej, Margrethevej). I 1898 solgte han kroen med og byggede derefter et nyt hotel »Strandhotellet« (arkitekt Thorv. Bindsbøll) lidt længere nordpå ved Engvej (nu Gøngehusvej). Det genopførtes efter en brand i 1913, men måtte i nyere tid vige for det tip-top moderne »Hotel Marina«. Den gamle kro nedbrændte for øvrigt allerede et halvt år efter, at Jens Larsen havde solgt den, og den blev

aldrig siden genrejst. Idag ligger der en stor autoservicestation på stedet, grundlagt i 1937 som filial af Hedetofts Automobilcentral i Nyholte (jvf. fig. 70).

55 *Samme kro i den fotografiske plades mere
prosaiske gengivelse henved 1870*

56 Søllerød sogn var endnu o. 1890 et rent bondeland. Der fandtes nok hist og her en købmand, som solgte alt mellem himmel og jord, fordi han næsten udelukkende skulle betjene et publikum, der sjældent eller aldrig kom til købstaden, men hans omsætning var gerne så ringe, at han blev nødt til at have forskellige andre indtægtskilder ved siden af (barberforretning, fragtmandskørsel, murerarbejde o.s.v.). I Nyholte var der 30 år efter jernbanestationens anlæg endnu kun et par vognmænd og en kromand. Men fra slutningen af 1890erne tog villabebyggelsen i omegnen fat, og det gav driftige forretningsfolk blod på tanden.

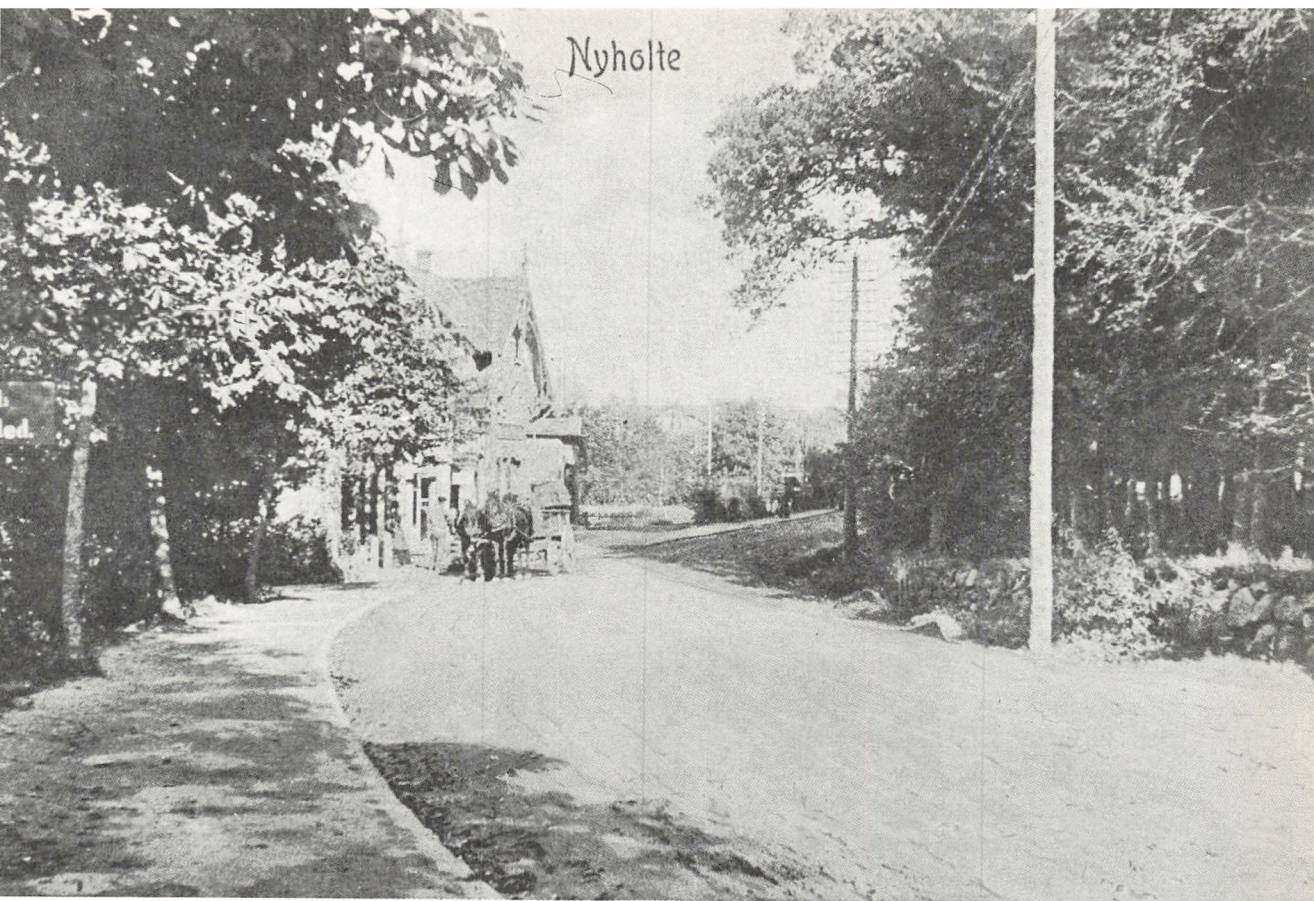
Den første håndværker, der slog sig ned i selve Nyholte, var malermester *J. P. Olsen* (1899), og den første købmand på Stationsvejen var *J. Steger*, som i 1900 indrettede sig i et nyopført hus lige ud til vejlinjen. Det er det, som ses på billedet her (jvf. *S.B.* fig. 12). I de lidt ældre ejendomme borte fra vejen etablerede sig i de nærmest følgende år tømremester *Hemming Petersen*, mekaniker *Erik Nielsen*, skomager *A. Haagensen* og cykelsmed *P. Lindvold* (se skiltet til venstre), og i en ny bazarbygning ud til vejen købmand *L. Bentzen* og manufakturhandler *N. C. Christiansen*.

Kloge folk rystede på hovedet. Det gik aldrig, sagde de. Men ikke desto mindre kom der stadig flere nye huse med forretninger, og byggegrundene, som i 1890erne med lethed havde kunnet købes for 25 øre pr. kvadratalen, steg efterhånden til 3, 5 og 10 kroner, ja, murermester *P. Petersen* måtte endda ud med 15 kr. pr. alen, da han i 1907 købte det gamle »Breidablik« af vognmand *Mathiesen* for der på grunden at opføre det stadselige »Petersborg«; men det foretagende brændte han sig også på;

han forduftede en skønne dag og efterlod en række sørgende kreditorer.

Det var grotid for Nyholte nu. »Garde-robeforpagter *C. Andersen* i Kiosken ved Holte Station har iaar drevet sit Bladsalg frem til at afhænde over 100 Eksemplarer af 'Politiken' daglig«, skrev Distriktsbladet 27/10 1906. »Dette Tal er mere end mange Ord illustrerende for den Opgangsperiode, hvori Holte befinder sig«.

Stationsvejen var tillige blevet en vigtig forbindelsesvej mellem Kongevejen og Dronninggårds villakvarter. Den måtte have fliser på fortovet. Det fik den i 1907. Den måtte bundbehandles, udvides og have cyklesti. Det ordnedes altsammen i 1911 efter køb og rydning af ca. 3000 kvadratalen skov. Men den snævre og uheldigt beliggende viadukt under banen kunne man desværre ikke gøre noget ved.

56 *Stationsvejen i Nyholte o. 1903*

57 Denne rædsel af en bygning er et udmærket eksempel på det stationsby-byggeri, som i årtierne omkring århundredeskiftet bredte sig som svamp ud over landet, hovedsagelig skabt af lokale murermestre uden begreb om smag og uden støtte i den faste tradition, som deres forfædre altid havde haft at holde sig til. Disse bygmestre var børn af en tid, der skyede de rene flader og elskede at overlæsse dem med forsiringer og dekorationer i vildt blandede historiske stilarter; de vidste altså, hvad der skulle til, men forstod åbenbart ikke, at det altsammen måtte afstemmes efter selve bygningens form, linjer og proportioner – og efter, hvad den skulle bruges til. Se nu f.eks. her, hvilke problemer denne dekorative mani har stillet købmand Bentzen overfor, da han skulle sætte sine butiksskilte op.

Det er købmand *Lorents Bentzen* selv, der står foran sin butik (»1. Kl. udsøgte Kolonialvarer til Hovedstadens billigste Noteringer«). I døren står hans kommis med den passende holdning, der umuliggør forveksling med ejeren. Manufakturhandler *N. C. Christiansen*, som var indehaver af naboforretningen indtil 1914, da den blev filial af *R. W. Rasmussens* manufakturforretning i Lyngby, har taget hele sit »harem« med ud til fotograf-oplevelsen: kone og 5 kønne børn, husjomfru, direktrice, ekspeditricer og syjomfruer. Husjomfru *Juliane Andersen* (damen i mørk bluse med hvide striber) var kendt i vid omegn under navnet »Moster«. Hun døde i 1960. Den lille pige, som sidder i forgrunden, lever endnu (fru *Karla Andersen*, Lyngbyvej 339 A, Gentofte), og det er hende, der har stillet dette billede til rådighed.

Øverst til højre ses »Holtehus«. Jernskiltet på stander og med snørklet opsats

som en moderne *Robert Jacobsen*-figur, reklamerer for *Erik Nielsens Maskinværksted* på Ellensvej. *Erik Nielsen* (1866-1940), som var en af pionererne i sognets arbejderbevægelse, nedsatte sig som klejnsmed og mekaniker i Nyholte 1901 og blev hurtigt en fremtrædende skikkelse i det kommunalpolitiske liv (medlem af sognerådet indtil 1909 og senere mangeårig sognefoged).

I 1924 blev der sat to etager plus en tagetage med kviste oven på denne gamle bazarbygning. Det ændrede gadebilledet betydeligt.

57 Stationsvejens bazarbygning på hjørnet af
Ellensvej o. 1905

58 Skomageriet, som engang havde været det talrigst repræsenterede håndværk (hver købstad havde snese af skomagere) var med industrialiseringen så godt som forsvundet. Man blev ved med at tale om »skomagere«, men virksomheden bestod i handel med og reparation af fabrikslavet fodtøj. Der var dog nok at gøre for *A. Haagensen* og hans to svende, så vel som for konkurrenten *Hans Petersen* i »Axelhus«, for det var ikke velfærdstider endnu, hvor folk kasserede deres fodtøj ved det første lille slidhul i sålen. Haagensen (født i Skåne 1878, udlært i Ystad og etableret i Nyholte 1902) fortsatte sin forretning i dette hus nogle år efter den store ombygning i 1912, men flyttede sidst i oktober 1916 hen i det ny »Vejlehus«, som var opført 1912-13 (Stationsvej 18). Her ligger den endnu idag, ført videre af sønnen *Henning Haagensen*, der her på billedet ses som en yndig 4års purk med hvidt forklæde og eftertænksomt iagttagende mine. Den lidt ældre dreng er broderen *Kaj Haagensen*. Den store, veltilfredse pige er bypiggen *Olga Carlsen*, datter af postbud *P. Carlsen*, der altid smilede så rart og hjertevindende, når han kom med sin tunge brevtaske. På skiltet over de to venlige skomagersvende, hvis navne jeg desværre ikke kender, meddeler *portør Heemann*, villa »Tyrol« på Morlenesvej, at han besørger ærinder til og fra København. (»Extra Fragt« er der tilføjet med blyant nederst til højre). Den opklæbede håndskrevne seddel i butiksvinduet fortæller om »Stort Udvalg i Sports & Gymnastiksko samt Jagt Støvler«.

I de gamle bygader virkede håndværkerens smukke, maleriske udhængsskilte (skomagerens støvle, bagerens kringle, kleinsmedens nøglehjul, barberens messingfad

o.s.v.) festligt oplivende. Skomagerstøvlen her ser nærmest ud, som om den ikke rigtig føler sig hjemme i selskab med alle de ny-modens hæslige reklameskilte og -plakater og udstillings skabe, der ganske bramfrit er klasket op på den sagesløse murfacade. Sikken et roderi dér til venstre, hvor købmændens reklamering tørner sammen med skomagerens. Men den gode gamle rødmalde støvle gjorde dog måske alligevel større nytte end alt det øvrige tilsammen, for den kunne ses langt hen ad Øverødvej og altså på lang afstand fortælle folk, at *her* lå den førende skotøjsforretning i Nyholte.

58 *Alfred Haagensens Skotøjsforretning
i det ældre »Nyholte Hus« o. 1911*

59 Billedet kan med stor sikkerhed dateres til *efteråret 1916*. Skomager Haagensen har endnu ikke flyttet sin forretning til det nye »Vejlehus« (flytningen står averteret i avisen 3/11 1916); men C. Klestrups urmager- og guldsmedeforretning, som Vejviseren for 1916 endnu placerer i »Petersborg«, er flyttet til den nye tilbygning til »Nyholtehus« på Ellensvej (opført 1915).

J. Steger (1871-1928), som står i døren ind til »Den ældste og bedst assorterede Forretning paa Pladsen«, begyndte som købmand i Ålborg 1897 og nedsatte sig i Nyholte i 1900. Støt og roligt står han nu her med hænderne på ryggen og fødderne bredt og solidt plantet i gulvet som den, der kan noget, vil noget og ejer noget. Ude på fortovet står sønnen og arvtageren, den 14-årige *Axel Steger*, i samme stilling som faderen, men endnu manglende dennes sikkerhed og pondus. Ved hans side står lærlingen, dydig som en konfirmand på kirkegulvet, og på den anden side af trappestenen kommis'en i korrekt retstilling med nedhængende arme som en ordonnans ved parolen. Et ganske morsomt lille tidsbillede. Bemærk endvidere, at sønnen er jævnt og praktisk klædt på til skolegang og fritidsleg, medens butikspersonalet lige som principalen er fint og ulasteligt påklædt – den unge kommis endda med stiv knækflip. Først efter 1920 blev det almindeligt at bruge arbejdskitler i butikkerne og »over-alls« på værksteder og ved landbrug.

Endnu et tidstypisk træk: *de regnplørede veje*, som før tjærebelægningens tid var et temmelig uløseligt problem. Distriktsbladet bragte 13/11 1909 følgende digt fra Holte under overskriften »*Stationsvejens Klagesang*«:

Vejen: Fugtigt Vej med daarligt Føre,
Fuld af Snavs og fuld af Pløre,
Vogne knapt paa mig kan køre,
Vrøvl jeg stadigvæk maa høre.

Fortovet: Fuld af Huller, fuld af Pytter,
Næsten ingen mig benytter.
Folk mig haaner, paa mig spytter,
siger: »bort herfra vi flytter«.

Begge: Villaby man kalder Holte,
af det Navn vi er saa stolte.
Men at vi bli'r daarlig holdte,
Det os Hjertesorg forvoldte.

I tørt solskinsvejrs støvede vejene så grufuldt, at det blev nødvendigt at vande dem – og så var de plørede igen.

Henne bag den nye tilbygning på Ellensvej titter det gode ældste »Nyholtehus« frem med sin typiske dippedut på gavlspejden. Det fik »luft« igen for en kort frist i 1969-70, men måtte naturligvis følge det øvrige kompleks i døden. Nu breder en jernbetonkolos sig over det hele terræn, og den har endda taget alt det, vi her på billedet ser af Ellensvej, med. Det er jernbetonkolos nr. 2. Inden 1980 er sikkert den kære gamle, grimme Stationsvej en saga blot.

59 »Ny Holtehus« på Stationsvejen 1916

60 I bygningen, som 1920 blev rejst på opfyldninger over den rørlagte bækrende og den sydlige endé af villa »Blanca«s gamle have, indrettedes der ved siden af det længe savnede *apotek* et butikslokale, hvis størrelse – som sædvanlig, når det ikke var købmanden selv, der byggede – ikke stod i rimeligt forhold til udlejningsprisen. En ny købmandsforretning ved siden af de 3 store og velassorterede på Stationsvejen skulle man vel ikke ligefrem synes, der var trang til i Nyholte, men alligevel lykkedes det forretningens første indehaver *Lønborg*

Seehuusen at oparbejde en solid kundekreds, og hans efterfølger i 1924, *Søeborg Andersen*, som her ses i døren, arbejdede støt videre på det herved skabte grundlag. Og det endda til trods for, at købmand *J. F. Petersen* i 1923 havde flyttet sin forretning fra den gamle fritstående »kasse« på Stationsvej nr. 6 til den ombyggede ejendom på hjørnet af Kongevejen og Marievej og her etableret et ret anseeligt varehus.

Man havde i 1920erne for alvor begyndt at forstå betydningen af vinduesudstillingernes rette blikfang. Det ser man her. Men

60 Købmandsforretningen Kongevejen 23 i Nyholte o. 1930

61 Købmandsgården Øverødvej 76 i 1933

hvad var alligevel en sådan vinreklame imod den manufaktur-attraktion omme på Stationsvejen, hvor om Søllerød Tidende kunne berette 9/3 1929:

»Hr. Steinmetz Schmaltz har udstillet et velformet automatisk Ben, hvorpaa Strømper rulles op og ned. Reklamen har samlet interesserede Tilskuere. Vi er ogsaa med her paa Egnen«.

61 Bygningen (jvf. S.B. fig. 68) stammer fra 1891, da tømremester Nielsen, Suhms Minde, lod den gamle på stedet liggende nedrive og genopbygge af tømmer, han

havde erhvervet fra den nedlagte første jernbanestation i Lyngby (som lå nærmere ved landsbyens oprindelige centrum omkring kirken, kroen og gadekæret: ved nuv. Teknisk Skole for enden af Jernbanevej). En af butikkerne her var Øverøds ældste: *J. Henriksens købmandsforretning*, grundlagt 1877. Den blev endnu i 1907 drevet efter den blandede landhandels princip, forstår vi af annoncerne: »Kolonial- og Delikatesser. Kaffe og The i udsøgte Kvaliteter. Hørkram og Fedevare. Isenkram, Glas og Porcelæn. Vine og Spirituosa – Cigarer & Tobakker. Lager af Kul, Koks og Brænde til billigste Dagspriser.«

62 J. Christiansens forretning var grundlagt 1/5 1900. Det var en god og solid forretning med stor søgning, og manden selv var, foruden at være en dygtig og pålidelig håndværker, en god og fremtrædende borger med mange offentlige hverv. »Jævn og munter i hele sin Færd har han vundet Borcherskabets Agtelse«, hed det ved hans jubilæum i 1925 i en typisk vending fra lokalredaktørens kliché-skuffedarium. Det er et trist og spartansk rum uden anden hygge end den, som de her arbejdende mennesker selv har formået at skabe – sammen med kanariefuglen (den dæmpede transistor-radios forgænger). Svendene er ganske åbenbart sønner af huset; han, der sidder på bordet foran det solopvarmede rullegardin ligner i hvert fald chefen indtil forveksling. Det er forståeligt, at fru en er blevet kaldt ind til fotografering. Men hvad laver stationskarlen her? Han er vel kommet med en pakke til forretningen. Men hvorfor bliver han så hængende? Se på pigen – *hun* ved det. Usynlige amoriner flager i luften lige for næsen af skrædderen og hans kone.

Billedet er et af de ikke få, som den fremragende amatørarkæolog og museumsmand, gartner A. Avnholt i Vedbæk fandt under sine systematiske undersøgelser af kommunens lossepladser. Det bærer også spor af ublid behandling. Vægkalenderen fortæller (når den lægges under meget kraftig lup), at billedet er taget »Onsdag 12. September«. 12. september faldt på en onsdag i 1906, 1917 og 1923. Hvilket af disse år skal vi så vælge? Der kan overhovedet ikke være tvivl om, at det må blive 1917. Alle personerne på billedet er ved deres rent ydre fremtoning tavse vidner herpå, de to kvinder ikke mindst.

62 *Skræddermester J. Christiansens værksted
Stationsvej 19, Vedbæk, fot. 1917*

63 *K. E. Aagaard*, som har fotograferet mange af de billeder, der findes i denne bog, og *hans hustru, Fanny*, som har taget ovenstående billede, havde tidligt forelsket sig i Søllerødeggen og allerede før 1910 erhvervet en grund på den da helt skovklædte sydskrænt ned mod engdraget mellem Kongevejen og Søllerød sø. Her havde de højt oppe på skrænten inde mellem træerne bygget sig en lille »week-end hytte« kaldt »Fuglereden«. I 1912 kunne de endelig begynde at rydde grunden til den villa med have, som altid havde været deres drøm, og i sommeren 1913 kunne de flytte ind.

Længst til venstre på billedet står arkitekt *A. Kuld* (1853-1927), som gennem årene skabte utallige Holtevillaer, bl.a. *bele* Skovridergårdens villaby, og de fleste offentlige bygninger i vestsognet. Til højre, bag bygherren selv, står murermestrene *Bendix* og *Christian Petersen*, tvillingbrødrene fra Fyn (født 11/10 1877 i Vejlbj, Odense amt), som i 1904 slog sig ned i Holte som kompagnoner i klar forståelse af, hvad der her kunne blive at rive i, om der så end var nok så mange andre murermestre i fuld beskæftigelse. De fik også straks fuldt op at gøre med opførelsen af Skovridergårdens villaby; et solidt kvalitetsbyggeri, må enhver erkende, som idag bebor disse nu snart 70-årige huse. (I denne forbindelse bør iøvrigt også malermester *B. Simon*, der ligesom de to murermestre boede i Skovridergårdens villaby, nævnes med hæder. Jeg kan bevidne, at meget af *hans* arbejde ikke trængte til fornyelse de første 40 år!). Brødrene Petersen var på færde allevegne. Der er snart sagt ikke den bygning i Søllerød og Holte, privat eller offentlig, fra perioden 1904-1940, som de ikke har forestået opførelsen af. Utallige offentlige hverv fik de

naturligvis også. Chr. Petersen fik de største (medlem af sognerådet 1917-25, dets formand 1921-25, sognefoged 1925-28 og medlem af amtsrådet 1922-28). Han døde i januar 1939. Broderen overlevede ham i 21 år.

63 Rejsegilde på ingeniør Aagaards villa »Fuglevang«
på Morlenesvej, 1913

64 Som man ser, var det ikke lutter almindelige bønderpiger, der søgte uddannelse hos den landskendte osteproducent *Hanne Nielsen* på Havarthigård, enkelte af dem ser endda overordentlig byprægede ud og ville kunne gøre stormende lykke på et hvilket som helst grossererbal i hovedstaden. Hos Hanne Nielsen blev der dog ikke i ringeste måde kælet for den slags små fine damer. De fik lov til at bestille noget – og gjorde det også; ellers havde de vel heller ikke meldt sig.

Yderst til højre står fru en selv ved sin berømte smørkerne, hun er ikke just mild og venuesæl at se til, og det var hun heller ikke. Hun var myndig og bestemt og en dame med principper. Mere forekommende synes hendes ægtefælle, gårdejer *Hans Nielsen*, at have været, selv om han ganske givet heller ikke har været ligefrem til at spøge med. Lige foran ham sidder datteren *Ane Dorthea*, som i 1869 var blevet gift – uden derfor at forlade barndomshjemmet. Barneet, som holder hende krampagtigt i hånden, er hendes datter *Hanne* (f. 1870). Denne lille Hanne, som skulle dø så ung (1896), blev moder til de to senere kendte »borgfruer« i Øverød, fru *Hanne Christensen* på Skovly og fru *Ane Clausen* på Havarthigård.

Yderst til venstre står en typisk gårdskarl og landarbejder af årgang 1872. Han har den ærbødige holdning lige som pigerne. Den lidt ældre pige, der sidder mere uimponeret med armene over kors, har nok været »noget ved musikken«, haft en myndighed at udøve.

Hans Nielsen, der var lige så dygtig og energisk som sin kone, byggede et teglværk, som bl.a. leverede fine røde mursten til Frederiksborg slots genopførelse efter bran-

den i 1859 og til den store ombygning af selve Havarthigård, som fandt sted i årene 1864-66. Hovedbygningen, som gruppen her er fotograferet foran, blev opført 1866 (jvf. teksten til fig. 3).

64 *Hanne Nielsen og hendes mejersker på Havarthigård 1872*

65 Dronninggård Mejeri begyndte på Frederikslund (jvf. teksten til fig. 26), men flyttede til en nyopført bygning ved Vejlesø i 1898. Da mejeriejer *J.P. Nissen* i 1907 overtog stillingen som bestyrer af den nyoprettede Holte Bank, solgte han mejeriet til A/S De forenede Handelsmejerier, som lod det bestyre af mejerist *Kjær Andersen* (født i Vorgod og uddannet i Skern). Aktieselskabet solgte det igen i 1915 til en anden god vestjyde *P. Jensen Hedetoft* og tre af hans syv sønner. *P.J. Hedetoft* (1851-1932), der begyndte som mejerist i sin hjemby Henne ved Varde, overtog i 1888 bestyrelsen af gården *Wesselsminde* i Nærum og oprettede her i 1894 tillige et mejeri, som dog ikke fik rigtig bestandighed før 1912, da proprietær *P. la Cour* fra Brede Ladegård købte gården. Senere forestod han mejeriet på Dyrehavegård ved Fortunen. Familien Hedetoft satte en ære i at drive Dronninggård Mejeri efter de nyeste metoder; den var således blandt de første i landet, som indførte stassaniseringsmetoden i stedet for den ældre pasteuriseringsmetode. At mælken udelukkende skulle leveres fra køer under samvittighedsfuld dyrlægekontrol, var dog noget, som allerede forgængeren havde indført i 1913.

Billedet af den opmarcherede mælkevognskolonne uden for mejerigårdens plankeværk vidner smukt om udviklingen. 1915 var der 3 mælkevogne, nu efter 1920 er der 6. I 1932 blev der bygget en stor ny moderne mejeribygning inde i gården, en høj hvid mur lukkede af for alt indblik, og hovedbygningens sorte skifertag erstattedes af et mørkeblåt teglstenstag med en helt ny profil. Da havde allerede de hvide mælke-

biler fortrængt de hyggelige gamle hestekøretøjer, hvis brede fodbræt på bagsiden man så dejligt kunne springe op og smugkøre på.

65 *Drominggårds Mejeri, o. 1922*

66 Sådan en fin hvidmalet mælkevogn med en dejlig velformet og velplejet hest for var virkelig et smukt syn. Og hestens spredte efterladenskaber på vejene var både gråspurves og rosedyrkende haveejeres fryd. De havde også en lidt karskere duft end bilernes udstødningsgas – ligesom de jernbeslåede hjulfælges intense skraldren mod den hårde skærvebelægning trods alt var lidt behageligere for øret end den motoriserede opspeedningslarm. Det være altsammen sagt uden Jeronimusgnaveri mod de fortræffelige køretøjer, som vi *nu* hverken kan eller vil undvære.

Den elegante mælkekusk, *S. Munkholm Pedersen* fra Trørød, med blankpudsede snøresko og mønstrede bomuldssokker repræsenterer en ny tid. Den træt og tungsindigt udseende mælkedreng, der slæber med tunge spande og flasker på en alt for stor cykel, fører derimod tanken hen på den gamle tid – trods den moderne »over-all« han har på. Man husker typen, for man så den så tit: drengen, der tidligt måtte slide for føden både før og efter skoletid, og man bliver lidt vemodig ved gensynet. Bemærk iøvrigt, at han har hue på. Det har ingen drenge idag, knapt nok om vinteren heller. Men dengang havde vi det allesammen, og i årene 1915-1920 var det netop sådanne matros-huer som drengens her, vi gik med. Den kunne anbringes forskelligt efter bærerens smag og behag, sind og gemyt: kækt på sned over den ene eller den anden tinding, forsorent frem over panden, dydsiret ned over baghovedet eller – som her – tamt og fladt over issen som et skruelåg på et marmeladeglas. Og så kunne den gå lodret højt til vejs som et snurrende hjul og gribes igen på samme sted eller suse vandret gennem luften som en diskos og havne blødt i

græsset langt borte. Det var sandelig en god hue. »Neptun« står der med forgyldte bogstaver på det sorte silkebånd om drengens hue her. Det gjorde der også på min. På andre stod der »Georg Stage«, »Jutlandia« eller »Selandia«.

Kohave Mejeri blev oprettet i 1907. I gamle dage lå det højt på en åben bakketop og synede godt i landskabet med sin 19 meter høje runde skorsten. Idag fanges det kun af den opmærksomt søgendes blik under forbifarten ad Kohavevej mellem Gl. Holte og Trørød.

66 *Mælkevogn fra Kobhave Mejeri, o. 1925*

67 Jægermester Tvermose fortalte engang i et interview, at de på Søllerødgård i 1880-erne fik brød fra en kone, som kom spadserende fra Lyngby med kurv på armen. »Og det var ikke morgenbrød!« føjede han til. De første villaboere her ude omkring Holte havde altså – foruden mange andre problemer – også et brødforsyningsproblem. Franskbrød kunne husjomfruene jo nok selv bage. Det var værre med rugbrødet – og de finere kager til damevisitterne. Der var med andre ord behov for et bageri, og den første, der udnyttede det, var, fortæller skiltet på ovenstående billede, bagermester *Wilh. Lorentzen, E.H. Jantzens Eft. Frederiksberggade 23*. Lige ved Dronninggårdbroen over den nygravede kanal og midt i det fineste villakvarter opførte han (vistnok i 1897) en let bindingsværkbygning i tidens yndede »vikingestil« og med en skiltning over den tynde pindeveranda, der ikke kunne lade nogen i tvivl om, hvad meningen var. Hvor længe dette bageri eksisterede, foreligger ikke oplyst, men det vides i hvert fald at have fungeret endnu omkring 1906. Formodentlig er det blevet nedlagt, efter at bagerne *J. P. Madsen & C. C. Hansen* havde etableret sig på Kongevejen i Nyholte (over for hotellet). Selve bygningens videre skæbne har jeg ikke haft lejlighed til nøjere at undersøge; jeg har blot ved et besøg for nylig på stedet konstateret, at det lille bindingsværkhus, som nu ligger på grunden (Dronninggårds Allé nr. 43), *ikke* er det samme som det her afbildede.

Der har naturligvis været brøndpumpe på grunden; men man har åbenbart også udnyttet regnvandet, fortæller tøndens under nedløbsrøret. Vandet i kanalen, som løb lige forbi (lavningen foran de mørke træer

i billedets højre side) var det nok ikke så godt at benytte.

Det sjældne billede, som ånder al den fred, ro og harmoni, som vor tid mere og mere må savne, har tilhørt afdøde amtsvejmænd *Niels Nielsen* og blev fundet blandt hans efterladenskaber af hans nevø, skotøjshandler *Henning Haagensen*, som venligst har udlånt det til affotografering. Det er Niels Nielsen, der står her (ca. 23 år gammel) som brødkusk med pengetasken over skulderen. Hvad havde han ikke kunnet fortælle om dette nu glemte bageri, dersom man i tide havde fået sat ham i gang med det. Han var en mand med interesser, påtog sig f.eks. det slidsomme arbejde at være bibliotekar i Gl. Holtes folkebogsamling 1918-21 – for en løn af 25 kr. årlig.

67 *Det første bageri i Holte, fot. o. 1900*

68 I 1903 kom det første bageri i Gl. Holte, grundlagt af *V. Saust*, (jvf. *S.B.* fig. 135) som i 20 år havde drevet forretning i Valby, og 4/8 1907 åbnede savværksejer *Paulin* fra Rådvad det første beskedne bageri i Nærum. Det voksede hurtigt og blev i 1911 til et andelsforetagende under bestyrer *Voigts* ledelse. Store ombygninger fandt sted 1918 og 1919 og 20 år efter grundlæggelsen var det blevet til en fabrikslignende virksomhed, som beskæftigede 35 mennesker og havde 11 vogne i daglig rutefart rundt om i Søllerød og Lyngby kommuner.

Nærum var ellers en by, der stod i stampe. Den lå endnu som en landsby med sine små og krinklede gyder og smøger, der gik på kryds og tværs helt tilfældigt efter, hvordan folk oprindeligt havde lagt deres huse. Ingen forretningsstrøg og ingen pynkelige butikker i statelige bygninger, kun spredte »bikse« som den på billedet her: *G. Zachariassens Garn og Trikotageforretning*, Grundlagt 1916 (Broderi & Syartikler. Arbejdstøj for alle Fag. Prospektkort). Selv hovedvejen fra Søllerød blev ved indføringen i byen til en snæver smøge, hvor to vogne knapt kunne komme forbi hinanden. Den længe påkrævede udvidelse kom først 1917-18.

Mange i byen havde i sin tid sat deres lid til Lyngby-Vedbæk banen og regnet med, at når den kom, ville der opstå en guldalder. Den blev dog aldrig for Nærum, hvad man havde ventet. Men håbet var stadig lysegrønt. »Det er driftige Folk, der bor i Nærum«, hed det i Søllerødbladet 3/2 1917, »og Byen ligger ved den brede Vej, der forbinder Østsognet og Vestsognet, ligger i sin smilende Idyl og venter paa de store Fremtidsmuligheder«. Det var med andre ord biltrafikken, der skulle skabe guldalderen

nu. Den lod dog imidlertid stadig vente på sig, og med næsten misundelse måtte man i 1929 se på, hvordan *Lyngby* kunne flotte sig med et moderne fleretages bygningskompleks (»Langehave« på Hovedgaden lige nord for jernbanebommen og »Grisen«s ubevogtede overkørsel). »Det, der foregår i Lyngby, er jo lidt chicogagtigt«, udtalte bageribestyrer Voigt i september samme år på Nærum Grundejerforenings generalforsamling, »men Lyngby animerer i hvert fald byggeriet. Her i Nærum står det stille«. Hvad der senere skete med Nærum, da »guldalderen« endelig indfandt sig, takket være for en stor del Hørsholmvejens anlæg, behøver ingen omtale her.

Der var mange oplejede småhaver med grimme stakitter i sognets gamle landsbyer, og megen grim skiltning. Se f.eks. her skiltet »Elektrisk Rulle. Telf. 103« sat op på et mishandlet, døende træ. De kluntede vejskilte pyntede heller ikke just. Men de var dog bedre end de gamle jernstandere, som stod på ethvert gadehjørne og strittede med deres jernvinger i alle gaderetninger, for de kunne ikke som disse bruges af børnene som legetøj. Børnene i Trørød havde således i sommeren 1907 på et gadehjørne vredet »Vedbæk«-vingen løs for at bruge den som karussel og efterlod den altid i den tilfældige stilling, hvori den sidste gang var standset – med det resultat en dag, at en ikke stedkendt fodvandrer, som skulle til Vedbæk, havnede ved Hotel Øresund i Skodsborg. De stakkels børn i Trørød havde ikke mange forlystelser, skrev han bagefter i avisen, så det var egentlig synd at nægte dem de forskellige småglæder, de kunne finde. Men alligevel!

68 Parti fra Nærum med Andelsbageriet, fot. o. 1920

69 Forretningen blev grundlagt i 1895 af Hans Rasmussens fader, karetmager *Jørgen Rasmussen* (ikke at forveksle med vognmand Niels Rasmussen i det nærliggende »Bøgely«).

I 1919 var lastbilerne for alvor i færd med at fortrænge hestevognene. Den gamle Jørgen Rasmussen havde ikke megen fidus til sådanne køretøjer. Men sønnen, der havde haft sin opvækst i den begyndende bilalder, forstod bedre deres store fremtidsmuligheder. Her har vi til højre den første lastbil, der blev set på Holtevejene. Ved rattet sidder chauffør *Alfred Nielsen*, på bagsækkene unge *Hans Rasmussen* med sin første hustru og på skødet af en ung pige deres 2-årige datter. Vognen blev senere ombygget til åben udflugtsvogn med plads til 36 personer. Den nyere lastbil, som ses til venstre og som åbenbart skal til en af skolerne med nye gymnastikremedier, bliver ført af *Hans Palmqvist* (senere selvstændig vognmand i Holte).

Længst til venstre skimtes ydertrappen til den gamle røde villa, hvor Hans Rasmussen endnu den dag idag lever i bedste velgående sammen med sin 2. hustru, fru *Anna Rasmussen* (datter af vognmand Jens Larsen, jvf. billede og tekst fig. 47). De vil ikke sælge deres hus, skønt der er kraftigt bud efter det, før man har garanteret dem en anden bolig i nærheden, for de vil ikke forlade den gamle stationsby, hvor de begge har levet uafbrudt i 76 år (d.v.s. fra de var 5-6 år gamle) – og som de nu må se blive jævnet med jorden stykke for stykke.

Efterskrift februar 1972: Hans Rasmussen døde ved nytårstid, og huset er allerede jævnet med jorden.

69 *Hans Rasmussens vognmandsforretning,
Ellensvej i Nyholte, fot. o. 1919*

70 Mejerist *Chr. R. J. Hedetoft* (1885-1960) forlod i 1918 kompagniskabet med sin fader og sine to brødre for helt at skifte branche, idet han med sikker næse for, hvad der var fremtid i, startede Holte Automobilcentral, der med årene skulle blive en af de største virksomheder i Søllerød sogn. Et passende lokale fandt han i Hotel Nyholtes gamle rejsestald, som jo forlængst havde ophørt at tjene sit oprindelige formål. Den havde stået ledig i nogen tid, og der var blevet syslet en hel del med den tanke, at der her måske endelig kunne blive plads for det længe savnede apotek. Det håndkøbsudsalg fra Lyngby Apotek, som købmand L. Bentzen i 1907 havde fået privilegium på (efter et lille »kapløb« med købmand Steger og diverse »tovtrækkerier« med sundhedsstyrelsen), og som hans efterfølger Eli Henningsen havde arvet i 1916, kunne jo snart ikke længere tilfredsstille et bysamfund af den størrelse, som Nyholte og omegn efterhånden havde fået. Men det var en sag, som ministerium og alskens myndigheder havde afgørelsen i, så den blev altså stadig ikke til noget. En automobilcentral derimod krævede ingen større dikkedarer, og derfor blev det den, der erobrede den gamle rejsestald.

Virksomheden omfattede fra begyndelsen reparationsværksted, garageanlæg og benzintank. Hertil kom snart kørsel med sygebil (1919) og rutebil (1921), udlejning af vogne og vognmandsforretning med »lillebiler«, og det er hele denne herlighed, billedet her præsenterer (længst til venstre den gule skodsborgbus, populært kaldt »kanarifuglen«, og i midten den lysegrå sygebil). Endelig kom i 1923 forhandling af Ford-biler og reservedele til sådanne.

Rejsestalden blev efterhånden for lille til

alt dette, og da den i 1930 sammen med politistationen (som her ses længst til venstre i billedet) måtte vige for vejudvidelsen, blev en stor ny værkstedsbygning rejst længere inde på grunden mod øst, hvor til i 1934 yderligere føjedes den store flereetasges hovedbygning med flotte udstillingsvinduer og moderne benzintankanlæg foran. 1937 oprettedes en filial i Vedbæk, og i 1947 kom der i Holte endnu en stor ny værkstedsbygning til.

I bagbygningen mod øst ligger malermester *Carl Jensens* »Vogn & Automobillakereri« (senere flyttet til Rudersdal) og bag den igen den gamle *Nyholte Kro*, som ude ved vejkanten skilter med »Indkørsel til Gaard & Staldplads«. På hotelfløjen (yderst til højre) er man i færd med at opsætte det udhængende glastag, som skulle skærme de nye udvendige serveringspladser (jvf. fig. 76).

70 *Holte Automobilcentral, fot. vinteren 1921-22*

71 Da sognerådet i 1905 havde besluttet at oprette et gasværk, var dets tanke først at lægge det i sumpen ved Vejlesø lige nord for »Tyvekrogen«. Til glæde for beboerne på Vejlesøvej og ikke mindst for kaptajn Billenstein, der i sin paradisiske beliggende villa ville have fået hæslihederne lige i synet og i næsen, blev tanken dog hurtigt opgivet igen. Ganske vist talte man da i stedet om anlæg af en kommunal losseplads her, men så skyndte Billenstein sig at købe hele arealet, trods de over 300 meter for-tov, det ville give ham at renholde, og det enorme arbejde, det ville koste ham at kul-tivere sumpen (»den tossede kaptajn« sagde folk). Det blev altså beboerne omkring den idylliske Vejlegårdsseng ved Søllerød sø, der måtte finde sig i disse naturødelæggel-sens vederstyggeligheder, og man kan dår-ligt tænke sig, at de udelukkende har jublet over fremskridtet.

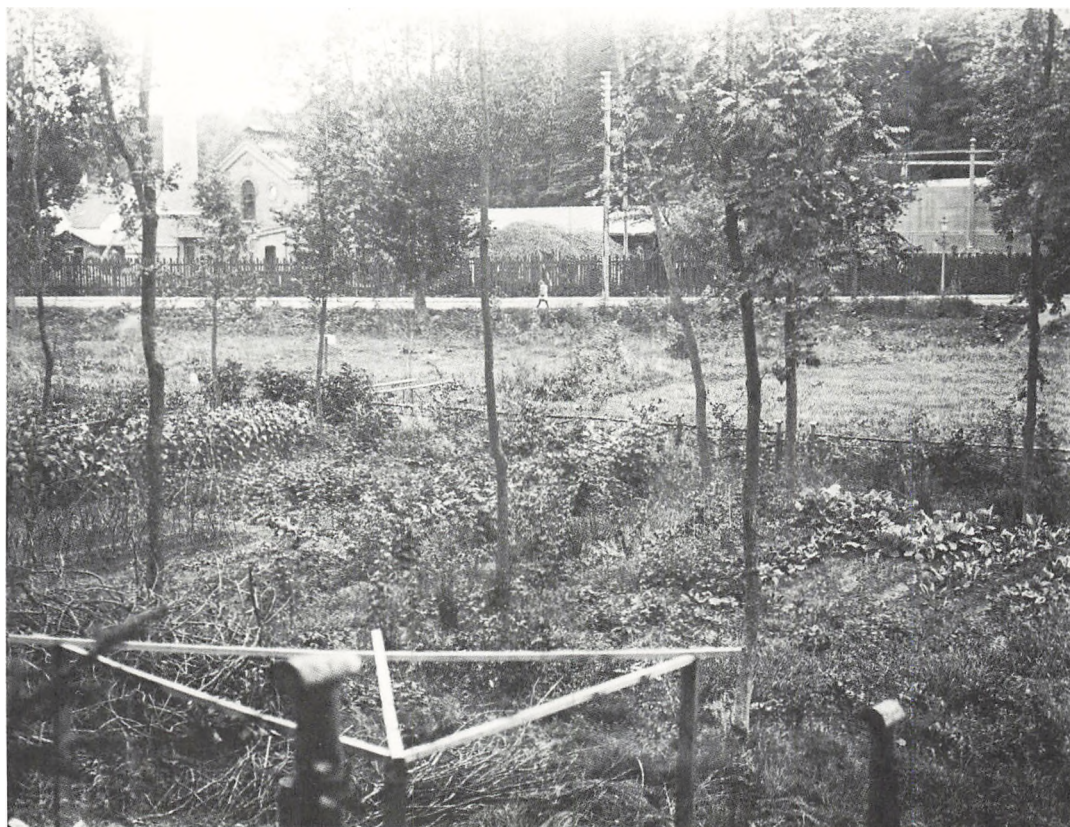
I løbet af 1906 rejstes i den vestlige ende af den indhegnede kræmmerhusformede grund en gasbeholder på 25.000 kubikfod, et retorthus med kæmpeskorsten og en funktionærbolig; samtidig begyndte man i den østlige ende anlægget af et *vandværk* (pumpestation samt iltnings- og filteran-læg) og oppe i Søllerød opførelsen af et *vandtårn*, hvis beholder skulle kunne tage ca. 2000 tdr. oppumpet vand. Året efter be-gyndte anlægget af et lille beskedent *elek-tricitetsværk*, som kom i drift i august 1907 (jvf. tekst til fig. 52).

I 1919 blev en ny stor gasbeholder opført klods op ad villaerne på Skovvej, trods be-boernes protester og henvisninger til gamle servitutter mod »Lugt og Fabrik o.lign. paa alle Grundene«. Vandtårnet i Søllerød om-byggedes og udvidedes i 1926 – uden pro-tester.

72, 73 Holteværkerne skulle forsyne kom-munens vestlige dele samt byerne Gl. Holte, Trørød og Nærum med belysningsgas, ko-gegas og vand. Det krævede rørlægninger i en samlet længde at henved 40 kilometer og et opgravningsarbejde langs alle veje, som mange steder satte beboernes tålmodighed på hårde prøver, navnlig når de i mørke og søle måtte vade gennem tykt leret ælte og balancere på smalle brædder over dybe grøfter for at komme til og fra deres hjem.

I løbet af februar 1907 blev arbejdet til-endebragt, og den 2. marts oprandt den hi-storiske dag, da gaslygterne skulle tændes for første gang. Vejbelysning havde man hidtil kun kendt et eneste sted i sognet og kun for en kort tid. Det var, da der i 1888 blev opstillet en række petroleumslamper på Øverødvej mellem Kongevejen og bak-ken ved »Fure-Hus« (det nuværende Pile-allé-Søvej-kryds). Hvorfor de netop blev opstillet *her*, melder historien intet om; og deres kortvarige eksistens ville sikkert også være gået fuldstændigt i glemmebogen, hvis ikke jægermester Tvermoes, som havde dem i entreprise, havde fremdraget deres minde i det før omtalte interview 1913. »Jeg havde en mand til at passe og tænde dem«, fortalte han. »Slukningen gik af sig selv – når der ikke var mere petroleum, gik de ud. Manden var ikke just afholdsmand, men jeg havde stillet som betingelse, at han kun måtte være fuld samtidig med månen, thi så tændte vi ikke lygterne«.

De 104 gaslygter, som man nu havde tænkt sig at oplyse hele vest- og midtsognet med, skulle ikke brænde i de lyse natters tid; men i tiden 1/8-1/5 skulle de brænde uanset, om det var fuldmåne eller ej, dog selvfølgelig ikke om natten, for da sov folk jo. 104 gadelygter viste sig naturligvis at

*71 Gasværket i Holte set fra
ingeniør Aagaards byggegrund 1913*

72 *Kommunale arbejdere ved gas- og vandrørsnedlæggelserne i 1906*

være for lidt, men kommunen efterkom kun tøvende beboernes krav om flere. I 1912 var antallet dog steget med hele 25, og fordelte sig nu således: Nordre og søndre Dronninggårdkvarter 35, Nyholte, Øverød og Søllerød 47, Rudegårdkvarteret 6, Skovridergårdens villaby 15, Trørød 10, Nærum 15 og Skovly ved Trørød 1 (Gl. Holte er ikke nævnt i statistikken, men har vel hørt under gruppe 2). Bebyggelserne ved kysten havde 106 lygter tilsammen, men de hørte altså ikke til Holteværket. Det var dog stadig ikke nær nok. »Lygteafstanden på Vejlesøvej er sine steder 260 meter!« klagedes der i 1916, og samtidig klagedes der over, at nye veje som f.eks. Skolevej ved Frederikslund slet ingen lygter havde.

Lygtetænder *Petersen*, som fik østområdet at passe, havde tidligere været bestyrer på Egevang ved Nærum. Hosstående billedet viser den typiske fotografopstilling o. 1900 af mand, kone og førstefødte. Man kan f.eks. i Kaj Munks erindringsbog finde et fotografi af garver Petersens med deres etårige lille Kaj, der fuldstændig ligner dette her. Vestområdets lygtetænder blev ledvogter *Feldtmann* (baneoverskæringen ved Dronninggård).

Med *vandværkets* åbning mistede de gamle bybrønde deres betydning. »Bybrønden i Øverød bør tilkastes«, hed det i Distriktsbladet 1/8 1908, »den bruges ikke mere, Rækværket er fjernet og selve Brønden dækket af løse Brædder. Byens Børn leger her! Som bekendt er det for sent at kaste Brønden til, naar Barnet er druknet«. Den gamle *bybrønd i Trørød* er afbildet i *S.B. fig. 127*. Mon ikke Trørødbørnene i gamle dage har leget lige så godt med den, som de legede med vejskiltene?

73 *Lygtetænder Petersen med hustru og barn, fot. ca. 1898 (før han blev lygtetænder)*

74 Den friske bæk, som engang havde snoet sig yndeligt gennem den grønne eng mellem engblommer, kabbelajer og nikkende græsstrå, var, da kulturen begyndte at røre på sig i Nyholte, blevet rettet ud til en banal bækrende, som hurtigt skulle blive til det, der var værre. Billedet af den blomsterplukkende fru ingeniør Aagaard ser jo meget idyllisk ud, men slamansamlingerne ved bredderne lader straks forstå, at det ikke er blomsterduft alene, hun får i næsen. Allerede i 1907 hed det: »Kloakering af Bækrenden mellem Søllerødsø og Vejlesø er højst tiltrængt«, og i 1912, da kommunen overtog renden som offentligt vandløb: »Man maa haabe, at denne saa sørgeligt berømte Rende for Fremtiden vil blive bedre vedligeholdt end hidtil, da dette er højst nødvendigt af æstetiske og hygiejniske Grunde«. Hvad den kommunale vedligeholdelse bestod i, hører vi om i 1913: »Slam kastes op paa begge Sider, hvor det ligger og stinker« – og hindrer fru Aagaard i at plukke blomster, kunne der være tilføjet. På sit videre forløb mod Vejlesø gennem selve Nyholte modtog den »strømme af væmmelige stinkende kloakudtømninger«, som den væltede ud i søen lige ved Lystfiskeriforeningens bro. »Lystfiskerne er et mærkeligt Folkefærd«, skrev Distriktsbladet 1910 i en artikkel med overskrift »Idyl og Svineri«. »I den smukke lille Trævilla, der ligger lige op til Grøften, har adskillige Medlemmer haft Nattelogi i Løbet af Sommeren for at være tidligt paa Færde næste Morgen. Gladelig ligger de og snorker en Masse Baciller i sig, deres Tanke er kun Gedden derude i Furesøen«.

Bækrenden øst for Kongevejen, som vi her ser et stykke af, blev rørlagt 1918-19, hvorefter den lange trekantede grund mel-

lem denne og Øverødvej blev byggemoden. Den første ejendom, som blev rejst her, var den røde bygning Øverødvej nr. 7 (1923). Den ligger på den grund, som ingeniør Aagaard stod på, da han i 1913 tog dette billede. Øverst til venstre ser vi villa »Tyrol« på Morlenesvej og i baggrunden midtfor villaerne »Esther« og »Granhøj« på Øverødvej.

74 *Bækrenden mellem Søllerød sø og Vejlesø, fot. 1913*

75 Denne dampkedel er dobbelt så stor som det vaskehus med plads til 3 vaskeko-
ner, hvormed Christoffer Clausen i 1842
begyndte virksomheden i »Sødal«. Det kan
man kalde udvikling. Udviklingen satte for
alvor ind, da Clausens sønnesøn *Chr. Chri-
stophersen* (1874-1934) i 1895 overtog
virksomheden. Han gjorde den til et mo-
derne dampvaskeri og fik alt til at vokse og
gro, kraftigt støttet af konjunkturerne. Med
den store nybygning i 1902 (opført efter
en brand) begyndte det at ligne en fabrik,
og dette indtryk forstærkedes ved stadige
udvidelser og mere og mere omfattende
nyanlæg (krystalisværk 1912, farveri og
kemisk tøjrenseri 1922 m.m.). I 1929 var
det kommet så vidt, at beboerne i nabolaget
begyndte at klage over, at de blev generede
af »røg, støv og larm«. Den romantiske idyl
ved Søllerødsøens østlige bred var gået fløj-
ten. Det forstår man, når man ser den basse
her, som om lidt skal bakses ned ad Søbak-
kevej. Manden med armen i hvidt bind er
lederen af den drabelige transport, vogn-
mand *Hans Rasmussen*, Ellensvej, Nyholte.

Billedet er taget ud for *C. M. Hansens
Maskinsnedkeri*, Øverødvej 65-67 (den
hvide portal til højre). Snedkermester Han-
sen, som var skovløber Ole Vallerøds svi-
gersøn, begyndte sin virksomhed i 1900
under yderst beskedne forhold. »Der var
kun én båndsav, og den blev trukket med
håndkraft«, fortæller hans nevø Ole Olsen
(Skoleparken, Gl. Holte), som o. 1910 stod
i lære her. »Der hørte også en vogn til
værkstedet, men der var bare ikke nogen
hest. Det var læredrengene, der var heste,
og vognen blev brugt flittigt«. Men han ar-
bejdede sig jævnt og støt op, så han i 1916
endelig blev i stand til at anskaffe de nød-
vendige maskiner til et maskinsnedkeri.

Virksomheden (speciale: butiksinventar)
stod snart mål med Hemming Pedersens i
Nyholte og H. C. Jacobsens ved Rudersdal
og beskæftigede ved slutningen af 1930erne
6-8 mand.

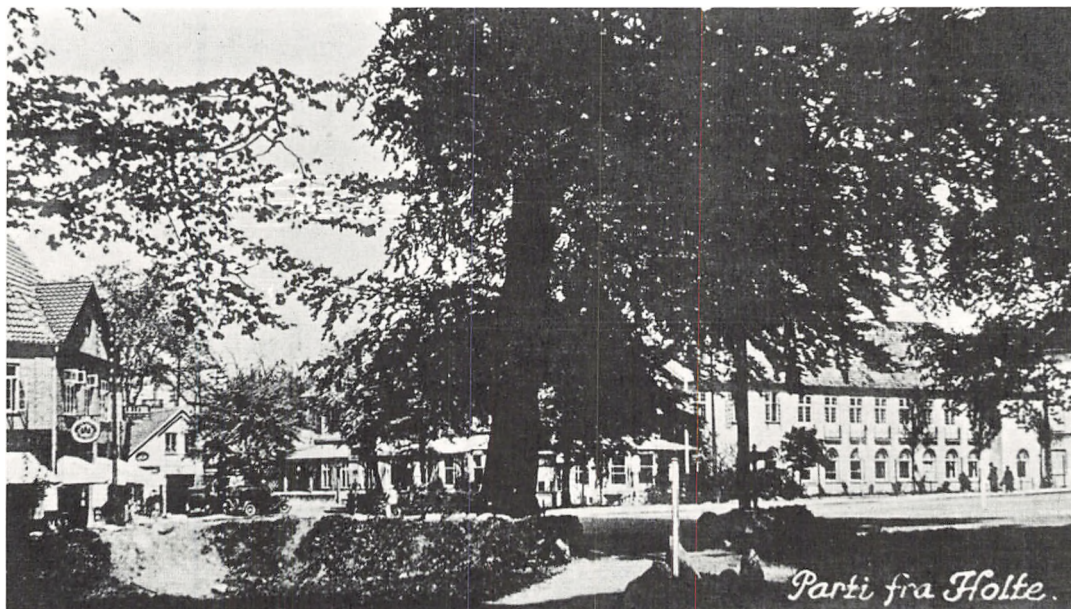
75 *Dampkedel på vej fra Holte station
til vaskeriet »Sødal«, fot. o. 1928*

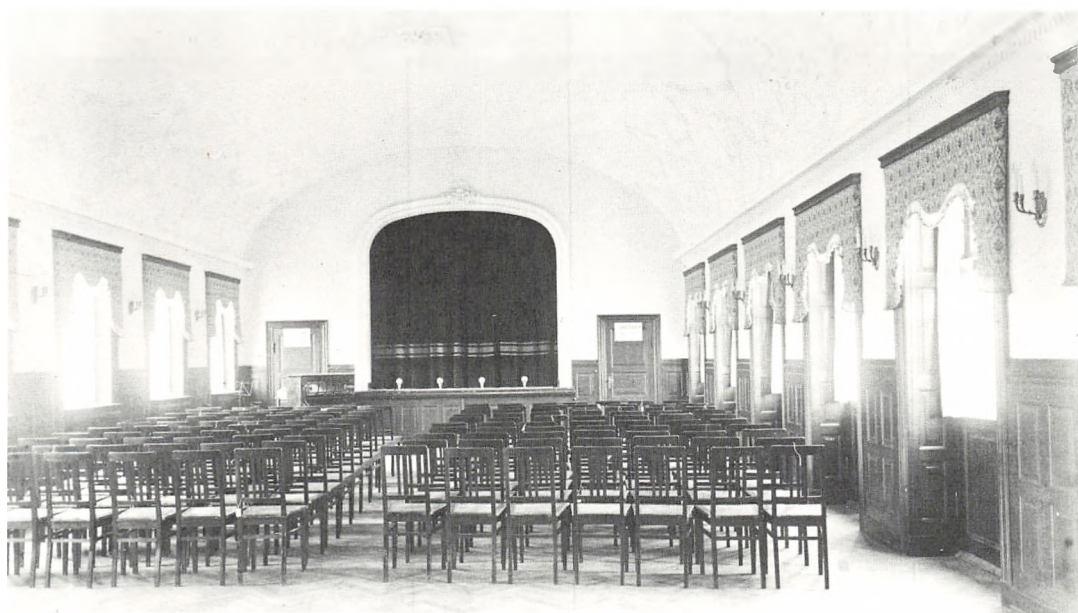
76,77 15/4 1918 overtog *A. P. Nielsen* fra Nykøbing F. Hotel Nyholte, og i hans kortvarige regeringstid (indtil 1/5 1925) skete der store forandringer med det gamle hotel. I 1921 lod han den grimme bagbygning af træ, som hidtil havde rummet »salen«, nedrive og opførte i stedet en ny statelig hotelfløj med tip-top moderne restaurationslokaler (uden viftepalmer) i stueetagen og en smagfuld (det syntes man da) teater- og festsal på 1. etage. Samtidig blev der ved den gamle fløj anlagt udendørs serveringsterrasser under udhængende glastag og tilføjede skabt bekvem indkørsel og holdeplads for biler. Efterfølgeren *H. P. Jørgensen* fortsatte moderniseringerne med ombygning af den gamle hotelfløjs indre.

Teatersalen indviedes 15/3 1922 af Helga Hulds teaterselskab med folkekomedien

»Sørens Far har Penge« (Nørrebro Teaters seneste succes). Senere kom Jørgen Jensens selskab med den uopslidelige farce »Den ny Husassistent«. Men det blev nu ikke til så meget med de professionelle teaterforestillinger, som man vist havde håbet, for det var et usseligt teater, der her var lavet, alt for tarveligt selv for selskaber som Helga Hulds og Jørgen Jensens, der sandelig ikke var forvante fra de landsbykroer, de ellers huserede i. Lad gå med, at sceneåbningen var alt for høj og smal, sådan lavede man dem dengang (Nu laver man dem til en afveksling alt for lave og brede – og ikke i hotelsale, men i badmintonhaller). Værre var det med scenerummet, der var så snævert og upraktisk, at det faktisk var umuligt at stille kulisser op, endsigte flytte med dem under sceneskifter og anbringe dem mid-

76 Hotel Nyholte set fra »bøgen« o. 1930

77 *Teatersalen i den nye hotelfløj 1922*

lertidigt andetsteds (slet ikke at tale om det umulige i overhovedet at få dem op nede fra gaden). Det var blot et muret rum, ikke meget bredere end sceneåbningen, med en dør i højre væg lige ind til en skuespiller-garderobe og en dør i bagvæggen ud til en snæver smøge, som førte til en anden garderobe.

Scenen blev mest brugt som koncertribune, f.eks. når Foredragsforeningen for Holte og Omegn havde berømte sangere og instrumentalister på programmet. De fik da det unikum af et hakkebræt, som ses på billedet i baggrunden til venstre, lempet op over rampen og måtte derefter selv om resten, bl.a. hitte ud af, om der overhovedet kunne spilles på det, så det kunne komme til at lyde noget i retning af en anstændig koncert. Også store københavnske skuespillere

optrådte solo eller parvis i kummerlig belysning på denne lille tallerkenscene.

Iøvrigt blev den brugt til skolekomedier og til lokalrevyerne i H. H. H. & B. (Holte Handels-, Håndværker- og Borgerforening). Sidstnævnte har åbenbart været godt afstemte efter klaveret, kan vi forstå af følgende kommentarer fra en tilskuer (1926): »'Suppe på en pølsepind' svarede til sit Navn; thi tyndere Suppe kan vanskelig serveres – vandet, uden Spor af 'Kraft'. Kendte Navne fra tidligere Revyer blev øst op til Publikum, men Serveringen var mangelfuld. Det var fuldstændig rigtig, hvad 'Ludovika' efter en af sine sange bemærkede, at hun ikke var en Lilly Lamprecht. [vgl. kammersangerinde, nylig hørt i Foredragsforeningen]. Vi mødte heller ikke med en saadan Formodning«.

PÅ FARTEN MED MANGE SLAGS BEFORDRINGSMIDLER

78, 79 Cyklen med luftpumpede ringe var i 1890erne blevet et yndet fritidslegetøj for velhavere. Den kostede i 1892 (ifølge annoncerne) 270 kr., hvilket dengang var lig med en højtlønnet embedsmands måneds-gage, så anskaffelsen var så sandelig ikke hver mands sag. De raske cyklister, mest ungdom naturligvis, betragtedes med en blanding af uvilje, skepsis og beundring. »Cyklingen kan ikke i Skønhed maale sig med Sejlsport og Ridesport – eller Boldspil«, skrev Illustreret Tidende i 1894.

78 *Emanciperet cyklepige af Strandvejsbourgeoisiet, o. 1900*

»Naar Sejlbaaden for sine hvide, spilede Vinger stryger gennem de skummende Bølgekamme, eller den elegante fyrige Hest sprænger afsted med flagrende Manke og prustende Næsebor – da er det en Idræt, der ganske anderledes maa glæde ethvert Øje. Men det kan ikke nægtes, at Cyklesporten er mere praktisk, mere moderne, mere i Traad med hele Tidens Fordringer og Levesæt – hurtig, spændende – næsten nervøs, som den er«. Men var den nu også sund? Måtte man alligevel ikke give den »udmærkede pædagog« ret, som for nylig havde udtalt om tidens ungdom: »Sporten skaber flere Karikaturer end Karakterer«.

Særlig betænkelig var det, at også emanciperede damer var begyndt at »ride på stålhest« (som man yndede at udtrykke det). I begyndelsen havde de – lige som ældre herrer – redet på de såkaldte »tricykler« (cykler med to parallelt stillede baghjul, som ikke fordrede balancekunst). Men nu kørte de så godt som nogen mand på bicycle. Det så ukvindeligt ud, hvis de ikke iførte sig en særlig mundering som den, vi ser på billedet, fig. 78. Den unge dame, som har slæbt sit dyrebare køretøj op i »Kyst Atelieret« og stillet sig foran et romantisk-eksotisk søpanorama, er en nydelig illustration til fig. mode-tip i »Hver 8. Dag« 1898: »Naar en Kvinde benytter et saa ugraciøst Befordringsmiddel som Bicyklen, bør hun idetmindste paaklæde sig koket, om end tarveligt. Et par vide mørke Benklæder med Jakke i lysere Farvetone, sorte eller hvide Silkestrømper og gult eller brunt Fodtøj danner en henrivende Dragt for Cyklistinder. Den hvide Blanklædershat, den stivede Skjorte og det løse knyttede Halstørklæde fuldender paa eleganteste Maade denne Fremskridtets nye Amazonedragt«.

79 Yngre ægtepar på søndagstur ad Strandvejen o. 1904

Cyklende damer kunne i 1890erne ofte blive genstand for hånende tilråb og fingerpift eller endog direkte forulempelse. Men i 1904 tog ikke en sjæl anstød mere af en kvindelig cyklist; hun kunne køre adstadigt ved ægtefællens side på søndagstur og behøvede ingen outreret påklædning. Ægteparret her, som hver på sin snilde måde har fundet balancen under den kun fingerede fart, overholder nøje tidens regler for kor-

rekt cykleholdning. Se på fruens stilling og jævnfør den med følgende lærebogsparagraf fra 1897 om damecykling: »Det højre Ben skal have en svag Bøjning, naar højre Pedal er nærmest Jorden, og Fodledet skal være en lille Smule nedstrakt. Medens det højre Ben indtager denne Stilling, skal det venstre Bens Parti fra Knæet opefter (damer havde ingen lår dengang) ikke have horisontal Stilling, og venstre Fod skal hvile

horisontalt paa Pedalen. Albuerne maa være en Smule bøjede, medens Haandleddet ikke maa have nogensomhelst Bøjning. Hold Overkroppen rolig, drej ikke Albuerne ud-efter«. Lidt andre regler gjaldt åbenbart for herrerne – guderne må vide hvorfor.

Iøvrigt bemærkes: Herrecyklen har ingen skærme og damecyklen kun en lille bagskærm til påfæstning af det kjolebeskyttende snoreværk. Man cykler kun i tørvejr. Overfalder man af regn, sendes cyklerne retur med Kystbanen (hård belastningsprøve – navnlig for cyklerne efter tidens satiriske tegninger at dømmе). Herrecyklen har taske med lappesager og skruenøgler under sadlen, en aldeles nødvendig foranstaltning med de veje, man havde at køre på. Og begge er forsynet med lygte for det tilfælde, at mørket skulle begynde at falde på inden hjemkomsten. Typen, som alle vi ældre har i frisk erindring: den fjedrende »Asp-stearin«-lygte med hvid matglas og rund hætte med lufthuller, blev opfundet i 1900. »Absolut stormsikker«, hed det med grov overdrivelse i annoncerne, »os- og lugtfri« (når den brændte, vel at mærke!) og »altid parat til Tænding« (hvis man havde husket tændstikkerne – og at se efter, om lyset ikke var brændt op). »Til Kørsel paa mørke Veje faas en særlig Model med meget kraftig Linse«, hed det videre. En sådan har den unge sportsdame på fig. 78.

De 3 afbildede cykler har alle »frihjul« og fodbremse. Opfindelsen blev gjort i 1898, men blev først almindeligt anvendt efter 1900. Et mægtigt fremskridt, vil enhver bevidne, som har prøvet at køre på en gammel cykel uden frihjul (ustyrligt løbske pedaler) og med håndbremse (gummiklods mod forringen).

80 Medens cyklen var dyr og eksklusiv, tænkte kun få på dens rent praktiske anvendelighed. I juni 1897 kom den første avismeddelelse om en cyklende præst på husbesøg, en måned efter hørte man om den første cyklende provst, og i 1901 kom den største sensation: en cyklende biskop! Men i det ny århundrede blev cyklerne billigere, og dermed begyndte cykkekørslens demokratisering. Det blev nu nærmest en selvfølge, at håndværkere og arbejdere cyklede til og fra deres arbejde. Man så endda i 1905 en vestjysk bondepige cykle ud i marken med en møggreb over skulderen, men det var nu også lige på grænsen af det sømmelige, syntes mange.

Her ser vi murersvendene *Karl Petersen* og *Chr. Brandstrup* på vej hjem fra arbejdet på direktør Illums villa i Vedbæk. Et ejendommeligt tidløst billede, der for så vidt lige så godt kunne være fra 1950. Men cyklestyrenes form, cykletaskerne under sadlen og de manglende kædeskærme fortæller alligevel om fjernere tider.

Chr. Brandstrup og Karl Petersen, som begge lever endnu i 1971, blev svogre, gift med søstre *Emilie* og *Christine Olsen*, der var døtre af Vedbæks navnkundigste fiskerægtepar *Peter* og *Henriette Emilie Olsen* (læs fru Ady Rechnitzers fornøjelige og betagende afhandling »Vedbækfiskerne« i *S.Å.* 1970), og sammen grundlagde de det ansete firma »*Brandstrup & Petersen*«, Marievej i Vedbæk, som i tidens løb forestod en lang række betydelige bygningsentrepriser og jernbetonarbejder så vel i som uden for kommunen.

80 Cyklende håndværkere fra Vedbæk 1912

81 Et nyt legetøj for voksne var imidlertid dukket op: motorcyklen. Et rigtigt legetøj for fartglade og rabalderkære vovehalse. »Motorcyklen har overhovedet ingen chancer, den er for tung, larmende og ildelugtende«, profeterede Gnudtzmann og Lind i deres bog om »Stor-København« 1907. Det var en sløj profeti. Allerede i 1908 måtte politiet ud over landet gribe ind mod drønende vædekørsler på gader og veje uden smålige hensyn til fortove og gadehjørner. Og også i Holte var der naturligvis barske fyre nok til at gøre vejene usikre hen under aften. Her kommer en susende overhaler forbi Rudersdals kro i braldrende hoppen hen over den elendige Kongevejsbelægning, og man kan allerede se på den overhalede »læderjakke« og hans passagér, at hævnens er besluttet og skal blive fuldbyrdet, inden de knalder forbi kommuneskolen.

I baggrunden ser vi den gamle, nu længst forsvundne rejsestald og en tilbygget nordfløj til den gamle stilfulde hovedbygning. Den eksisterer endnu, men er blevet lettet for de rædsomme, disharmoniske tagkviste, som tyngede facaden og gjorde den baggårdsagtig vulgær. Døren nærmest rejsestalden førte ind til »Krostuen« (»Slyngelstuen« yndede man dengang at kalde sådanne beklumrede lokaler for det jævreste jævne publikum, duftende af ølsjatter og dårlig tobak), og næste dør førte ind til »Restaurationen« (vinstuen for det mere distingverede publikum). Helt ude i billedets højre kant stikker et hjørne frem af den ene af de to overdækkede serveringsverandaer, som flankerede hovedbygningens indgangstrappe (jvf. S. B. fig. 32).

82 Vedbæk Strandvej i slutningen af 1890erne

82 Gennem det søndagsstille Vedbæk ruller en enlig let støvende landauer med dæmpet bjældeklang og blødt knasende gummi-hjul. Familier promenerer, og cyklister triller, hvor det passer dem. Der er fred over det hele i den hældende forårssols skarpe lys. Selv barbereren herinde til højre har fred nu. Men i formiddags måtte han glatte kinderne på mangen et stritbørstet Vedbækborger. Det kneb ham at blive færdig til den i 1891 lovbefalede lukning kl. 12. Og så var der endda nogen, der ville have lukketiden rykket frem til kl. 10! Skulle *det* blive gennemført, da ville, som justitsminister Alberti udtrykte det ved forslagets behandling i Folketinget (10/12 1902): »en mængde mennesker komme til at gå ubarberede om hele søndagen«.

83 Musikhandler August Halck på søndagstur i Char-a-banc (forhåbentlig to!) med familie og venner (herretur). Efter en god frokost i Rådvas fortsætter de mod Søllerød og Holte. De unge modeherrer bærer alle den moderne engelske bowlerhat, de ældre holder sig til det gode gamle »skorstensrør«. Skønt stemningen er høj, finder ingen på at smile stort til fotografen. De er i vanen fra fotografatelieret, hvor man skulle sidde ubevægelig i flere minutter med en modbydelig gaffel om halsen. Det udelukkede på forhånd enhver form for smil og ethvert udtryk for glad opstemthed. Kuskens kan egentlig kun skelnes fra de øvrige herrer ved sin diskrete bortvendthed og sammensunkne udeltagelse.

83 *Fine folk på forårstur i
Dyrehaven 1885*

84, 85 »Christian Niensens og Sønners Vognmandsforretning« i Skodsborg blev grundlagt i 1870. Grundlæggeren Chr. Nielsen har været en driftig mand. I 1872 begyndte han at drive dagvognskørsel mellem Skodsborg og Klampenborg, og da Skodsborg Badehotel blev åbnet i 1874, fik han eneret på fast kørsel mellem dette og Klampenborg station (jernbanen fra København gik jo ikke længere end hertil). Det var med en åben, overdækket omnibus, som kun rummede 12-14 personer; der var derfor altid storm på den, når toget fra København

var ankommet, og de, som ikke var hurtige nok i vendingen, blev nødt til at traske den lange vej med fuld oppakning.

Postkørslen ordnede han også. Det krævede altsammen mange heste. På et vist tidspunkt havde han hen ved 50, og da han var blevet ked af de mange udgifter til hestesko m.m., byggede han resolut sin egen smedie. Dagvognskørslen ophørte med Kystbanens åbning i 1897. Men det berørte ikke Chr. Nielsen stort. Han fortsatte, nu i kompagni med sine sønner, med personkørsel og arbejdskørsel (byggematerialer til det

84 Vognmand Niensens char-a-banc, Skodsborg 1919

85 *Vognmand Julius Nielsens første bildrosche, Skodsborg 1917*

fremvældende villabyggeri langs kysten og vejmaterialer til Strandvejens maccadamisering).

Overfor ses den 22årige kusk *Kjær Jensen* som i nogle år kørte for vognmand *Julius Nielsen*, fotograferet 1919 den sidste dag, han var i tjenesten, af en fotograf *Rigmand*, som dengang gik rundt og fotograferede ved traktørstederne i Dyrehaven og lignende steder. Alt ifølge meddelelse fra hr. *Kjær Jensen* selv, som nu bor på Rundforbivej i Vedbæk.

Char-a-bancerne var meget benyttede af små sluttede selskaber på søndagsudflugt, de var selskabeligt samlende, alle kunne snakke med alle på kryds og tværs og alle få

del i de samme morsomheder, og der var ingen diskussion om, hvem der helst ville køre forlæns, og hvem der bestemt ikke kunne tåle at køre baglæns.

Julius Nielsens første bildrosche var af den type, som allerede var fremme i 1911: landaueren uden heste (bemærk vognlygten). Her står han stolt med den en meget varm dag i den tørre sommer 1917. Håndtaget han fingererer ved, er praktisk. Med en vognbund næsten i hoftehøjde har droschen for ældre mennesker været lige så vanskelig at bestige som jernbanevogne dengang fra de lave perroner. Mange passagérfinger er også takket være dette håndtag blevet sparet for fladtrykning mod dørkarmen.

86, 87 Den djærve dame, som her med fast og venlig hånd tumler 3 flotte, vælige heste og derefter ses kækt tronende på landauerens kuskesæde, er Danmarks første kvindelige vognmand, fru *Caroline Sinding*, Marievej i Vedbæk, som endnu, medens dette skrives i august 1971, lever, 96 år gammel, på plejehjemmet »Frydenholm«.

Det meget maskuline antræk (dog med behørig feminin afslutning nedadtil) bringer uvilkårligt tanken hen på visse outrede »hvad vi vil«-kvinder omkring århundredeskiftet, som bevidst fornægtede deres smule kvindelighed og søgte at markere deres frigjorthed ved mandig iklædning,

kortklippet hår, kantet væsen og bryske manérer og ugraciøs gang med støvlespark i skørterne. Men fru Sinding var slet ikke af den type. Hun var blot en tapper kvinde, som trådte beslutsomt til med sin uundværlige hjælp, da hendes mand efterhånden var blevet ude af stand til at passe sin vognmandsforretning forsvarligt. Uniformen, hun da trak i, var – efter tidens forhold – en nødvendighed. Uden den ville hun næppe blive respekteret af sine mandlige kolleger, og den sikrede hende desuden i ikke ringe grad mod »tilnærmelser« og andre ubehageligheder fra et vist publikums side.

Hun var 40 år gammel, da hun i 1915

86, 87 *En ualmindelig droschekusk*

modigt kastede sig ud i denne uvante be-
drift, og måske regnede hun blot med, at
det skulle være noget rent midlertidigt.
Men folk i Vedbæk og omegen lærte hurtigt
at sætte pris på hendes rolige, sikre og hen-
synsfulde måde at køre på, hendes urokke-
lige pålidelighed og hendes milde og lune,
men dog samtidig faste og myndige væsen,
så det blev til en stor og omfattende virk-
somhed, hun bestred i hen ved en snes år.

Navnlig damerne var glade for at køre
med fru Sindings. Hun tog ingen chancer,
og hestene var altid så dejligt rolige under
hendes førerskab. Den ældre af de to som-
merklædte damer, som trygt har taget sæde
i fru Sindings lette og behageligt fjedrende

køretøj, er sangpædagogen *Otta Brønnum*
(1869-1949), der i sine unge år sang opera
i London og Liverpool og siden som privat-
pædagog og lærer ved Det kgl. Musikkon-
servatorium i København (1912-1945) ud-
dannede en lang række mere eller mindre
kendte sangerinder. Blandt hendes konser-
vatorieelever var også fru Sindings pleje-
datter, sopransangerinden *Grethe Lisa*
Lous, der i 1934 debuterede på Det kgl.
Teater som Brünhilde i Wagners »Sieg-
fried« og senere koncerterede rundt om i
Skandinavien og især i Italien. Det er fru
Lous, som venligst har stillet disse billeder
til rådighed.

88 Telefon havde kun meget få læger ved århundredeskiftet og bil naturligvis slet ingen. Byens læger gik på deres ben. Enkelte foretrak måske cyklen, men det ansås ikke for rigtig passende, at en læge kom med opsmøgede benklæder og påheftede cykleklemmer, tilstænket og svedende. Ude på landet måtte folk tit selv både hente og bringe lægen (i åben bondevogn). Men mange velhavende læger havde dog eget køretøj og helst to heste. Lægevedtægten forbød nemlig enspændere af hensyn til den større risiko for løbskkørsel. Det er altså forklaringen på dette her drabelige for-

spand til så lille og letvægtig en ponyvogn. Nærumdoktoren havde ovenikøbet sin egen kusk. *Christian Jacobsen* hed han. Han var i tjenesten i samfulde 22 år og lærte på de mange og lange landture så meget om sygdomme og medicin, at han gerne påtog sig at give gode råd til de patienter, som kom uden at træffe doktoren hjemme. Lønnen, han fik, var sløj, men den ugifte doktor havde stillet ham hele sin arv i udsigt. Det glemte den gode mand imidlertid at skrive behørigt op, så ved hans død i 1908, var der ikke en rød øre til den trofaste kusk.

88 *Kommunelæge F. C. Mathiesen, Nærum, kører ud på sygebesøg. Fot. o. 1900*

89 Tur med jumpe i Geels skov 1913

89 I 1907 kom et nyt køretøj frem: »Char-a-banc Giggen«, mere populært kaldt »Jumpen«. En velegnet vogntype til de mange små islandske og russiske heste, som det var blevet mode at importere. Den var praktisk, solid og billig (kunne fås for 120 – 200 – 250 kr.), og den kunne ikke vælte, derfor i høj grad egnet for børn, der havde langt til skole. Det var ingen sag for en stor dreng eller pige at styre sådan en sød og skikkelig lille hest. Mange bedrestillede middelstandsfolk, som havde gode plads-

forhold, anskaffede sig en jumpe og en lille nøjsom hest. Senere købte de i stedet en »Ford«-bil.

Jumpens ejer, som holder tømmen her, er hønseriejer og -konsulent *E. F. Selbo*, Kollemosevej, senere (1916-19) klokker og kordegn ved Søllerød kirke. Ved hans side sidder en tysk herre, som er feriegæst hos vinhandler Mortensen, Vejlesøvej, og over for ham sidder vinhandlerens ældste datter Anita. Billedet er taget af den 4. passager, fru Mortensen.

90 Direktør Prins var en af automobilismens pionérer herhjemme og tidligt en meget fremtrædende skikkelse inden for automobilhandlerbranchen. Her er han i sin flunklende nye »Adler«, som må have fået alle bilelskere til at måbe af beundring. »Adler« var det kendteste og mest skattede mærke med et usædvanlig stort typeudvalg, og det var da næsten en selvfølge, at Christian X, da han efter tronbestigelsen i 1912 indførte motorkøretøjet i de kgl. stalde, valgte en 4-cylindret Adler Limousine.

Det kan ikke være Dronninggårdsvej, vi befinder os på; så fine veje fandtes ingen steder i Søllerød sogn. Det ser ud, som om vi er på Nørrevold ud for Ørstedparken. Turen hjem til Holte har taget en stiv time og lidt til endda, for Albertis automobillov af 1908 satte maksimumsfarten på lige landevej til 30 km i timen og 15 gennem gader og bebyggede strøg. Men, som »Hver 8. Dag« skrev i 1908: »Trods al Modstand kører Automobilerne dog sejrrikt deres Vej frem over de danske Landevje. Og enhver der blot een Gang har følt denne vidunderlige Følelse af Lethed og Frihed, naar Bilen blødt og vuggende hastede gennem det danske Landskab med ham, er for bestandig en Tilhænger af dette Fremtidens Køretøj«. Der var dog i 1910 endnu kun ca. 900 biler i hele landet, og man vidste hvem de var, for enhver bilkøber blev omtalt i pressen med navn og adresse og det hele.

Søllerød sogneråd affandt sig kun langsomt og tøvende med disse køretøjer. Det holdt hårdt i 1906 at få gennemført tilladelse til bilkørsel ad vejen fra Holte til Skodsborg over Søllerød og Nærum. Bivejene kunne der slet ikke blive tale om. Og et bilistønske i 1911 om elektriske lygter på Geels bakke blev pure afvist.

*90 Direktør H. Prins, Drominggårdsvej,
i sin nye »Adler« 1910*

91 Den relativt billige, lette og slidstærke »folkevogn«, som siden 1911 i milliontal var løbet af Fordfabrikkernes samleband, fik efter 1. verdenskrig også en enorm udbredelse i Danmark. Med sit ualmindelig højtsiddende karosseri og sine frit stillede og vidt adskilte smalle forhjul under skærme, der stod som udspændte ørnevinger, altsammen karakteristiske træk, som gjorde den let at skelne fra enhver anden på lang afstand, var den bedre end andre egnet til kørsel på bundløst plørede biveje eller markveje med høje jordopkamninger på midten, derfor også godt egnet til brug for læger med landpraksis, der jo altid skulle vidt omkring og tit ad de besværligste veje. De mange drøje stød, som landevejenes hullede maccadamisering gav den, generede den heller ikke, den viftede blot med de brede forskærme som en puddel med ørerne under springende flugt og vuggede i karosseriet som en jolle på tværs over kølvandsstriber.

»Ford«en, som her holder uden for lægeboligen (opført 1918 på hjørnet af Kongevejen og Dronninggårds Allé), har tydeligvis nyhedens interesse. Den er måske lige købt nede hos Hedetoft. Doktor Møller (kommunelæge i Søllerød sogn siden 1908, da forgængeren F. C. Mathiesen i Nærum døde) skal åbenbart på sygebesøg, og skønt det er sommer, er han klædt på, som skulle han på vinterferie i Norge. Der var nemlig kold gennemtræk i en sådan vogn under farten (tophastighed 70 km i timen), og kun når regnen piskede alt for stærkt ind, gad man ulejlige sig med – ved hjælp af utallige trykknapper – at påhefte nogle marieglasrudede læderstykker i siderne.

I doktorens venstre lomme sidder det uundværlige stetoskop. Hvor tit har man

ikke som barn set dette slangevæsen blive trukket frem og følt dets lille tragt blive trykket let mod brystet, snart her og snart der, og bagefter lige sådan på ryggen, medens man på stadig gentagen opfordring sagde »tre og tred've«, sommetider endda »tre hundrede tre og tred've«.

91 *Kommunelege Otto Møller med sine nye »Ford« 1923*

92a, 92b Med åbningen af kanalen mellem Furesø og Vejlesø i 1896 var der skabt mulighed for at udstrække den allerede eksisterende båd fart mellem Lyngby, Frederiksdal og Fiskebæk til Holte station via den nyopførte restaurant »Jægerhuset« ved Dronninggård. Et aktieselskab blev dannet og nye dampbåde anskaffet. Men det gik i begyndelsen temmelig sløjt med foretagendet, og først fra og med år 1900 kunne der noteres et beskedent overskud. Da var driftsledelsen blevet lagt i hænderne på den energiske *kaptajn Buhl*, der tillige var gymna-

stiklærer ved Kadetskolen og administrerende direktør for A/S »Næsset« (d.v.s. det aktieselskab, som drev hotel på Næsseslottet, indtil August Bagge købte hele herligheden). En afgørende vending til det bedre kom med *Slangerupbanens* åbning i 1906, idet mange søndagsturister fra København nu benyttede sig af de nye rundturs-muligheder, som hermed var blevet skabt: ud til Farum med tog, over til Holte med båd og hjem til København igen med tog – eller omvendt.

92a *Kanalen mellem Furesø og Vejlesø, fotografi fra o. 1902*

92b Dampbåden »Furesøen« passerer Dronninggårdbroen på vej udefter

Der var i 1907 daglig fart fra 15. maj til 31. august, 5 ture om hverdagen og 8 på søn- og helligdage. Sidste båd fra Holte til Jægerhuset afgik kl. 21,40 og retur kl. 22,00 – dog kun i godt og sigtbart vejr og ikke efter 1. august. Lysthavende passagerer fra Holte med denne sene båd, som ønskede at blive i Jægerhuset i mere end de tilmålte 5 minutter, måtte altså gå hjem; men sådan et par kilometer til fods generede heller ikke

så mange dengang, som det gør nu om dage. Taksten Holte-Fiskebæk var 35 øre og Holte-Jægerhuset 25 øre. Foreninger, selskaber og skoler beholdt dog rabat på hverdagene. De kunne også ligefrem leje en af bådene til »moderate priser«, for det var kun på søn- og helligdage, at *alle* dampbådene var i drift efter fartplanen, sommetider endda med tilkøbet slæbebåd.

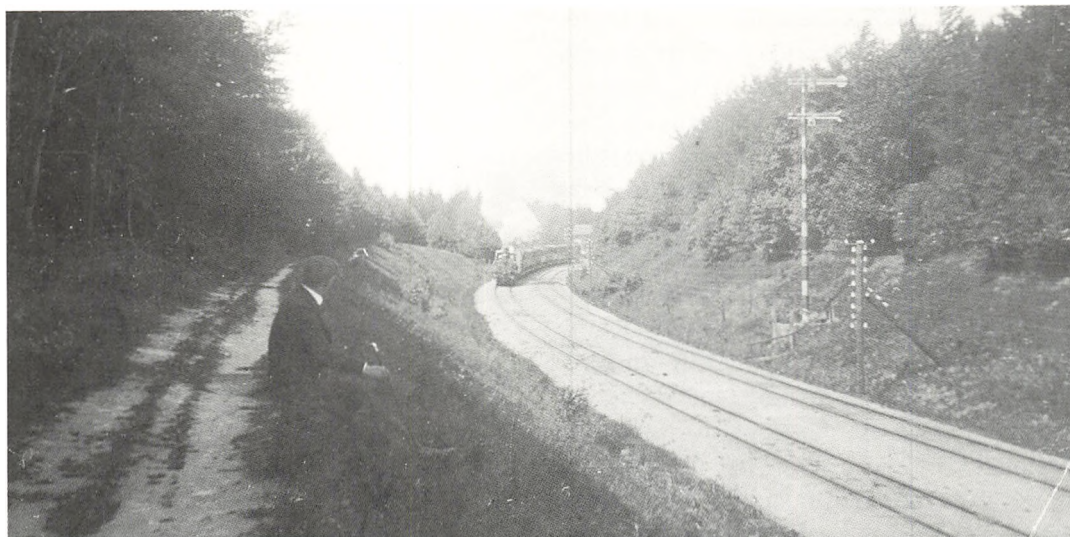
93 Nordbanen fik i 1891 dobbeltspor på strækningen Holte-Hellerup; men strækningen nordpå forblev enkeltsporet lige indtil 1930'erne. Dobbeltsporsanlægget foretoges derefter i etaper: Lillerød-Hillerød 1932, Holte-Birkerød 1934 og Birkerød-Lillerød 1935. Den meget slyngede banelinje forbi »Frederikslund« blev ved samme lejlighed rettet ud.

Der er endnu ingen bebyggelse fra Dronninggårds Mejeri og nordpå; men *Gladsvej* med rotunde er anlagt og villagrunde afstukket. Bag Gladsvej ses bækrendens udløb og lystfiskernes anlæg med bådebro.

Lige bag signalmasten ses »Breidablik« under nedbrydning. »Petersborg«, som rejstes på »Breidablik«s tomt og haveareal, stod færdig i foråret 1908. Billedet her kan altså med stor sikkerhed dateres til foråret 1907. Yderst til venstre ligger vognmand Rasmussens endnu i 1971 eksisterende, men dødsdømte store røde hus på Ellensvej, og til højre for det ses tagryggene af de ældre villaer »Vejlehus« og »Bøgely«. Den ene af dem, vistnok »Vejlehus«, ligger her endnu idag, men er naturligvis også dødsdømt.

93 *Indkørslen til Holte station nordfra, 1907*

94 *Indkørslen til Holte station sydfra, o. 1904*

94 »Fra Lyngby gaaer Banen over en Dæmning i den østlige Deel af Søen videre mod Nord. Det første Stykke af Veien er bart og skovløst, men nogle Minutter før man naaer Holte Station, træder man ind i Udkanten af Geels Skov, der her har nogle smukke Partier tæt ved Banen«. Dette citat fra F. Algreen-Ussings »Turisten i Nord-sjælland« 1865 viser, sammenholdt med billedet her, at der ikke i de første 40 år efter Nordbanens anlæg blev gjort væsentlige indgreb i idyllen. Stationsstiens anlæg på toppen af østre skovskrænt (til højre) i 1906 var det første – harmløse – indgreb. Alvorligere blev indgrebene 1909-10 ved anlægget af »Henning Hansens vej« (Grønnevej) gennem Tyvekrogens udkant (se billede og tekst fig. 39). Forøvrigt må der på et vist tidspunkt efter 1865 have fundet skovrydninger og nyplantninger sted her omkring, for den bøgebevoksning, vi ser, kan ikke

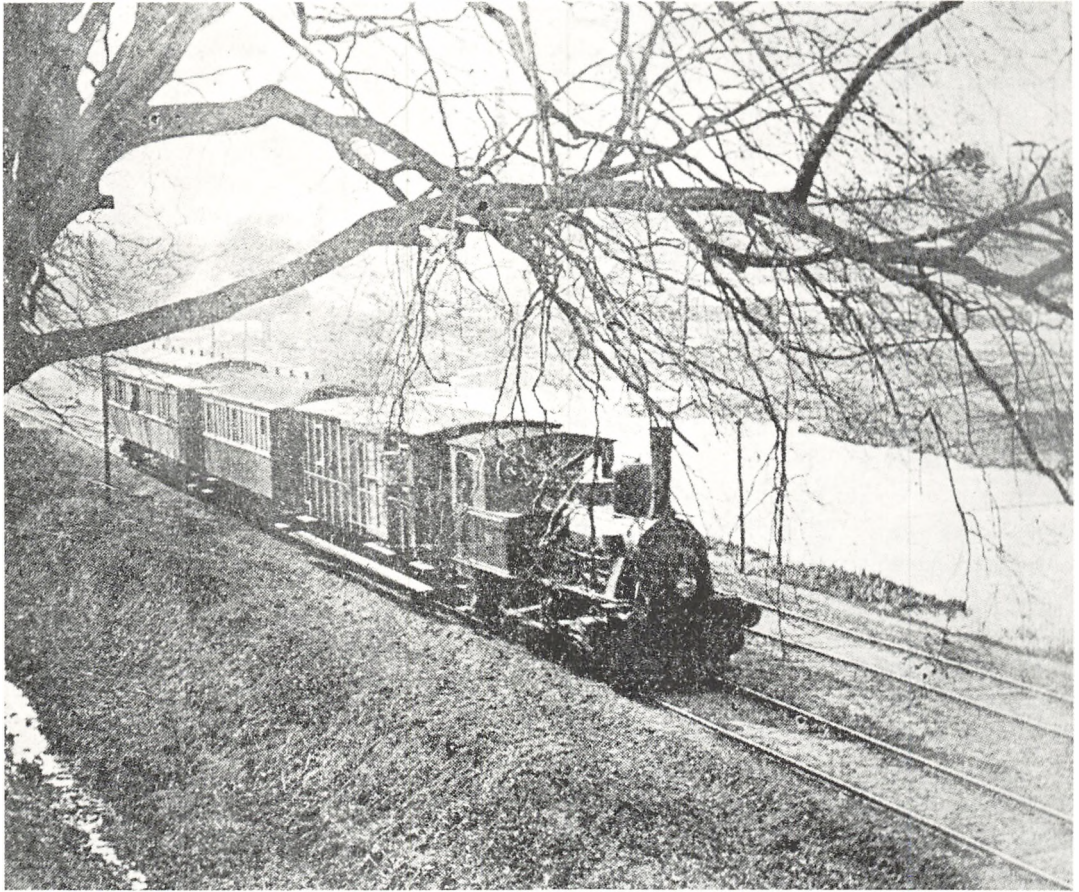
være særlig gammel; den må være født efter 1870 engang.

Den brede sti på skrænten til venstre fortsatte som markvej langs med banen op til Virum landsbygade (nuværende Grønnevej følger præcist dens linje fra Parkvej over Virum Torv og sydpå). Bag lokomotivets røgslør skimtes kaptajn Billensteins hvide villa (opført 1902), og længere borte dukker stationens lokomotivremise frem. Toget passerer det aflåsede led over skovvejen, som fører op til toppen af Geels bakke. Et andet, ligeledes aflåst led lå her, hvor fotografen (ingeniør Wendt) har placeret sig, da han tog dette billede; det spærrede for den ældgamle skovvej fra Malmose til Ørholm Fæled. Ældgammel må den være, meget ældre end skoven endda, for den følger nøje de bevarede oldtidshøjes linje.

95 Lyngby-Vedbækbanens rent ud tragikomiske historie i dampdriftens tid (1900-1926) kan læses i B. Wilcke og P. Thomasens udmærkede lille bog, udgivet af Dansk Jernbane-Klub 1967. Der er dog et lille pudsigt træk, som denne bog ikke nævner: På Priors kort over Nordsjælland fra slutningen af 1890erne, hvor den projekterede bane er indtegnet, ser man til sin store overraskelse banen løbe fra Ørholm fabrik stik nordpå mod Søllerød, bag om Ørholmgård og ind i Geelskov i kort afstand fra skovskellet og med stationssignatur ansat ved det punkt, omtrent, hvor idag Vangebovej og Mothsvej skærer hinanden, og så videre østpå over Egevang mod Nærum. Den, der har udtænkt en sådan linjeføring, kan ikke have haft meget kendskab til terrænforholdene. Den var simpelthen en fysisk umulighed. Selvfølgelig måtte banen lægges om ad Mølleådalen, og der blev såmænd stigninger nok endda at klare for det lille tog på vejen fra Ravneholm til Nærum.

Her rokker – i fuldkommen idyl – det lille elendige tog med alle sine sørgelige fabriktionsfejl afsted på det elendigste baneligeme, der nogensinde var set, bygget, som det var, af udrangeret og kassabelt statsbanemateriale: slidte jernskinner skruet sammen med møre bolte på halvrådne svelter. Et Guds under, at der ingen katastrofer skete, inden man i 1907 måtte skride til udbedringer så bekostelige, at de nær havde taget livet af hele foretagendet med det samme.

Sporet til højre i billedet er sidesporet, der førte om til Ørholm papirfabrik, hvis høje skorsten skimtes mellem grenene på det ludende træ.

95 *Lyngby-Vedbæk toget passerer Ørholm, fot. 1905*

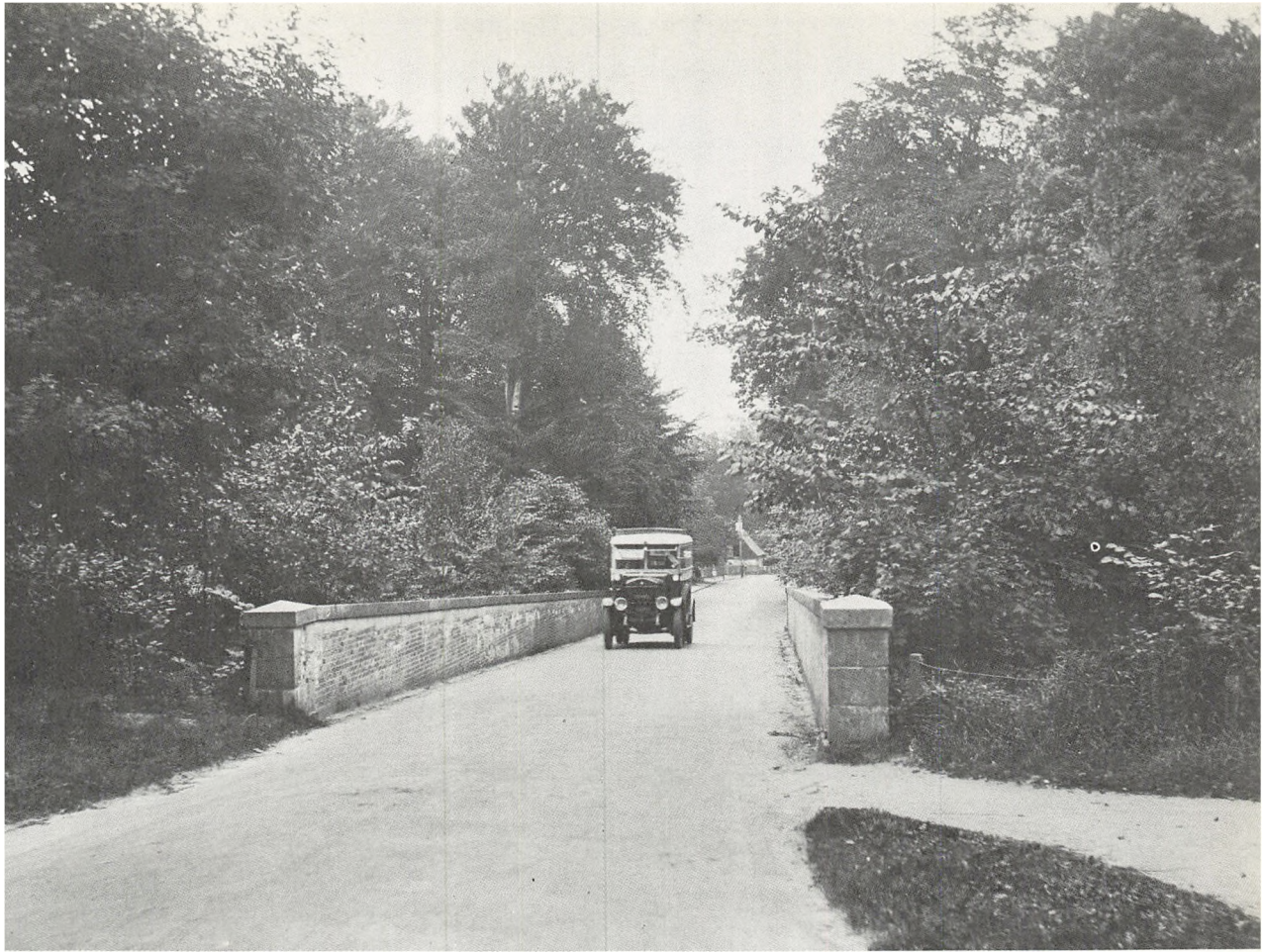
96 Allerede i 1906 var der planer fremme om en bilrute mellem Holte station og Skodsborg. Men da grundejerforeningerne kaldte til møde om sagen på Hotel Nyholte, kom der næsten ingen. Der var åbenbart ingen interesse for den ude i befolkningen, og så stillede man den i bero. Ikke desto mindre var der året efter folk i Nærum, som nu, da der var kommet elektricitetsværk i Holte, fandt tiden moden til anlæg af en *elektrisk sporvej* fra Holte til Skodsborg! Og der var såmænd flere, der tog det alvorligt. Men de fleste lo naturligvis – ligesom de gjorde året efter igen, da et konsortium ville forlænge den københavnske »Linje 6« ad Kongevejen ud til Sorgenfri. Man kunne jo sige sig selv, at amtet aldrig ville gå med på sådanne »vildmænd«.

Men efterhånden som bebyggelsen tog til i det store landområde mellem sognets tætbefolkede yderender (Nordbanesiden i vest og Kystbanesiden i øst), følte behovet for tværgående trafiklinjer mere og mere. Og at det måtte blive *rutebiler*, der skulle tilfredsstille dette behov, lå klart for alle efter 1. verdenskrig. Jernbaneanlæggenes tid var forbi, og lastbilen og rutebilen i færd med at give landevejene deres gamle betydning tilbage. I årene mellem 1900 og 1907 havde nye privatbaneanlæg kvalt det ene begyndende rutebilforsøg efter det andet landet over. *Nu* stundede man mod de tider, hvor rutebiler og lastbiler i forening kvalte den ene gamle privatbane efter den anden – og efterhånden mange statsbaner med.

1. pinsedag, 15/5 1921 åbnedes bilruten Holte-Skodsborg, og i juli 1922 fulgte ruten Holte-Vedbæk. Disse bilruter kom altså nogenlunde samtidig med, at man afkortede Lyngby-Vedbækbanen med en tredie-

del og lod den ende i Nærum. Indtil da havde den haft sin indføring i Kystbaneterrænet lige før broen på omstående billeder (i banegraven til højre).

Langt henne bag broen ligger det nu længst forsvundne gamle *Vedbæk skovløberhus* (jvf. *S.B.* fig. 117 og *S.Å.* 1946 s. 104).

*96 Holte-Vedbæk bussen passerer Kystbanebroen på Trørødvej
(fot. o. midten af 1920erne)*

SMÅ OG STORE SKOLER

97 Når man ser dette vidunderlige billede, er man nær ved at tro, at tiden dengang havde stået stille i 100 år. Man kommer uvilkårligt til at tænke på Adam Oehenschlægers første »skolemutter«, der dunkede smågutterne i hovedet med sit fingerbøl, når de ikke sad stille på deres skamler, eller rappede dem over fingrene med et stykke bøgebrænde, hvis hun intet andet havde ved hånden, og på Thomas Overskous »læremor« på Christianshavn, hvis pædagogiske maxime var denne: »Det er ikke så meget, for at børnene skal lære noget videre, som for at vænne dem til«, og som kun stillede ét bestemt krav: at de hver især skulle medbringe en kommenskringle til at »trække krog« med – en velberegnet leg, som altid forskaffede hende broderparten af kringlen. Men det er måske helt uretfærdigt mod frøknerne Adrian at tænke sådan. Vi bør måske snarere tænke på »tante Grøn, tante Brun og tante Lilla«.

Grethe, Dorothea og Bolette Adrian (det er rækkefølgen fra venstre til højre) var døtre af en agtværdig københavnsk kobbersmed af hollandsk afstamning, som havde oplært dem i tugt og ærbarhed. Da det så alligevel skete, at Dorothea kom »galt afsted«, fik hun i huj og hast en nødtørfert lærerindeuddannelse og blev sendt ud på landet, hvor skammen og skændslen bedre kunne skjules. Hvordan det gik barnet, hun fødte, vides der intet om. Men søstrene, som var fulgt med hende, blev hos hende og var hende siden hen behjælpelige med at holde skole i »Jægerhuset«, det lille maleriske hus, som lå – og stadig ligger – på Caroline Mathildevej lige ved indgangen til Trørød skov (jvf. fig. 109). Det var småt og fattigt altsammen, så indtægterne måtte suppleres ved handel med uldgarn til om-

egnsdamernes korsstingsbroderier. Men at skolen dog nød en vis anseelse, viser den omstændighed, at alle de store gårdmænd i Trørød-Vedbæk distriktet sendte deres børn hertil, og at rige familier på Strandvejen ofte betalte skolepenge for de børn, hvis forældre ikke selv havde råd. Om det så var den mægtige højesteretsjustitiarius P. C. Buch, satte også han sine døtre i skole her hver sommer, når familien slog sig ned i en af pavillonerne på Frydenlund.

De fleste af disse oplysninger samt det sjældne billede skylder vi frk. *Rigmor Nielsen*, Langagervej 9, Nyvang, som igen har dem fra sin moder, fru *Marie Jensine Nielsen* (1856-1933), der var født og opvokset på Elleslettegård nordvest for Trørød (jvf. fig. 107) og i begyndelsen af 1860erne kom i skole hos frøknerne Adrian. De var rare, men strikse, navnlig Dorothea, huskede hun. Senere (1867) kom hun i en finere skole i Vedbæk: *Frk. Asmussens Institut*, som først lå i et hus ved Trørødvejs udmunding i Strandvejen, siden hen på »Miramare« længere sydpå helt ude ved kysten, og her blev hun undervist i både engelsk, tysk og fransk – forhåbentlig bedre end Heibergs Trine Rar blev det i Fru Bittermandels Institut. Frk. Asmussen ville i hvert fald gerne gå for at være meget fornem og dannet og talte ofte om, hvad der var eller ikke var »i Oehenschlægers ånd«.

97 *Skolefrøkenene Adrian i »Fægerhuset«
ved Frydenlund o. 1867*

98 I en tid, hvor »bedre folk«s børn ikke så gerne måtte blandes med »ringere folk«s børn, var der god grobund for private småskoler overalt. I Vedbæk holdt i 1890'erne en frk. *Feveje* skole i »Fagerbo« på Larsensvej og senere på Strandvejen nr. 315, og da hun holdt op, begyndte en frk. *Rich* en skole på hjørnet af Stationsvej og Strandvejen, som o. 1901 flyttede hen i villa »Rosa« på Marievej. Den ophørte o. 1. verdenskrig. Begge de nævnte skoler var pigesko-ler, men frk. *Rich* havde dog enkelte drenge indtil 8 års alderen. Murermester Chr. Brandstrup mindes dog også en lille drengeskole, som o. 1900 lå i baghuset til villa »Alfa« på Larsensvej (nr. 24) og senere flyttede hen i »Vesterled« på hjørnet af Marievej og Stationspladsen, men han kan ikke huske, hvad bestyreren hed, kun at han blev kaldt »cand. philen« (yndlingstitlen for mange »halvstuderede røvere« dengang).

Også Nyholte fik naturligvis med den stærkt øgede villabebyggelse efter 1896 et behov for private pogesko-ler – især for småpiger, der absolut ikke kunne sættes i den offentlige skole. Den første, der påtog sig at undervise »velstillede forældres skolesøgende børn« i Nyholte, var en frk. *Thora Møller* fra København, som hver dag kom ud og holdt skole hos brygger Vestberg på »Rydholt« for 7-8 pigebørn fra den nærmere og fjernere omegn. Men en sådan »dagligstueundervisning« var naturligvis ikke ideel og kunne heller ikke i længden opretholdes. Det måtte derfor betragtes som et stort fremskridt, da frkn. *Henny Algreen-Ussing* og *Petrine Døhne* i 1899 oprettede en rigtig skole i sidstnævntes villa »Solhjem« på Øverødvej (nuv. nr. 24) lige vest for »Rydholt«. Frk. Døhne blev nogle år senere fru magister Lorenzen, opgav

skolearbejdet og flyttede andetsteds hen (villa »Stettemarken« på Morlenesvej). Men villa »Solhjem« var fortsat i hendes eje, og her forblev da frk. Ussing som lejer og som enebestyrer af den hastigt voksende skole. Hvordan den var, denne skole, og hvordan den voksede til at blive Holte hø-jere Almenskole, har jeg fortalt lidt om i »Dreng i Holte« (1969).

Billedet her er taget på havetrappen ne-den for verandaen ved indgangen til det kælderrum, der fungerede som »gymnastik-sal«. Øverst sidder frk. Ussing (44 år gammel) i arbejdstøjet, flankeret af *Estrid Jür-gensen* (datter af silkehandler J., »Karens-lyst« Søllerødvej) og *Inga Mortensen* (dat-ter af vinhandler M., »Anita«, Vejlesøvej). Det er Inga M., nu fru Inga Ulrich, Odense, der har udlånt billedet og meddelt alle per-sonalia. De 3 piger nedenfor er (fra venstre): *Agnes Müller* (datter af fhv. proprie-tær M., »Hill House«, Rudersdalsvej), *An-nie v. Grumbeckow* (datter af prokurist v. G., »Augusta«, Dronninggårds Allé – nuv. Ernst Bojesensvej) og *Anita Mortensen* (ældre søster til Inga). Den enlige dreng – skolen var oprindelig en pigeskole, men lige som frk. *Rich* i Vedbæk optog frk. Ussing tidligt enkelte drenge – er *Niels Magnussen* (søn af kunsthandler Peter M. – firma »Winkel & Magnussen« – Dronninggårds-vej), og lærerinden bag ham er komtesse *Lejla Schulin* (datter af enkegrevinde Anna Schulin »Sans peur et sans reproche«, Vej-lesøvej).

98 1. klasse på frk. Ussings skole, 1906

99 12. maj 1911 var der børneselskab hos vinhandler E. C. Mortensen i villa »Anita« på Vejlesøvej. Dagens clou var en tur i char-a-banc til Rude skov, hvor der blev gjort ophold med leg og traktement ved Løgsøen, og hvor vinhandleren inden hjemturen tog dette billede af den glade flok i stiveste puds.

1. række (fra venstre): *Knud Berthelsen*, villa »Skovhuset«, Vejlesøvej (arkitekt A. C. B.), *Lise Fog*, »Geelshøj«, Kollemosevej-Vejlesøvej (afdøde laboratorieforsøger O. F.), *Turdis Mortensen* (vinhandlerens yngste datter), *Bodil Sigvard Hansen*, »Rent forkert«, Morlenesvej (kunstmaler S. H.), *Karen-Margrethe Due*, »Bakkehuset«, Øverødvej (prokurator M. P. D.), *Aage Sandfeld Jensen*, »Vatra«, Skovridergårdsvej (docent, dr. phil. Kr. S. J.), *Ingrid Jürgensen*, »Karens Lyst«, Søllerødvej (silkehand-

2. række: *Merete Grut*, »Ørsted«, Vejlesøvej (ingeniørkaptajn T. G.), *Annie v. Grumbeckow*, »Augusta«, Dronninggårds Allé (prokurist F. v. G.), *Edmund Grut* (broder til Merete), *Tage Wulff*, »Malm-mosehøj«, Vejlesøvej (bogholder N. R. W.), *Inga Mortensen* og *Poul Eigil Mortensen* (vinhandler M.), *Estrid Jürgensen* (søster til Ingrid).

99 Villabørn fra frk. Ussings skole 1911

100 Det er piger fra 1., 2. og 3. mellemklasse, der spiller langbold sammen. Disse klasser var endnu ret fåtallige. Det var i underklasserne, elevpresset mærkedes, stærkere og stærkere for hver ny 1. klasse, der begyndte.

Agnete Uhrbrand (3. m.) har lige med et velrettet kast »stukket« sin klassekammerat *Thora Pinholt*, til glæde for sine holdkammerater *Eli Ravnkilde* (1. m., lys kjole), *Inga Christensen* (2. m., voksen dame i bluse og nederdel) og *Ingrid Petersen* (1. m., tyk fletning ned ad ryggen). Den vordende gymnastiklærerinde *Else Billenstein* (1. m.) melder i baggrunden energisk resultatet. Pigen, der har givet bolden op, er *Karen Schwensen* (3. m.), men af de 5 afventende lader sig kun identificere nr. 2: *Else Bjarne* og nr. 5: *Edith Nielsen* (begge 1. m.)

Den grusbelagte legeplads med slaggeunderlag var ikke »børnevenlig« efter nutidsbegreber og -krav. Men det vidste vi ikke noget om i datiden. Vi legede godt på den og savnede ingenting – og opførte os iøvrigt pænt, for oppe bag det store vindue længst til højre lå skolebestyrer Hunøs kontor, og ingen kunne vide sig sikker for hans skjulte Argus-øjne.

100 Boldspil på Holte højere Almenskole i maj el. juni 1916

101,102 Samtidig med, at frk. Algreen-Ussing begyndte at holde skole på Øverødvej for de landliggende og tilflyttende velhavende villaboers børn, var der i Drewsens Hospital en fru Petersen, som tilbød undervisning af børn fra de bedre stillede familier blandt indfødte og indvandrede håndværkere og handlende, gårdbrugere m.m. Der er næppe mange idag, som ville have haft anelse om denne lille private betalingskoles fjerne eksistens, hvis ikke to af dens endnu levende elever omhyggeligt

havde gemt dette gamle fotografi. De to elever er vognmand Hans Rasmussen og fru Anna Rasmussen f. Larsen, Ellensvej (eller det, der engang var Ellensvej) i Holte (jvf. billede og tekst fig. 69). Hans er den lille gut midt i 2. række fra neden med det lidt generte, men vågent iagttagende udtryk i det søde runde ansigt, og Anna er den lyse kvikke pige yderst til venstre i samme række, som strålende veloplagt, åbent og uden forlegenhed af nogen art følger alt det spændende, som nu er ved at ske med den

101 Fru Petersens privatskole i Drewsens Hospital 1899

102 *Asylbørn fra Drewsens Hospital 1907*

sjove kukkasse der ude på vejen og den mærkelige mand, som leger put med dem under et sort tæppe. De to løb hver dag til skole den nærmeste vej fra Holte: syd om Søllerød sø over de åbne enge og Præstevænget.

I døren står *madam Petersen* (som hun almindeligt kaldtes) flankeret af sine to purunge medhjælpere. De er naturligvis alle tre på moden med »skinkeærmer«, det samme gælder de ældste blandt eleverne. Yderst til venstre på 1. række sidder en lille forknyt pige, som åbenbart har været underkastet den eneste probate kur mod lus i håret. Disse væmmelige smådyr kunne man dengang såre let komme til at pådrage sig,

men det var kun i sjuskede og malpropre hjem, at man lod stå til med dem. Til højre i samme række sidder en drømmer, som kun tænker på sig selv, og en læsehest, som ser ud til at blive ubehageligt distraheret i sine studier.

Da *madam Petersens* skole ophørte kort efter århundredeskiftet, blev *Drewsens Hospital* hjemsted for *Søllerød Sogns Asyl*, som havde til formål at sysselsætte børn fra hjem, hvor både faderen og moderen var beskæftiget med udearbejde. Det blev drevet dels ved private bidrag og dels ved bidrag fra kommunen og besøgtes i 1907, da billedet her blev taget, af godt og vel 30 børn. Børnene opholdt sig her i hele foræl-

drenes lange arbejdstid fra morgen til aften og modtog derfor også almindelig skoleundervisning af asylbestyrerinde, frk. *Agnes Holst*.

De ser søde og glade ud, disse børn, velplejede og velnærede; men der er alligevel en tydelig forskel at se mellem dem og børnene fra madam Petersens skole på foregående billede, og helt påfaldende bliver forskellen, når man sammenligner dem med børnene fra frk. Ussings skole på fig. 99. Sådanne børnebilleder afspejler særdeles klart de sociale skillelinjer i det gamle samfund før 1914.

I 1913 blev der opført et helt nyt og moderne asyl på hjørnet af Øverødvej og Pileallé over for »Brugsen«, og da det i foråret 1914 var blevet taget i brug, blev Drewsens Hospital atter indrettet efter sin oprindelige bestemmelse til bolig for gamle, ubemidlede beboere i kommunen.

103 Arveprinsesse *Sophie Hedevig* oprettede i 1721 på sit gods Dronninggård 3 skoler (i Trørød, Nærum og Søllerød), og disse »prinsesseskoler« var endnu ved år 1900 de eneste offentlige i sognet. Skolen i *Søllerød*, som oprindeligt lå i dalen ved søens østende (jvf. teksten til fig. 13), flyttedes senere – muligvis i 1766 – til Øverød by og derfra i 1820 tilbage til Søllerød (ved gadekæret), hvor den forblev, indtil der i 1902 blev opført en moderne kommuneskole i *Øverød* (S.B. fig. 60 og 68). Året før var der blevet bygget en ny skole i *Nærum* i samme ikke særlig kønne stil (S.B. fig. 79) og i 1903 kom afløsningen af den gamle stråtaktede Trørød skole med *Vedbæk kommuneskole* på Trørødvej lige ved Kystbanebroen (S.B. fig. 117).

Den ny skole i Øverød virkede som et helt palads ved siden af den gamle i Søllerød (4 klasseværelser og en gymnastiksal med betongulv), og man var sikker på, at den ville være rummelig nok i årtier fremover. Men vestsognets rivende udvikling gjorde det meget hurtigt klart, at der måtte bygges en skole i *Nyholte* også. Allerede i august 1907 besluttede da sognerådet at afkøbe hofjægermester Grüner på Frederikslund 1½ td. land af hans jord øst for Kongevejen med ca. 40 meter facade ud mod denne til en pris af 75 øre pr. kvadratalen (Grüner var visseleg ikke nogen optrækker!) og opfordre 4-5 kendte arkitekter til konkurrence. I november samme år bestemte man sig for et af arkitekt *Philip Schmidt* indsendt udkast: en skole i pavillonstil, opført af røde sten med cementforsiringer, med førstelærerbolig nærmest ved Kongevejen, 2 skolepavilloner og et derimellem liggende gymnastikhus med bad, som også ville kunne tjene som of-

103 Nyholte kommuneskole 1909

fentlig »folkebad«. Hver pavillon havde to store, lyse klasseværelser med selvregulerende centralvarme, ferniserede fyrretræsborde og -bænke o.s.v., et lærerværelse samt en rummelig vestibule med garderobe, vaskerum og moderne drikkeindretninger (»mundkurv« og »trykhane« – og hermed farvel til det uappetitlige fajancekrus i metalkæde). Det så altså moderne ud. Nyholtes børn kunne bestemt glæde sig til at komme i skole her.

I foråret 1908 begyndte opførelsen, naturligvis under ledelse af brødrene *Christian* og *Bendix Petersen*. Men efterhånden som

arbejdet skred frem, fyldtes luften mere og mere af protestråb og veklager fra ængstelige skatteydere og vrøvlede vanekværlanter. Grunden havde været alt for dyr, og dens beliggenhed var tåbelig, syntes nogle. Bygningen ville blive alt for dyr, og dens udseende var hæsligt, mente andre. Ja, der var dem, som både fandt den hæslig og samtidig var forargede over, at den ikke ville komme til at præsentere sig ordentligt ud mod vejen på den smalle grund, når træerne begyndte at vokse til. Men det, som bekymrede allermest, var overskridelserne af det lovede budget. Hele herligheden kom

til at stå kommunen i den dengang svimlende sum af 120.000 kr.

Ved nytår 1909 rykkede den nyudnævnte overlærer *P. F. Hørning* fra Ålborg ind i lærerboligen, og 22. januar fandt invielsen sted. De indmeldte elever havde for de størres vedkommende siden sommerferien 1908 gået på Øverød skole, medens de små klasser – ifølge oplysning (1971) fra hr. Viggo Petersen, Holte – blev undervist af lærerinde *frk. Leunbach* i villa »Acasia« på Morlenesvej (nuv. nr. 17-19).

På billedet ses en villa under opførelse på Margrethevej, vist nok lærer *Chr. Ludvigsens*. Han flyttede i 1910 til den ny skole fra Øverød, hvor han havde været ansat siden 1902. Lærer Ludvigsen bør altid mindes for sit mangeårige dygtige og uegenlyttige virke i sognet som leder af Søllerød Kommunebibliotek (1905-1932) og formand i Holte Foredragsforening (1906-1929). Den store villa længst til venstre er magister *M. Lorenzens* »Stettemarken« på Morlenesvej.

Hen over marken i billedets forgrund anlagdes i 1916 *Grünersvej*.

104 Der blev i 1920erne lappet på Nyholte skole med tilbygninger, der kraftigt udviskede dens oprindelige pavillonstil. Men lige meget hvad man gjorde ved den, kunne den dog ikke i storhed og flothed måle sig med det firfløjede skolepalæ, som i 1923 rejstes på bar mark ude i Gl. Holte – langt uden for lands lov og ret, som en Nyholtebo dengang syntes, det var. Ingen drømte da om, at en myldrende trafikeret autostrada skulle blive lagt med vejudfletninger og det hele lige tæt op ad denne fjerne landsbyskole.

Samtidig med den nye skole kom der også en ny overlærer: *Valdemar Kierkegaard*, der her ses i forgrunden til højre som anfører for det startende optog og som en slags dirigent for de energisk truttende trompetister og basunister i spidsen (drengeorkestret fra børnehjemmet »Bethlehem« ved Høje Sandbjerg?).

Overlærer Kierkegaard (1882-1933), som var udgået fra et grundtvigsk højskolemiljø (faderen var forstander på Køng højskole på Fyn), havde både en poetisk og en dramatisk åre. Han havde læst hos kgl. skuespiller Peter Jerndorff og vistnok i de yngre dage næret skuespillerdrømme. Disse gik ikke i opfyldelse, men han blev med sit dramatiske talent, sin sonore røst og jerndorffsk udpenslede sprogbehandling en fortrinlig oplæser og recitator, og han havde ikke boet ret mange måneder her på egnen, før der kom bud efter ham ved alle mulige lejligheder. Som så mange andre store oplæsere havde han imidlertid en tilbøjelighed til at slide lidt vel meget på et begrænset antal indlærte og udenadlærte numre. Man kunne næsten altid være vis på, at når Kierkegaard skulle optræde, blev det enten »Hyldemor« og »Flipperne« eller »Terje

104 *Faneindvielse på Gl. Holte kommuneskole o. 1927*

Vigen«. Alt for tidligt gik han bort, denne udmærkede mand, kun 51 år gammel.

Ser vi nu på børnene her, bliver det påfaldende, i hvor høj grad de ældre tiders ydre forskel på »kommuneskolebørn« og »betalingsskolebørn« er blevet udvisket. Billedet kunne for den sags skyld lige så godt være fra Holte højere Almenskole.

Denne »ensretning« skyldes sikkert ikke alene den almindelige hævnning af det sociale gennemsnitsniveau, men også den omstændighed, at mange familier, som før holdt deres børn i privatskole, nu ikke mere tog i betænkning at sætte dem i en kommuneskole.

HJEMMELIV OG HYGGE UDE OG INDE

105, 106 Elleslettegård ved Sandbjergvejen 2 km nordvest for Trørød var en stor og velhavende gård, hvad også nok kan ses på gårdejer Ole Jensens kone og børn. I centrum troner den lille stamherre *Jens Chr. Jensen* (han overtog gården efter sin fader i 1892) omcirklet af sine 6 ældre søstre (den ene mere betaget af situationen end den anden). Pigen længst til venstre er den før omtalte *Marie Jensine*, senere gift Nielsen (jvf. teksten til fig. 97). Den store pige bag moderen og de to mindre til højre for

hende genfinder vi i mere fremskreden alder på det følgende billede yderst til venstre og i samme rækkefølge oppe fra og nedefter: *Margrethe*, *Charlotte* og *Emilie* (købstadsagtige jomfruer ved siden af de tre andre piger).

Der var ingen fotograf i Vedbæk endnu; men familierne i Trørødgårdene var velhavende nok til at rekvirere en fra København. Det var Lauritz Olsen, Østergade 13, de fik til at komme herud; men han kunne jo kun tage kassen med, og derfor måtte de

105 Familien på Elleslettegård ved Trørød 1867

106 Ungdom fra de store Trørødgårde fotograferet på Krogholmgård o. 1875

undvære den traditionelle effektfulde baggrund med sivkranset skovsø bag balusterværk og opheftede portierer. De fleste personers opstilling og fremtoning er lige så effektløs som baggrunden, det er kun de tre søstre fra Elleslettegård, der forstår kunsten at posere for fotografen i feterede skuespillerinders lignelse.

I bagerste række står: *Ole Jensen* fra Krogholmgård, senere gift med *Margrethe*,

som hos ham står, to brødre *Christoffersen* fra Lindevangen og to brødre *Jensen* fra Kypergården, *Lars Chr. Jensen*, som arvede gården og levede her som dyrlæge (gården kaldtes derfor altid siden hen »Dyrlægegården«) og *Hans Peter Jensen*, som folk spøgende kaldte »den lille dyrlæge«. De to lidt determineret udseende piger med ægte gammel søllerødsk hovedbeklædning foran brødrene *Christoffersen* er *Hansine* og

Christine Jensdatter fra Krogholmgård (døtre af Jens Jørgensen og søstre til Ole Jensen), og den lidt resignerede alderspræsident med hænderne i skødet er en *Larsen* fra Trørødgård, formodentlig en søster til den berømte krovært og bagersvinger i Vedbæk Jens Hansen Larsen, populært kaldt »Odin« (jvf. teksten til fig. 54-55), som jo var født på Trørødgård i 1845. De gamle fotografer havde det ulyksalige princip at prikke kunstige pupiller i de øjne, som stod uklart på portrætterne. Det er gået hårdt ud over halvdelen af Trørødungdommen her.

Med det ny århundrede begyndte den gamle landsbys forvandling. *Krogholmgård* blev efter Ole Jensens død i 1904 solgt til jægermester Tvermoes. Det var ham, der satte det lille tårn på Jens Jørgensens hovedbygning fra 1849. I 1910 udlejede han den til »Studenternes sociale Sekretariat« som rekreationshjem for ensomme gamle i København. Senere købte sekretariatet den, hvorefter den blev drevet af »Ensomme Gamles Værn«. En del af jorden blev udstykket i villagrunde (kvarteret Nyvang). Det var det første angreb på den hidtil uberrørte gamle landsbyidyl. *Trørødgård* blev i 1902 solgt til en københavnsk grosserer, som igen i 1908 solgte den til jægermesteren fra Søllerød. I 1916 brændte den ned til grunden, og så begyndte den bymæssige bebyggelse også at brede sig her. *Lindevangen* og *Langagergård* holdt længst ud, men efter 1950 blev også deres jorder udstykket og bebygget. I 1969 blev selve *Lindevangen* jævnet med jorden. De gamle smukke huse ud mod torvet, som havde hørt under denne gård, var da allerede længst forsvundne: »Røgterhuset (som måtte vige for en kraftig udvidelse af vejsvinget), »Knø-

sens hus« (med gavl mod vejen), »Stryger-Sines hus« (inde bag Knøsens) og »Skoma-gerhuset« (også med gavl ud mod vejen). Ved denne »vandalisme«, som nogen kaldte det, ændredes det gamle bybillede totalt. *Idag* er det »Trørød center«, der dominerer billedet.

Langagergård eksisterer endnu i al sin gamle skønhed, men knuget af omgivelserne. Det samme gælder *Kypergården*, hvis stuehus dog er stærkt ombygget, især i det indre.

Elleslettegård, som fik helt ny skikkelse efter en brand i 1920'erne, er i nyere tid blevet købt af Vanførefonden, og dens jorder har delt skæbne med de andre Trørødgårdes. Men de bevarede smukke landskaber ligger ikke langt borte herfra.

107 »Bakkehuset«, som lå ved Strandvejen på den højtbeliggende grund mellem Trørødvej og Vedbæk kro med en pragtfuld udsigt til den ene side over sundet til Hveen og den svenske kyst og til den anden side over Maglemose til midtsognets nordlige højdedrag og Høje Sandbjerg i det fjerne, var vist allerede af en ret anselig alder, da den berømte handelsmand og politiker, etatsråd *L. N. Hvidt* (1777-1856) i 1811 købte det til sommerresidens. Iøvrigt fandtes der på dette tidspunkt i Vedbæk ikke andet end en kro, et toldsted og nogle fattige fiskerhuse (vi ser naturligvis bort fra det gamle herresæde Enrum), og stedet var ret ukendt, isoleret som det lå, med højst besværlige adgangsveje gennem blødt sand og stridt strandgræs. Men *L. N. Hvidt* havde simpelt hen forelsket sig i dette skønne hus på denne skønne plet, og hele hans familie nærrede meget snart de samme følelser. Ejendommen gik i arv, først til ældste søn, assurancemægler *E. F. Hvidt* (1806-82), den ædle mand, som i 1871 skænkede øst-sognet dets egen kirke, og derefter til ældste søns ældste søn, grosserer *L. N. Hvidt* (1840-85) og dennes hustru *Elisabeth Hvidt f. Gammeltoft* (1848-1932).

Allerede i den gamle etatsråds tid havde huset sommer efter sommer dannet ramme om et muntert og farverigt ferieliv for et sandt mylder af familie, venner og bekendte, og denne festlighed blev en ubrudt tradition for de følgende 4 generationer. Grosserer Hvidts alt for tidlige død i 1885 bragte nemlig ingen som helst forandringer i den henseende. Hans enke førte alt videre i det gode gamle spor i fulde 3 årtier endnu. Hjertevarm og storslået, som hun var, og gæstfri indtil det næsten ubegribelige blev

hun det strålende festlige midtpunkt i en stadig voksende familie- og vennekreds.

På verandaen ved »Bakkehuset«s sydgavl (en tilbygning fra E. J. Hvidts tid) ser vi i »båsen« til venstre værtsfolkene grosserer L. N. Hvidt (allerede sygdomsmærket) og fru Elisabeth Hvidt med deres yngste datter, den niårige *Vibeke Marie Hvidt* (1874-1958), som i 1897 blev gift med senere kommandør og navigationsleder *V. L. Lorck* (1871-1940). Ved trappen sidder den ældre søster, den tolvårige *Elise Hvidt* (hun er virkelig kun 12 år her!), som var meget svag og døde ung (i 1900), og foran hende på gulvet ved siden af hunden, der ligner en gammel præjsisk hugaf, husets yngste søn, den senere kendte assurandør *Jens Chr. Juulsgaard Hvidt* (1876-1943). På bænken foran verandaen sidder grossererens yngre broder, godsejer *Heinrich August Hvidt* (1846-1905), »Margretesminde« ved Svendborg, og den meget unge mand inde i højre bås med samme højmoderne engelske hovedbeklædning er formodentlig hans søn, som bar det samme navn som den lille fætter på trappen. På rækværket rider husets ældste søn *Lauritz Nicolai Hvidt* (1869-1960), der blev jurist og siden skabte sig et navn inden for søfarten som dispachør (søskade-beregner), og bag ham står vist nok hans klassekammerat og uadskillelige hjertensven, den senere kendte højesteretsadvokat *Niels H. Bache* (1869-1953), søn af kunstmaleren Otto Bache. Inde på verandaen står konsul *P. Chr. Olrik* (1840-1903), en ungdomsven af grosserereren og en stadig sommergæst gennem årtier. Damen ved hans side er ikke, som man kunne tro, hans frue, men en fjortenårig *frk. Evald*. Konsulen var pebersvend, dog ikke af princip, han havde efter 1885 hellere end gerne taget

husets enke, dersom blot *hun* havde villet; det var familien ikke i ringeste tvivl om. Den langskæggede herre med bowlerhatten er kommandør *N. F. Jespersen* (1836-1900), også en god gammel ven af grosserereren. Oppe i vinduet over verandaen sider i al sin junoniske pragt og fylde en ung frk. *Emma Dahlerup* (senere gift med lægen, dr. Gallio), som de nulevende medlemmer af Hvidtslægtens 5. generation bare husker som en lille sart, skrøbelig og kuldsvær gammel dame.

Værelset her oppe i sydgavlen var de kvindelige gæsters »jomfrubur«. De mandlige gæster holdt til i en anneksbygning (gl. staldbygning), som allerede i den gamle etatsråds tid blev døbt »Vrøvlensborg« – og det ikke uden grund, for her gik det lystigt til med drillerier, spas og respektløs ankeprotokol.

I 1915 måtte fru Hvidt se i øjnene, at hun ikke længere var økonomisk i stand til at beholde ejendommen. En af krigstidens nye mangemillionærer meldte sig som køber og rev straks hele herligheden ned for i stedet at opføre en moderne rigmandsvilla i fornem palæstil. Samtidig blev den dejlige gamle have ribbet for alle sine ærværdige træer og omdannet til en park med store åbne plæner og tennisbaner, kunstige bassiner flankeret af skulpturer o.s.v. Altsammen operationer, der i familien Hvidts øjne måtte stå som intet mindre end helligbrøde.

107 Ferieliv på »Bakkehuset« i Vedbæk 1883

108 Dette billede fra Nærum hovedgade (nr. 80-82) er nogenlunde samtidigt med det foregående. Samfundslaget er et andet, men stemningen den samme, indtrykket det samme: huslig lykke, familiesammenhold og godt naboskab. Der er noget uendeligt fredfyldt over denne lille nabokomsammen mellem sindigt skrabende og hakkende høns i den lune sommeraften, hvor mændene efter dagens lange og hårde slid passierer hyggeligt og stilfærdigt ved aftenpiberne, hvis lette blå røgskyer lifligt fortrænger den syrlige duft af udtrådte hønse- »hm, hm'er« og den ramme odeur fra det betydningsfulde skur til højre, og kvinderne småsnakker venligt med de trætte og sengemodne børn, inden de går ind til *deres* sidste dagsværk: natningen af de små.

Det er, hvad Jacob Knuden ville kalde sund almue, naturlige, rodfæstede mennesker i sjælelig balance, »mennesker, der ejer og lever efter en tusind år gammel dannelse – det, vi kalder gammel, dansk bondesæd og folkeskik«. De skal ikke ind nu for at lytte til radioavisens sidste meddelelser om jordklodens samlede ulykker og elendigheder eller undrende beskue TV-teatrets nyeste udkrøpling af ligegyldige og livsuduelige menneskers forkvaklede sjæleliv og perverse tilbøjeligheder. De kan blive her ude i deres eget og virkelig rekreere sig legemligt og sjæleligt.

Omkring 1900 var det andre mennesker, som beboede disse småhuse, og en skønne pinsedag gik de begge op i luer ved et barns leg med tændstikker.

108 Siesta på Nærum hovedgade, o. 1880

109 På ethvert gods var der i gammel tid ansat en jæger (eller skytte, som Blicher altid kalder ham), der passede »nådigherrens« jagthunde og bistod ham ved jagterne og tillige sørgede for regelmæssig levering af det nødvendige vildt til herregårdens køkken. Frydenlund havde naturligvis også – ligesom Dronninggård – en jæger og et jægerhus, og der har været en tid, da de store skove, som omgav Trørød på alle sider, jævnlige genlød af jægerhorns klang og jagthundes ivrige halsen. Med det storstilede herregårdslivs forsvinden forsvandt imidlertid også overalt jægeren som institution. Men de små pyntelige, stråtede jægerhuse blev ofte liggende og fik en mere borgerlig anvendelse.

Jægerhuset ved Frydenlund er den dag i dag så godt som uforandret i det ydre. Det har endnu de samme rosakalkede vægge, den samme grønne farve på vinduesrammerne og de tykke stolper, som støtter tagudhængen mod syd, og det samme stråtag. Men de morsomme parallelogramformede ruder er borte.

Huset har siden frkn. Adrians tid (jvf. fig. 97) haft utallige ejere og lejere. I 1890-erne var det sommerbolig for den norskfødte billedhugger *Jacob A. B. Heuch*; der bestyrede det nu længst forsvundne *Frydenlund Teglværk*, som lå lige syd for parken i vinklen mellem nuværende Frydenlundsvej og Skovvej; nu ligger der et villa-kvarter på arealet (Skovringen), men forskellige vandhuller rundt om i haverne vidner endnu om dets fortidige anvendelse.

På billedet ser vi kunstneren hygge sig med hustru og barn (senere læge i Vejen J. Chr. Heuch, f. 1891) og broderen, gymnasielektor P. A. Heuch fra Kristiania. At de kan sidde midt ude på selve vejen i kom-

plet ro og fred, behøver vi egentlig ikke at falde i vemodig rørelse over, for det ville stedets nuværende beboere såmænd også kunne gøre. Mage til fredfyldt og indelukket idyl skal man vist lede efter så nær ved et tæt bebygget forstadskvarter idag. Vejen er stadig kun som en lukket skovsti, ikke meget bredere end dengang, da dronning Caroline Mathilde benyttede den på sine jævnlige rideture mellem Hørsholm og Frydenlund. Og den er fredeligere end dengang. Også fredeligere end i årene 1900-1921, da Lyngby-Vedbæk »Grisen« flere gange daglig plaprede forbi og hylede skin-gert ved vejoverskæringen ca. 150 meter borte. Nu munter sig ganske vist knalleristerne af og til på Grisestien derovre mod øst, men de kan vel næppe på den afstand spolere idyllen helt. På selve vejen er al motoriseret gennemfart forbudt.

Indvendig har huset nu uden tvivl undergået store forandringer og forbedringer. Det var dengang et dårligt hus, mindes læge Heuch. Der var fugt og gennemtræk, og røgen fra det våde brænde kvalmede ud af utætte kakkellovne; i køkkenskabene husede rotterne, under taget rumsterede mårene, og musene fimrede rundt alle vegne, gnavede og puslede; de kunne endda finde på at barsle i lunheden under et sovende barns lagen. Alligevel var det et dejligt sted, synes han, for her var lige bag stendiget den prægtige skov, hvor han kunne tumle med vogterdrengene, som vogtede løsgående kvier, ved siden af huset et vildnis af en have med en sand velsignelse af jordbær, hindbær og brombær og over for huset en stor åben mark, hvor den spændende »Rævehøj« lå, fuld af rævegrave og grævlingehuler.

109 *Jægerhuset ved Frydenlund, 1894*

110 Ved bordet sidder pastorinden, fru *Emma Wedel* (1842-1914), datter af komponisten J. P. E. Hartmann, sognepræsten *Frants Wedel* (1826-1906), hans personelle kapellan *L. N. V. Tolderlund-Hansen* (1868-1927), og komponisten *Axel Grandjean* (1847-1932). Fru *Christine Maria Grandjean f. Prahl* (1853-1931) har taget billedet. Den meget lange ekspositionstid, som et indendørs fotografi krævede, har tvunget ofrene til så langvarig en ubevægelighed, at de næsten er kommet til at ligne voksfigurer, og det er for så vidt skade, for der var sandelig liv og lystighed, hvor pastorinden og ægteparret *Grandjean* var tilstede.

Grandjean, som var elev af gamle *Hartmann*, kendte præsteparret fra dennes hus, og det faldt næsten af sig selv, at han og hans hustru i de to somre, 1895 og 1896, hvor de ferierede i Søllerød, blev meget hyppige gæster i præstegården. Det var prægtige mennesker, fortæller han i sine »Spredte Minder« (1919). *Hun* meget livlig og aparte og fuld af de utroligste påfund, som frydede alle børn kolossalt, *Grandjeans* egne ikke mindst. *Han* et mere stilfærdigt hjertemenneske, som med et lille lunt smil lyttede til alle hendes historier. »Han og jeg gik meget ofte morgentur og endte gerne ved kaffebordet i præstegården«, slutter *Grandjean* sin alt for korte beretning.

På bordet står den hyggeligt snurrende »themaskine« – eller »kaffemaskine«, som man akkurat lige så godt kunne kalde den, for man lavede hverken the eller kaffe på den; den var bare en beholder hvor fra man gennem en hane kunne tappe det varme vand, som holdtes i sagte kogende tilstand ved hjælp af en spritflamme under bunden, og på hvis topstykke man kunne anbringe

selve kaffekanden eller thepotten og holde den varm. Her hos *Wedels* har der åbenbart været frit valg mellem kaffe og the. Ægteparret *Grandjean* har foretrukket the, præstefruen og kapellanen kaffe og præsten selv – mælk.

Petroleumlampen er taget ud af sit snørklede hængestativ for at gøres i stand til aftenen: påfyldning, klipning af den flossede og forkullede vægeende, afpuksning af holderen (med avispapir) o.s.v., evt. udskiftning af et revnet lampeglas.

Raske morgenture har det ikke været, pastor *Wedel* gik med *Grandjean*. Han havde i 1894 fået det ene ben amputeret (forkalkning og koldbrand i foden), og protesen voldte ham besvær og pine. Det var denne omstændighed, der i 1895 tvang ham til at antage en personel kapellan. Og da sygdommen i 1897 begyndte at angribe det andet ben også, måtte han tage sin afsked. Præsteparret flyttede da hen i »Æblegården«. En ny amputation blev nødvendig, og som benløs krøbling var den ædle mand nu fuldstændig bundet til rullestolen, men alligevel orkede han at køre rundt og rive havegange og klippe hække. I næsten 10 år bar han sine lidelser med en helgens resignation, inden døden befriede ham. At han kunne det, forstår vi så godt, bare vi ser på hans ansigt her.

Og så bør det nok tilføjes, at *Grandjeans* karakteristik af fru *Wedel* næppe er helt dækkende. Efter mange andres vidnesbyrd har hun i høj grad lignet sin mor, *Emma Hartmann, f. Zinn* (1807-1851), om hvem *H. C. Andersen* skrev: »Hun er et af de Mennesker, der har draget mig ind i sin Aandens, Lunets og Hjertets Kreds og altsaa har virket paa mig, som Sollyset virker paa Planten!«

110 Morgenkaffe i Søllerød præstegård 1896

111 »Der er noget hyggeligt over Petroleumslampen, som Tidens andre Belysningsmidler ikke ejer«, hed det i en reklame af 1913. »Naar Lampen spreder sit milde Lys, medens Familien sidder samlet om den, vækker den paa en ejendommelig Maade Fred i vort Sind. Petroleumslampen spiller i vore Dage egentlig samme Rolle som Arnebaalet forud. Den er Hjemmets Midtpunkt og Ligheden strækker sig endog saa vidt, at en stor og god Lampe kan opvarme en Stue næsten lige så godt som Arneluen. Det er en Tilgift, man bør regne med«.

Personerne, som sidder hver med sit omkring dette lys-, varme- og hyggespredende midtpunkt her, udgør ikke nogen egentlig familiegruppe. Det er ikke, som man måske rent umiddelbart vil tro, far, mor og datter. Vi befinder os i søstrene *Christiane* og *Johanne Nielsens pensionat* i Vedbæk (huset lå – og ligger stadig – på Strandvejens vestre side helt oppe ved sognegrænsen mod Rungsted), og det er værtinderne selv, vi ser lade hvilen falde på sig efter dagens møje, den ene buttet, mild og moderlig og flittigt stramajbroderende, den anden mere kantet, tillukket og gammeljomfruagtig og vist kun tilsyneladende fordybet i læsning – for et syns skyld under fotograferingen. Den massive, avislæsende herre, som ligner en mellemting mellem en overbetjent og en skoleinspektør, er en pensionær, som også *logerer* hos frøkenerne; en ensom pebersvend vel, eller måske enkemand, med kontaktbehov og trang til lidt hjemlig lunhed og hygge. Han sidder med »Politiken« i det kæmpeformat, den havde indtil 1905, så billedet kan altså allersenest være fra dette år.

Hængelampen var i alle hjem den fore-

trukne i opholdsstuer og spisestuer. Selvfølgelig var den det. Den kunne ikke – som stå-lampen – vælte og lave ubeskrivelige ulykker, og den var aldrig i vejen for nogen, skulle aldrig flyttes, fordi der skulle lægges en dug på bordet eller på anden måde disponeres over hele bordpladen. Her ser vi den gængse type med kontravægt til op- og nedhejsning, krusedulle-kæder, krummelure-stel, hvid porcelænskuppel og en lille omvendt skål over lampeglasset til opfangning af eventuelt opstigende sod (helt utilstrækkelig selvfølgelig, hvis lampen for alvor gav sig til at ose, men det skulle enhver bittert erfaren husmoder nok sørge for, at den ikke kom til).

Bemærk Thorvaldsens Kristus i kalli-pasta, som balancerer på stueuret henne i hjørnet. Det er den »ægte« udgave. Man kunne nemlig også få en, hvor Kristi kappe i begge sider var trukket helt ud til fingerspidserne på de udstrakte hænder. Den kunne bedre tåle uforvarende stød eller styrt under forårsrengøringen. Iøvrigt synes vægprydelser hovedsagelig at have bestået af tidens yndede fotograferinger efter populære kunstværker, som kunne købes billigt med glas og ramme og det hele i enhver boghandel eller vindes i varelatteriet.

111 Aftensæde i frkn. Nielsens pensionat i Vedbæk, o. århundredeskiftet

112 To fornemme damer kørte en sommerdag 1909 med toget fra Holte mod København. »Nå, dér ligger også et villakvarter«, sagde den ene og pegede til venstre, da toget lige var kommet ud af skoven. »Ja, det er ikke noget«, svarede den anden, åbenbart en frue fra Dronninggårdkvarteret, »det er for småfolk og sådan noget«.

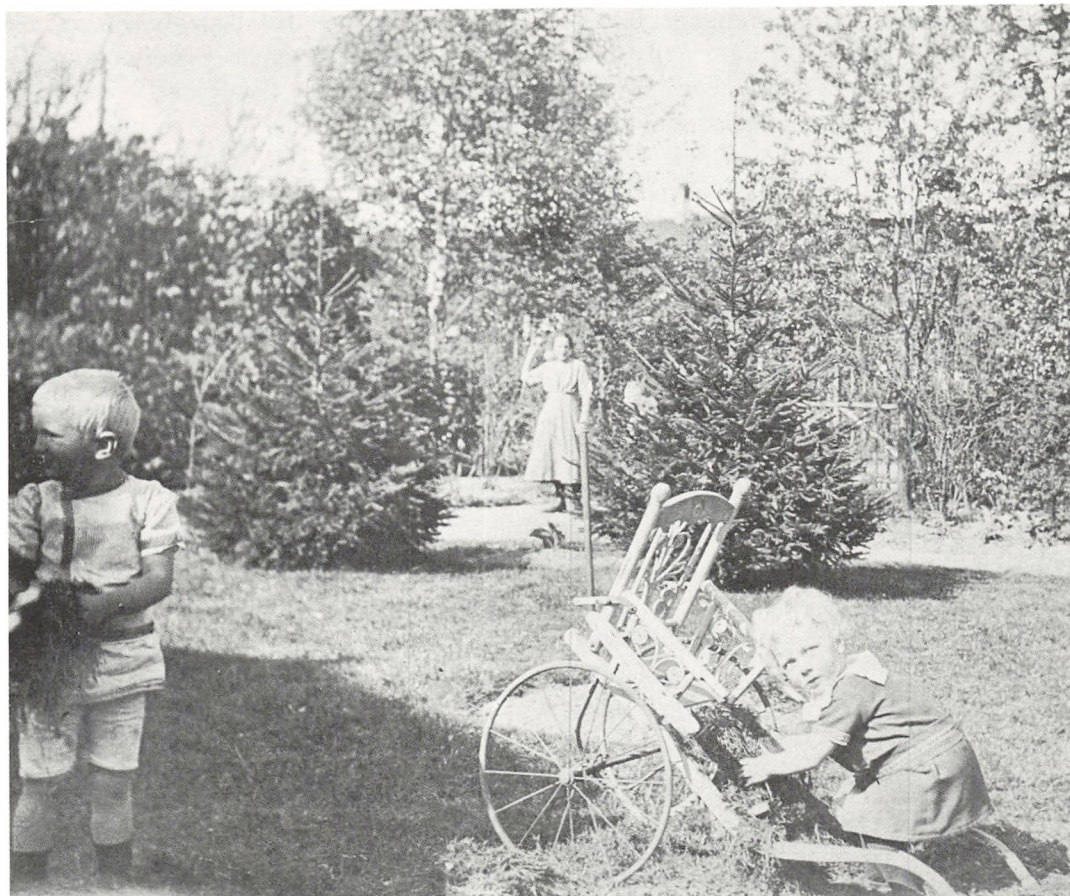
Nej, Skovridergårdens villakvarter var ikke særlig fint; her boede alt for mange håndværksmestre, tjenestemænd, rentenister og enkefruer.

Vi er i haven hos assistent ved Landbohøjskolens forsøgslaboratorium *J. H. Borre*, villa »Løjet« Birkholmsvej (nuv. nr. 19). Den knap 20-årige krøttop, som forgæves søger at læsse nyslået græs på den hvide promenadevogn i »jugendstil«, er nuværende arkitekt *Fjergen Borre*, Lyngby, og den 20-årige prop, der har fået sin opmærksomhed fanget af noget helt andet end det, han lige var i færd med, er mig selv på gæsteoptræden (mit hjem skimtes bag træerne i baggrunden – jvf. *D.H.* s. 8). Den store pige, som løfter en bold til kast, er den 14-årige *Margit Strøm Borre* (nu boende i Nærum) og pigehovedet, som lyser frem mellem grangrene, tilhører min 6-årige søster *Hedvig*.

Det var i sandhed en børnevenlig have. Man klatrede i træerne, legede »skjul« og »paven lyser i band« i busketterne, spillede »stanton« og »stå-trold« på havegangene, tumlede i væddeløb og »tagfat« rundt om og hen over plænen, slog kolbøtter og trillede i græsset, råbte og skreg, og fru Borre smilede bare mildt til det hele oppe fra verandaen.

Typisk for de gamle villahaver var de buede, cirkelrunde eller ovale græsplæner med høje, skarpt afskårne kanter og høj

stridt græs, som kun blev slået med le et par gange om sommeren (se på billedet her, hvor lange stråene har været på denne plæne, inden den blev slået), og de mange brede, grusede havegange, der krummede sig om plænerne, slyngede sig mellem runde blomsterrabatter og bugtede sig langs busketterne, med evigt frempihlende ukrudt uden for den fasttrampede midterbane. Alt, undtagen køkkenhavens kartoffelrækker, ærte-, bønne-, radise- og gulerodsbede, var krummet og slynget. Hvor udpræget det var, ser man rigtigt på et luftfotografi fra stor højde som det, der blev offentliggjort i Holte Juleblad 1924. De samlede havearealer mellem Rudeskov og Geelsskov, Furesøen og Søllerød sø ligner her, set under ét, mest af alt en bageovnsplade fyldt med småkringler og vaniliekranse.

112 Børneleg i Skovridergårdens villakvarter 1911

113 Hattemager *Svend Petersen* (1861-1930) og hans hustru *Josephine Petersen* f. *Malmrose* (1865-1927) stammede begge fra Sverrig, men traf først hinanden som arbejdere ved hatteafdelingen på Brede Klædefabrik (*hun* havde tidligere tjent på Dronninggård i Westenholtz' tid). Deres første hjem var i arbejderboligen »Venedig«, som de måtte dele med 3 andre familier, og her blev alle børnene, 7 ialt, født. Det var småt og fattigt, men de var vant til nøjsomhed og stillede ingen fordringer, og dertil var de karakterfaste mennesker med hjertet på rette sted, arbejdsomme og ansvarsbevidste, og med sådanne egenskaber var det alligevel ikke så svært at skabe det ideelle hjem. Det fortrinlige »arbejdsklima« i Brede bidrog naturligvis også sit.

Hatteafdelingen, som i 1905 var blevet udskilt som en selvstændig virksomhed »A/S Dansk Hattefabrik« under egen administrerende direktør (H. P. Cohn), overtog i 1913 den gamle klædefabrik i Skodsborg (jvf. *S. B.* fig. 92 og *S. Å.* 1947 s. 120), og det medførte, at familien Petersen sammen med mange andre familier måtte rykke telt-pælene op og – hvor nødig de end ville – flytte til Skodsborg.

Kort efter indflytningen i det nye hjem på fabrikkens grund (hjørnegrunden mellem Strandvejen og Skodsborgvej) blev dette familie billede taget. Det er lutter stærke, gode og kloge øjne, der ser os imøde. Alene dette, at de alle fast og roligt har modstået fotografens skarpt blændende magnium-lynlys, er ganske talende. De to drenge er *Robert* (død for nogle år siden) og *Axel* (lever i bedste velgående), og pigerne: *Esther* (død som 14årig), *Hilda* (død som 16årig) og *Ingeborg* (senere gift Nielsen og virker nu som bestyrer i HB i Lyng-

by). Fraværende, da billedet blev taget, var *Karl Petersen* (lever nu i Nærum) og *Albert Petersen* (død for ganske få år siden i Taarbæk).

Axel Petersen, som fyldte 75 i juni 1971, begyndte – lige som sine brødre – allerede før konfirmationen at arbejde på fabrikken i Brede, og på Skodsborg Hattefabrik kom han til at virke lige fra dens oprettelse i 1913, til han selv fyldte 70 år, få år før dens nedlæggelse. De høje silkehatte, som det var hans faders speciale at lave, gik helt af mode efter 1. verdenskrig; hans eget speciale blev filthatte; men de begyndte at gå af mode efter 2. verdenskrig, og i 1960erne blev det næsten umoderne i det hele taget at gå med hat. Og den udvikling kunne A/S Dansk Hattefabrik ikke holde til. For Axel Petersen, der så at sige har levet sit liv med hatte, været glad for arbejdet med at forme dem og stolt af resultaterne, har det selv sagt været en bedrøvelig modeudvikling. *Han* svigter i hvert fald ikke sin egen gode hat.

113 Familieidyl hos hattemager Petersen i Skodsborg 1913

114, 115 *K. E. Aagaard* (1869-1938) var søn af den i sin tid kendte landskabs- og dekorationsmaler, professor Carl F. Aagaard. Selv blev han foregangsmand inden for fotografien, etablerede som nybagt cand. polyt. i 1894 et atelier for teknisk fotografiering, blev et fremtrædende og højt anset medlem af »Dansk fotografisk Forening« hvis historie han skrev ved 50års jubilæet i 1929, og redigerede fra 1902 »Fotografisk Tidsskrift«. Inden for de humanitære områder gjorde han en særlig stor indsats for »Dansk Røde Kors«. I 1904 giftede han sig med den jævnaldrende *Fanny Arends*, datter af boghandler Arends i Roskilde.

Det hjem, de to barnløse ægtefæller 10 år senere skabte i Holte, udmærkede sig hverken ved stilfuldhed eller elegance. Det er muligt, at en boligkonsulent med moderne smagskomplekser ligefrem ville få kuldegysninger ved synet af disse to billeder her – med mindre han straks fik fat i det væsentlige: den hygge og harmoni, som de to prægtige mennesker *selv* udstråler ved deres blotte nærværelse.

Dagligstuen er den reneste i linjerne. Det er den velstillede borgerlige middelstands typiske dagligstue fra århundredets første årtier. Alt, hvad man selv husker, tildels hjemmefra, men navnlig fra fuldmægtigens inde ved siden af, findes jo her: gibsrosetterne i loftet, det høje blomsterstativ med palmen på toppen, og det lave med rund skål og krydsede, knudrede ben i naturbarksbeklædning, plydsmøblerne og det runde mahognibord i al deres ordinære stil-løshed, bogskabet med glasdør, klaveret med sving-lysestager i messing ved nodestativet og elektrisk lampe med silkeskærm og frynser ovenover. Typisk er også den tætte ophængning af billeder, men her dog

114, 115 *Interiører fra ingeniør Aagaards hjem
på Morlenesvej i Holte, o. 1914-18*

uden den ligefrem »monumentale mishandling af vægfladen«, man ellers så ofte kunne møde, og tillige uden den vanlige præsentation af raderinger og fotogravurer i glas og ramme. Det er malerier altsammen – og originale malerier: C. F. Aagaards idylliske og lidt sødladent udpenslede danske og italienske motiver.

Aagaard sysler med sine stereoskop-billeder. Selve apparatet ligger på bordet lige ved hans højre hånd. Stereoskopet, som gjorde de påsatte dobbelt-fotografier tredimensionale og komplet »livagtige«, var et »legetøj«, som i lige grad frydede børn og voksne – akkurat som dets moderne efterkommer »View-Masteren« med de farvestrålende billeder på paphjul. For *mig* var min bedstefars stereoskop en oplevelse, der fuldt ud kunne måle sig med dem, jeg senere fik i biografteatret på Øverødvej.

Spisestuen (jvf. fig. 63) er den ejendommeligste »marskandiserbutik«, men dog ikke uden charme. Man kan ikke just sige, at det fine panel er kommet til sin ret her, og det er næsten forbløffende at se, med hvilken nonchalance et elektrisk ledningsrør og en messing kontakt er blevet smækket udenpå. Det kan umuligt have været arkitekt Kulds idé; det elektriske lys må være blevet indlagt efter indflytningen, som det ikke så sjældent var tilfældet i Holtevillaerne. Ved den lejlighed har da også den gamle petroleumshængelampe fået elektrisk fatning indsat med uskøn ledningssnor op til loftet og tillige fået nedhængende trykkontakt til ringeapparatet i køkkenet – sødt pyntet med små dannebrogsglag fra Valdemarsdagen. Det er så kært altsammen i sin næsten gennemførte stilløshed.

116 »Hvor meget og med hvor stor Omhu og Forstaaelse synges i Hjemmet for Slægt og Venner (ikke som Adspredelse eller »Præstation« efter Dinerbordet) gamle og nyere danske Romancer og Sange, Schuberts Liederskat, Schumanns og de moderne tyske Sange – det er et Spørgsmaal«, skrev musikhistorikeren W. Behrend i nogle pessimistiske musikbetragtninger 1907. »Hvor meget dyrkes Sammensang (atter for Sangens og Husets egen Skyld)? Og endnu mere: hvor meget dyrkes sundt og godt Klaverspil eller Sammenspil, Duoer, Trioer og Kvartetter? Et Begreb som det tyske fortroligt-stille *Hausmusik* kendes ikke her. – Maaske trives Husmusikken bedre uden for Hovedstaden – bedre paa Forstædernes Villaveje. Bedst vel i Provinsbyen, hvor Kravene til den store (Koncert) musik maa sættes ned, og hvor det roligere og sindigere Liv giver Tid og Opmuntring til Dyrkelse af Musik inden 4 Vægge.«

Hos vinhandler *E. C. Mortensen* i villa »Anita« på den stille Vejlesøvej i forstaden – for ikke at sige provinsbyen – Holte holdtes husmusikken i ære. Han var selv en habil violoncellist og dyrkede ivrigt sammenspil med fru, der var en dygtig klaverspiller, og børnene, som traktede violin og guitar. Desuden indfangede han rask, hvad han ude i byen kunne opspore af villige og anvendelige instrumentalister til formering af en strygekvartet. En særdeles god »fangst« var 1. violinisten her til venstre, den unge lærer *Poul Herneth*, som virkede ved Holte højere Almenskole 1915-1921 (jvf. *D. H.* s. 127f.), han var en fin violinist og meget musikalsk, og han strøg buen med stor verve, skønt han manglede den halve tommelfinger på højre hånd. Bratchisten, hvis venstre arm lige akkurat strækker til, er hans

strenge foresatte, skolebestyrer (siden 1914) *L. M. Hunø* (*D. H.* s. 120-21, 139-40), og 2. violinisten, som – for ikke at dække skolebestyreren helt med sit instrument – har måttet fingere lang pause, medens de andre fingerer ivrig strygen, er kommunelæge *Otto Møller* (*D. H.* s. 69-70). Man gad nok se den praktiserende læge *idag*, som kan tage ud og hygge sig med kammermusik midt på den blanke eftermiddag. Det kunne den praktiserende læge altså endnu i 1917. Men 1918-20 kom den »spanske syge«. Da fik alle læger rent umenneskeligt travlt, og de gode gamle uforjagede tider vendte faktisk aldrig tilbage mere.

At der kammermusiceres ved højlys dag og ikke om aftenen, skyldes uden tvivl krigstidens restriktioner, som i 1917 blev skrappere end nogensinde p.g.r.a. den uindskrænkede ubåds-krig og landets næsten totale afspærring fra forsyninger udefra. Elektricitetsforbruget var stærkt begrænset, og der måtte kun brænde rølys-pærer i de få lampesteder, det overhovedet var til ladet at bruge.

Inde i spisestuen venter kaffebordet med erstatningskaffen.

*116 Gammeldags »husmusik« hos vinhandler Mortensen,
Vejlesøvej, 1917*

117 »Radiobølgen gaar over Landet«, proklamerede aviserne i 1923, »og dette interessante Fænomen tager Folk med Storm«. Overalt sad ivrige amatører, mest store drenge og unge mennesker, men også en del ældre folk med det mekanikglade drenge-sind i behold, og legede med deres »krystalapparat« fra tidlig eftermiddag til langt ud på aftenen glemmende alting for at høre et enkelt hyl eller en lyd, der tilkendegav, at der et eller andet sted i verden sad en mand og klappede på sit telegrafapparat. Rene festaftener blev det for dem, hvis de opfangede en meddelelse om en skibsposition – for ikke at tale om en stump af et musikstykke. Men ve den øvrige familie, hvis den snakkede eller blot rørte sig; selv den svageste gyngen af et gulvbrædt kunne nemlig sætte et krystalapparat ud af funktion. Da 1924 oprandt, havde ingen med virkelig respekt for sig selv krystalmodtager mere. Nu skulle det helst være med lamper og akkumulatorer, spoler, håndtag og bakelitdippedutter og et sæt øretelefoner til fordeling blandt interesserede. Og mange var interesserede, for der var musik i luften nu.

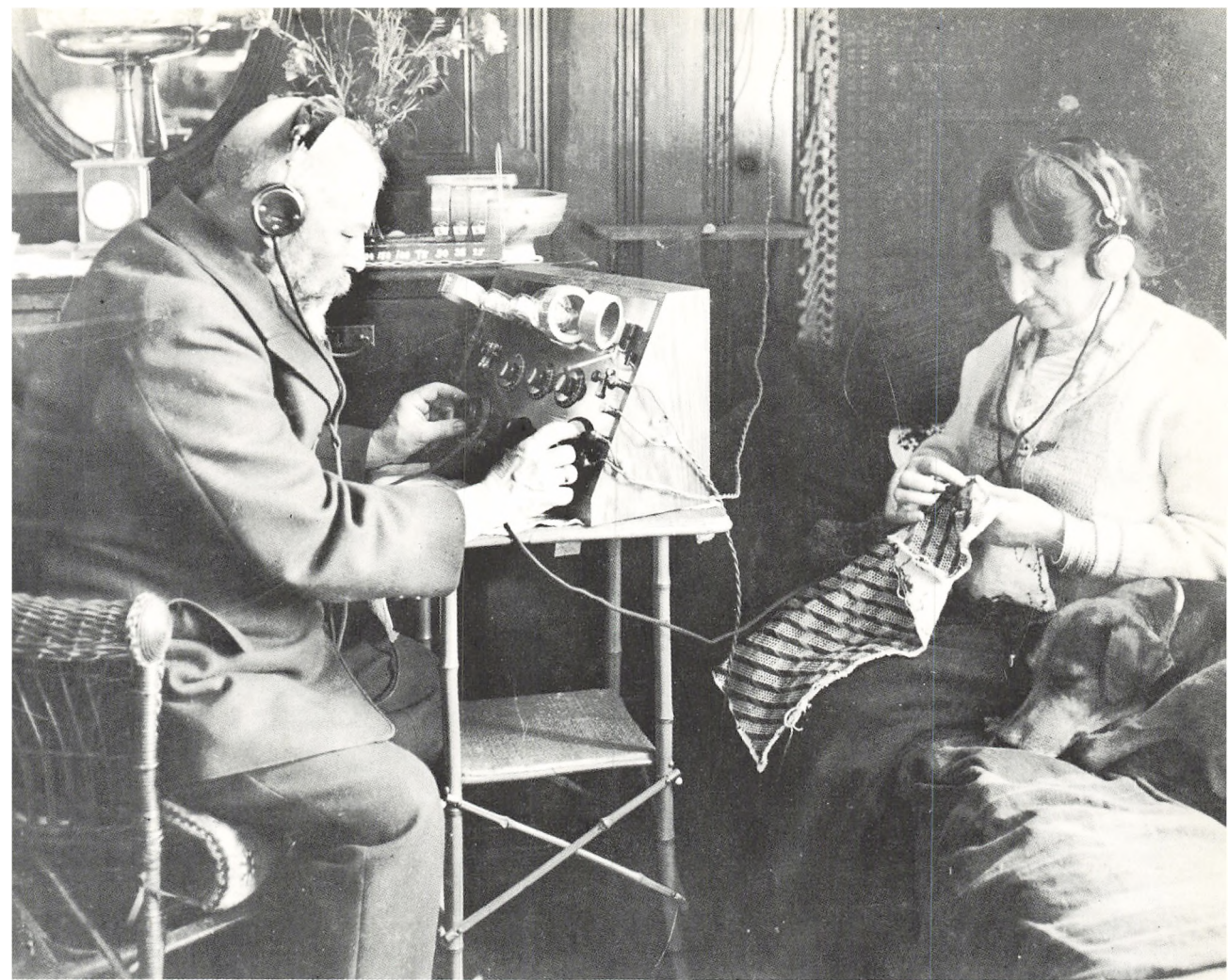
Også Holte havde naturligvis sine ivrige amatører, og de beholdt ikke glæderne for sig selv. Fuldmægtig *Vieweg* på kommunkontoret fik i januar 1925 den gode ide at byde de gamle på alderdomshjemmet i Trørød på radiokonzert, og skønt de i begyndelsen var noget ængstelige over for dette moderne fænomen, blev de dog snart »fortrolige med tonerne fra luften«. Andre af »vore flinke radioamatører« tog snart efter tanken op og drog til »Aldersro« i Søllerød, hvor de, som det hed i det henrivende sprog, der nu engang var Søllerød Tidende egent, »i 3 Timer underholdt vore udmær-

kede gamle med fin norsk Musik og lettere klassisk Kunst«.

At også ingeniør *Aagaard* tidligt hengav sig til radiofonien glæder, kan ikke undre. Her sidder han i dyb koncentration på jagt efter, hvad der kl. 14,15 kan indfanges af toner et eller andet sted fra Europa, og vi kan være forvissede om, at *han* ikke forstyrrer andre lyttere i nabolaget med de ulidelige hyletoner, som kluntede amatører alt for ofte frembragte ved forkerte spoleindstillinger, hæmningsløse manipulationer med bakelitknapperne, og hvad ved jeg mere.

Alt er på buffet'en som for 10 år siden (fig. 115), om det så er lysene, er de ikke brændt længere ned endnu. Men det store fuglebur har måttet vige for denne nye hyggekrog, som også hunden ordentlig gasser sig ved. Som sædvanlig hos Aagaards er der set mere på tingenes rent funktionelle muligheder end på deres skønhedsværdier eller rettere mangel på sådanne. Kurvestolen og det i mere end én betydning billige bambusbord er lette at flytte hen til divanen med, og divanen er god for hunden, der jo ikke kan komme tæt nok ind til sin elskede madmor og de helt vidunderlige blide pande- og nakkestrygninger og nænsomme øreruskninger, der jævnlige kan ventes.

*117 Moderne »husmusik« hos ingeniør Aagaard
på Morlenesvej, o. 1925*

STORE OG SMÅ BEGIVENHEDER

118 Musikhandler Halcks herreselskab (jvf. fig. 83) har spist frokost på »Øen« (en keglebane-restaurant ude i Rådvaad Dam, som tilhørte hotellet, og hvortil man kom ad en lang gangbro) og slår sig nu løs i al stilfærdighed med en pot kegler, ikke som Johs. V. Jensens bekendte frokostselskab, der »spillede så kuglerne sprang og splintrede bagvæggen«. Aktive er især de ældre herrer med etatsrådshattene. De lader pludseligt hånt om »decorum« og giver den i skjorteærmer, for her kommer ingen damer. Men hatten drømmer de lige så lidt som nogen af de øvrige om at lægge fra sig. Deres fædre drømte end ikke om at tage den af i teatret og koncertsalen. Med megen alvor og sagkundskab følger tilskuerne slagets gang. Tager han kegler nu, den hårdtpumpede etatsråd? Eller bliver det en »pudel« (en skæver, der render ud i rillen før målet)? Egentlig adskiller de sig i dette ubevogtede øjeblik ikke væsentligt fra det vanlige keglebanepublikum. De har midt i spændingen ingen tanke om at præsentere sig – som de f.eks. har på fig. 89. Det er ikke det mindst charmerende ved billedet.

Her er fastholdt forbavsende klart og livagtigt en øjeblikssituation fra en lys forårsdag i Raadvad for snart 90 år siden. Man kan næsten høre den tunge kugle bumpe mod brædtet og hult rumlende trille videre, og det er, som om hovederne derhenne midt på banen om lidt vil begynde at dreje sig langsomt til venstre.

At billedet er så vellykket, skyldes for en stor del den omstændighed, at fotografen, Carl Poulsen, har anvendt en af ham selv opfundet særlig fotopapirstype, men først og fremmest vel dette: at han med en kunstners sikre øje straks har fattet og udnyttet motivets fine linjemønster.

118 *Fine herrer spiller kegler i Rådvaad, 1885*

119 Vi befinder os i skovens sydøst-hjørne i vinklen mellem »Skovskellet« og den smule åben mark, der idag er levnet ved Skodsborgvej. Dette område havde siden landboreformerne i 1780erne ligget uden for den indfredede skov som »Ørholm Fælle«, indtil staten i 1860 købte det sammen med »Ørholm Skov« (skovstykket omkring hulvejen, Ørholm fabrik og »Det danske Schweiz«) af brødrene Christian og Michael Drewsen (jvf. teksten til fig. 23). Ørholm skov blev lagt til Ravnholmskoven og fælleden straks beplantet med skiftende rækker af rødgran og bøg, en kulturmetode, som da var på mode, men som snart skulle vise sig at være mindre heldig, da granerne ganske tog magten. I løbet af en snes år blev det til en ren granskov.

12. februar 1894 hærgedes hele landet af en voldsom orkan, som næsten overalt satte sine sørgelige spor i skovene, men ingen steder så stygt som på »Ørholm Fælle« og i »Det danske Schweiz«, hvor store partier blev fuldkommen raserede. Oprydningsarbejdet var, som man ser, endnu ikke tilendebragt, da dette billede blev taget i sommeren 1895.

Græs og ukrudt vokser frodigt i den store vindfælde-lysning, hvor der før kun lå brune grannåle i dystert halvmørke, og køerne har midlertidigt fået lov til at komme herind – et helt særsyn, ikke set siden før de store landboreformer. *Dengang* færdedes kreaturerne jo frit i skovene og ødelagde dem »systematisk« ved oprodning af jorden og afgnavning og opædning af friske skud og unge vækster; men med skovens indfredning og indhegning med høje stengærder, blev der sat en stopper for denne årtusindgamle trafik. Nu måtte kreaturerne pænt blive i deres tøjr ude på marken, og

det måtte Ørholmkøerne naturligvis også snart igen efter 1895. Ingen har vist sidenhen nogensinde mødt græssende køer i Geels skov.

Den del af granskoven, som orkanen i 1894 skånedes, var hen ved 1930 udlevet, og der påbegyndtes da en gradvis afhugning, som skabte stadig større og større lysninger, fyldt med skønne blårøde gederams og vilde hindbær, og efter 1940 begyndte en nyplantning af skovfyr at få magt.

Uden for skovgærdet mod øst åbenbarede sig lige indtil 1930 det vidunderligste landskab med storslået udsigt hen over Kongevejens trækroner til Virums højderyg og de blånende skove ved Furesøen mellem Kollekolle og Fiskebæk. Det var Lyngby kommune altsammen, men lige kønt for det. Og man må vel nok have lov til en gang imellem at sukke lidt vemodigt ved tanken om dete landskabs senere skæbne, og da navnlig ved tanken om det, der nu på det aller sidste er sket ganske tæt op ad Ørholm fælled.

119 Stormbærgede graner i Geels skov, 1895

120, 121 Da den berømte Himmelbjergbåd »Hjejlen« i 1861 skulle transporteres fra Burmeister & Wain i København til Silkeborg, kunne den flyde hele vejen via Kattøget og Gudenåen. Ganske vist gik den på grund ved Bjerringbro, men kunne dog, efter at man havde lænset den for brændselsforsyningerne og tømt vandkedlen, trækkes videre resten af vejen ved hjælp af *rigtige* hestekræfter. Ulige vanskeligere var det at få »Furesøen« (en udrangeret dampbåd fra fjordfarten ved Vejle) indsat på den nyåbnede rute Holte-Fiskebæk. Den kunne jo af gode grunde ikke komme frem via

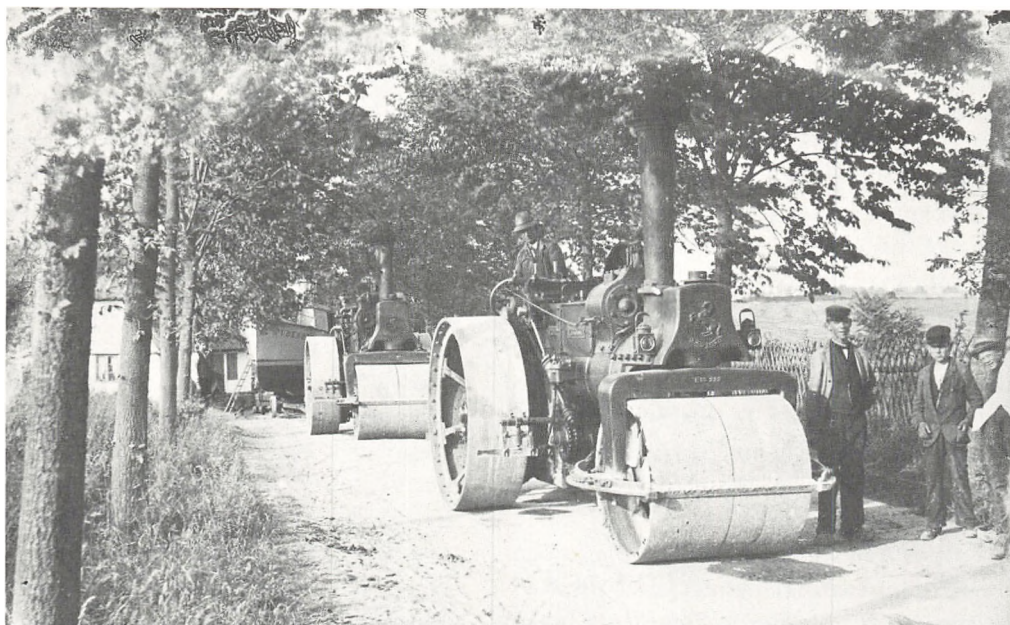
*120, 121 Dampbåden »Furesøen«
transporteres ad Dronninggårds Allé
1896*

Mølleåen, men måtte møjsommeligt trækkes af drabelige damptrømler gennem københavnske gader og ud ad Kongevejen. Turen gik jævnt og støt, indtil man nåede midt ind i Lyngby Hovedgade. Her brast en af hjulringene på blokvognen, og transporten gik uhjælpeligt i stå, indtil nye hjulringe kunne rekvireres. For en sikkerheds skyld satte man nye ringe på samtlige fire hjul, for den drøjestede del stod jo endnu tilbage: turen over Geels bakke! Og dette langstrakte reparationsarbejde skabte naturligvis færdselsproblemer i den lille by. Men heldigvis var »strandningen« foregået på det forholdsvis brede vejstykke syd for »Hold an«. Var uheldet indtruffet bare et halvt hundrede meter længere fremme, i snævringen ved Jernbanevej, ville den store båd have siddet mellem husrækkerne som en korkprop i en flaskehals og tvunget alle

hestevogne til omkørsel over Frederiksdal eller – til nød – over Fuglevad.

Turen til Holte gik uden videre uheld. Her ser vi båden gøre holdt på hjørnet af Rudersdals bakke og Dronninggårds Allé (nuv. Ernst Bojesensvej) før det sidste besværlige fremstød mod Vejlesø. En god belastningsprøve, må man sige, for det nyanlagte vejstykke langs banedæmningen fra overskæringen ved Frederikslunds vej og ned til bådehavnen ved stationen.

Det lille stråtækte hus, som titter frem mellem vejtræerne, er det føromtalt »Schweizerhus« (jvf. fig. 49). Bag dette skimter vi Paradisskoven, og til højre ser vi hen over de åbne marker lige nord for Røjels mose mod Pileallé, altså det terræn, som senere blev dækket af villahaverne på Annasvej og Margrethevejs sydside.

122 *Jean Adrejeff Bulotti* kaldte han sig, en mærkelig, mørkhudet russer med gnistrende øjne, kulsort hår og kæmpeoverskæg à la Fr. Nietzsche, der i 1908 tog plads som karl på Højbjerggård hos proprietær *Laurids Beck* (nevø af den berømte »indremissions-høvding« Vilh. Beck og fætter til den kendte sangerinde Ellen Beck). At det i virkeligheden var en landflygtig, fanatisk revolutionær anarkist under politisk dæknavn, anede ingen. Man vidste blot, at han var uduelig til sit arbejde, doven og upålidelig og altid at træffe, hvor han ikke skulle være, ivrigt fordybet i læsning af mystiske skrifter, hvis indhold ingen kunne tyde et ord af. Pladsen havde han forladt i utide, og da han af den grund ikke fik de 40 kr., han krævede, blev han ude af sig selv. »Pengene! Pengene!! Ellers kommer de russiske soldater«, skreg han; men proprietæren lo bare af ham, højt og foragteligt, og bad ham forsvinde. Sammen med 3 andre mystiske russere planlagde Bulotti derefter en hævnakt ud over alle grænser. De holdt i nogen tid gården under observation, og en mørk efterårsaften d. 9. november kl. 8, da gårdens mandvoksne karle var taget andetsteds hen, og fodermesteren, børnene og barnepigen gået til ro, skred de til handling.

Enkelthederne i det morderiske overfald på proprietær Beck og hans hustru springer vi over; de er for modbydelige i al deres næsten ubegribelige bestialskhed, og »der er ikke bud efter stilisten ved enhver lejlighed heller«, som Johs. V. Jensen engang meget rigtigt skrev med henblik på avisernes udsøgte og veloplagte rædselsskildringer fra Verdun-fronten 1916.

Lad os nøjes med at betragte de københavnske journalister på jagt efter disse enkeltheder. De er lige ankommet i lukket

drosche fra Holte station og har begyndt at krydsforhøre gårdens tjenestefolk og naboer med en sådan intensitet, at de lokale myndigheder helt er blevet sat ud af spillet. Politibetjent *Petersen* fra Søllerød er blevet til en ganske passiv lytter, og der er kun en enkelt herre, som rigtig bemærker, at sognefoged *Christensen*, der netop er kommet ud af hoveddøren, også gerne vil sige noget. Han har åbenbart været inde for at tage gerningsstedet i øjesyn (mordet blev begået i stuen til venstre for hoveddøren).

Forøvrigt giver dette øjebliksfotoграфи et stærkt indtryk af den forfærdelse og dumpe uhyggestemning, som havde grebet hele egnens befolkning. Man var overbevist om, at forbryderne endnu opholdt sig i Rudeskov eller Geelsskov og pønsede på nye overfald. Man turde i flere dage ikke færdes ude efter mørkets frembrud, og på gårdene turde man ikke gå i seng af angst for ildspåsættelser. Både villaejere og gårdmænd købte skydevåben til selvforsvar, og for at berolige folk lod birkedommer *Valeur* rekvirere et infanterikompani til om dagen at ransage skovene systematisk og om natten at patruljere og holde vagt omkring gårdene. Men sindene faldt ikke til ro, før man fik vished for, at forbryderne sad bag lås og slå, og det skete først den 13. november. Utallige arrestationer havde fundet sted i og omkring København, så det var ikke rart at være sortsmusket udlænding med uforståeligt tungemål og penge på lommen i de dage, og at man endelig fandt frem til de rette, var ikke politiets fortjeneste alene. »Københavnske Journalister har gjort et forsvarligt Stykke Reportagearbejde«, skrev redaktøren af »Hver 8. Dag«, »Det var jo endog en københavnsk Journalist, Hr. *Ervø*, der fandt den første

122 Københavnske journalister på Højbjerggård 10/11 1908

af Banden og satte Politiet paa det Spor, der førte til Bulottis Tilfangetagelse. Maaske kan journalistisk Arbejde kun ret værdsættes af andre Journalister, men saa faar man

tage en Journalists Ord for, at i denne Af-fære har de københavnske Journalister arbejdet godt«.

123, 124 »Sikringsstyrken«s indkaldelse og forlængning ude i den københavnske befæstnings frontlinje medførte naturligvis mange ubehagelige indgreb i villaboernes daglige tilværelse; men i de første måneder efter krigsudbruddet, da situationen var dystert og alvorlig og faren for Danmarks inddragelse i krigen overhængende, indså dog de fleste ulempenes nødvendighed og affandt sig med dem. Senere kneb det lidt mere for mange.

Her ser vi spisestuen hos vinhandler Mortensen på Vejlesøvej (jvf. fig. 116) omdannet til belægningsstue for to menige. Soldaten ser lidt ensom og bedrøvet ud, som han sidder der med »Verden og Vi« (eller er det måske »Hver 8. Dag«?); men det be-

tyder ingenting; han har bare aldrig lært at smile, kan vi se af det følgende billede. Han og hans kammerat har det såmænd så godt her, som man nu engang kan have det under slige forhold. Der var andre steder rundt om, hvor man tydeligt lod de indkvarterede mærke, at man hellere så deres hæl end deres tå. Men her i villa »Anita« er der blevet vist dem både omsorg og opmærksomhed; derom bærer fotografierne jo vidne i sig selv. At husets 12årige søn har vist soldaterne en ganske særlig interesse, kan ikke undre nogen. For en dreng i hans alder har denne sommers begivenheder først og fremmest været spændende, og legene er ganske naturligt blevet stærkt prægede af dem – i al uskyldighed, tør man nok sige.

123, 124 Soldaterindkvartering 1914

Det ville være synd at sige, at der er kommet militaristisk ophidselse over feltet! Noget mere ukrigerisk at skue end den lidt generte soldat, der håndterer sit gevær så apatisk, som var det en fejekost eller et riveskaft, og den stilfærdige dreng, der søger at gøre ham grebet efter på sin egen lille

forknytte luftbøsse, skal man lede længe efter. Det er så inderlig dansk – og så rørende fjernt fra de systematisk brutaliserede og chauvinistisk oppiskede børnemilitser, vi siden hen i så rigeligt mål skulle blive præsenteret for overalt lige fra Hitlertyskland til Maokina.

125 Lirekassen er *nu* helt »museum«. Engang var den »fattigmands orkester«, som bragte lysglimt i de grå og triste københavnske baggårde, fik blege småbørn til at danse på asfalten mellem skarnkasserne og forslidte kvinder oppe i køkkenerne til at vride karkluden raskere og nynne til. Også ude i forstæderne, på gader og villaveje, var den velkommen, ikke mindst for husassistenterne, der jo ikke havde nogen transistor stående på køkkenbordet til permanent popfarvning af monotonien.

Enhver gammel Holtebo vil huske den enarmede spillemand (med det tomme venstre ærmes linning proppet ned i jakkelommen), som her drejer liren på Ellensvej for et meget ungt, men overmåde interesseret publikum. (Jvf. *D. H.* s. 31).

Kassen syner naturligvis ikke meget ved siden af Rasmussens flyttevogn; men den forekom mig nu alligevel lidt større i erindringerne. Sådan går det forøvrigt ofte, når man får lejlighed til at sammenligne sine erindringsbilleder fra barndommen med samtidens autentiske fotografier. *Var* de virkelig *så* små, undres man, disse »kæmpestore« stuer, disse »himmelstræbende« havetræer og alle de »voksne« nær konfirmationsalderen, som man så op til med den største ærbødighed. Og lirekassen – ja, den har altså stået i erindringerne nærmest sådan, som de to søde småtrolde her på billedet må have opfattet den.

Om lidt, når manden har afiret Tosellis serenade og »Min Kones Mand gør lissådand«, har fået sin 10øre eller 25øre af en lille forlegen barnehånd og løftet dovent på kasketten med et mut-erkendtligt kort blik mod det vindue, hvorfra belønningen kom, skubber han sin kasse langsomt hen ad Marievej. De store hjul vrikker i omdrej-

ningerne på den skæve akse som et snurrende grydelåg på det sidste stadium, inden det lægger sig til hvile, og vejgruset knaser sagte under de jernbeslåede fælge. Så hører vi den sætte igang igen med en eksplosions pludselighed og voldsomhed omme på Esthersvej.

Til venstre i billedet stikker et hjørne af vognmand Rasmussens nu i 1972 helt nedrevne røde hus frem, og bag det, ovre på den anden side af jernbanedæmningen, ser vi tandlæge *M. S. Hansens* kamtakkede rødstensvilla »Hammerhus« på Gladsvej (opført 1912) og den hvide villa »Kora« oppe på Dronninggårds Allé, hvor han først havde klinik (installeret 1907). Øverst i højre hjørne anes en stump af Frederikslundsvej.

125 *Lirekassemanden, o. 1918-20*

126 Det første udendørs juletræ i Danmark var »Politiken«s på Rådhuspladsen i 1914. Elektrikeren, der installerede det, stillede også et lille op uden for sit hjem på Amager, men det varede længe, før privatfolk i almindelighed hengav sig til sådanne ekstraavagancer. Megen opsigst vakte i 1920 et juletræ på en villaaltan i Klampenborg med gule og blå lys (manden i huset var svensker!).

Efter 1920 tog flere og flere foreninger landet over Politikens idé op og rejste juletræer i velgørende øjemed på offentlige pladser. Men man drømte selvfølgelig ikke om, at det skulle være midt i november, for der var ikke noget merkantilt juleri med i spillet. En uge eller halvanden før jul ansås for passende, lige som for julenegets vedkommende. Først ved den tid blev folk rigtig bløde om hjertet og kunne begynde at tænke på fuglen og den fattige.

Odd Fellowforeningen »Danevang«s juletræ ved Holte station tændtes første gang i 1924 på 3. søndag i advent kl. halv fire om eftermiddagen, efter at »gutterne« fra »Bethlehem« i en time havde spillet julesalmer for den ret store forsamling, der havde givet møde. Messinginstrumenternes vemodige, grådkvalte og lidt vakkende toner hørtes viden om i den gråkolde skumring.

Installatør Fæster Carlsen havde gratis leveret opsætning af ledninger og lamper (gennemsigtige pærer på størrelse med »Grev Moltke«), og Nordsjællands Elektricitetsværk gav gratis strøm, så alt, hvad der kom i den opstillede mælkejunge, kunne næsten ubeskåret tilfalde de juletrængende. Men der kom ikke så forfærdelig meget i, og navnlig blev søn- og helligdagene, som man særlig havde satset på, en skuffelse. De

126 Odd Fellow's
juletræ ved
Holte station,
fot. 31/12 1927

københavnske søndagsturister viste ingen som helst interesse for Søllerøds juletrængende. Og hverdagens travle forretningsfolk og kontorister m.m., som morgen og aften myldrede gennem perronlågen, gav sig ikke ret ofte stunder til at træde de par skridt til siden, som det krævedes af den,

der ville lade et par skillinger klinge i jungen.

Her, hvor træet står strålende og tindrende med sine rimfrostbedækte grene, ligger idag nedgangen til perrontunnelen flankeret af chokolade & tobak- og avis-kiosker.

127 Krigsvinteren 1941-42 var den barskeste i mands minde og er ikke siden hen heller overgået af nogen. Den var forfærdelig i *enhver* henseende, fuld af afsavn og fuld af håbløshed. Og billedet her afspejler det hele ganske enkelt og stilfærdigt.

Tværs over den idag myldrende befærdede Stationsvej og Korsvej i Holte sjokker en mand med nedad rettet blik og uden at se sig til højre eller venstre (han kan være ganske rolig for, at her ingen biler kommer) slæbende efter sig en dynges kvas, han har hentet ovre i skoven, til optænding af de våde tørv, han har fået i hus. I gamle dage gik de fattige koner og sankede kvas, som de bar hjem på ryggen (jvf. *S.B.* fig. 85) eller stoppede ind i et gammelt rustent barnevognsstel (med hjul, men uden kasse). Manden her, som triller kvaset på en forhenværende legevogn uden lad, behøver vi slet ikke at forestille os fattig i gammeldags forstand. Det har sikkert blot været ham umuligt at opdrive almindeligt optændingsbrænde. Det problem kom sandelig mange af os ud for. Jeg har selv under krigen gået mange kilometer for at fylde min taske med bark og vedstumper fra nogle fældede græner til den lille grydeovn, der skulle supplere den minimale gasration. Sådan var vilkårene. Ubegribelige for en ny generation i en velfærdstid.

127 Brændselsnød i vinteren 1942

BILLEDFORTEGNELSE

Forkortelser: *for.* = fotograferet af, *Kgl. Bibl.* = Det kongelige Bibliotek, *orig.* = originalen, *S.B.K.* = Søllerød kommunes billedsamling, *S.M.* = Søllerød Museum, *S.R.* = Søllerød Rådhus, *udl.* = udlånt til affotografering.

Omslagsbilledet: Udsigt fra Kirkeskoven mod Søllerød sø. Maleri af A. E. Kieldrup 1857. Udl. oberst, kammerherre H. Schwarz Nielsen, Skodsborg.

- 1 Litografi 1858 efter maleri af F. C. Kiærskou ca. 1845. S.R.
- 2 Fra postkortudgiver og fotograf Stæhrs billedsamling (1895-1905). Samlingen, som omfatter 7000 numre (oprindeligt har der været 8000), har tilhørt forfatteren, frimærkehandler P. Thomassen, men han har nu – efter at have affotograferet store del af den – afhændet den til Kgl. Bibl.
- 3 Tegning af A. Schovelin 1874. Orig. i S.M.
- 4 Fot. ingeniør C. E. Aagaard. Orig. i S.K.B. Aagaards store billedsamling blev i 1945 skænket S.K.B. af hans enke, fru Fanny Aagaard.
- 5 Maleri af G. E. Libert, skænket til Søllerød kommune i 1967 af fru Lili Kierulf, f. Grandjean (1883-1971). S.R.
- 6 Maleri af A. E. Kieldrup 1857. Orig. i S.R.
- 7 Maleri af A. Schovelin 1873, åbenbart efter ældre skitse, udl. af fru Grethe Bjergholt, Holte.
- 8 Maleri af Frits N. Grove 1842. Orig. i S.R.
- 9 Tegning af A. Schovelin 1855, udl. af boghandler M. Funch, Holte.
- 10 Maleri af A. C. Lunde 1864. Orig. i S.R.
- 11 Tegning af Søren Læssøe Lange 1820. Orig. i S.R.
- 12 Maleri af Siegfred Hass 1881, udl. af fru Gerda Hertel, Virum.
- 13 Fot. »Louis S.« 1906. Orig. i S.K.B., skænket af fru Lili Kierulf, f. Grandjean.
- 14 Fot. komponisten Axel Grandjean 1895. 2 albums fulde af Søllerødbilleder fra somrene 1895 og 1896 blev i 1967 af Grandjeans datter, fru Lili Kierulf stillet til rådighed for S.K.B., som lod en stor del af dem affotografere.
- 15 Fot. Axel Grandjean 1895.
- 16 Maleri af Sigvard Hansen, her gengivet efter en reproduktion, som overoverlæge P. M. Jersild ved et pudsigt tilfælde fandt hængende over sin seng på et norsk hotelværelse, og som han nemt fik lov til at bortføre. Udl. til S.K.B.
- 17 Fot. Axel Grandjean 1895.
- 18 Fot. Axel Grandjean 1896.
- 19 Maleri af Ludovica Thornam 1890, skænket Søllerød kommune 1965 af provst em. Henrik Vedel og frue, Farum, og hænger nu i S.R. Provstens fader var en yngre fætter til pastor Frantz Vedel i Søllerød, hvem billedet oprindeligt har tilhørt (sølvbryllups-gave).
- 20 Maleri af Ludovica Thornam 1890, reproduceret efter orig. i Fyns Stiftsmuseum, Odense.

- 21 Gl. postkort, skænket S.K.B. af korrespondent fru Helga Stefánsson, Holte.
- 22 Fot. W. Türck, Lyngby, her gengivet efter Holte Juleblad 1930 s. 10.
- 23 Fot. Axel Grandjean 1896.
Se under 14.
- 24-25 Fot. C. E. Aagaard 1910.
Orig. i S.K.B. Se under 4.
- 26 Penne-tegning af Julius Exner 1884.
Orig. i. S.M.
- 27 Fot. C. E. Aagaard 1900. Orig. i S.K.B.
- 28-29 Gengivet efter H. P. Rohde: Ernst Bojesen, 1958, s. 189 og 193.
- 30 Fot. dir. Chr. Hvidt, udl. af fabrikant A. N. Hvidt, København (død 1971).
- 31 Fot. C. E. Aagaard 1900. Orig. i S.K.B.
- 32 Fot. A. Th. Collin, Lyngby.
Orig. i S.K.B.,
skænket af redaktør V. Pilgaard.
- 33 Fot. Stæhr 1900. Se under 2.
- 34 Gengivet efter gl. postkort.
Orig. i S.K.B.
- 35 Brudstykke af et dobbeltfoto-grafi med meget vidt synsfelt (en perspektivforstyrrende billedkrumning til højre bortskåret). Efter orig. i S.K.B.
- 36 Fot. ing. N. I. Wendt 1904, udl. af inspektør Ove Wendt, Rungsted.
- 37 Fot. N. I. Wendt 1903, udl. af inspektør Ove Wendt.
- 38 Fot. N. I. Wendt 1904, udl. af inspektør Ove Wendt.
- 39 Fot. vinhandler E. C. Mortensen 1909, udl. af fru Inga Ulrich, f. Mortensen, Odense.
- 40 Gengivet efter gl. postkort.
Orig. i S.K.B.
- 41 Fot. C. E. Aagaard, uvist hvilket år.
Orig. i S.K.B. Se under 4.
- 42 Fot. anonym 1919. Orig. i S.K.B.
- 43-44 Fot. A. Th. Collin 1910, udl. af biografdirektør Ulrich Uhrskov, Holte.
- 45 Gengivet efter gl. postkort.
Orig. i S.K.B.
- 46 Fot. anonym 1892. Orig. i S.K.B.
- 47 Fot. A. Th. Collin, udl. af vognmand Hans Rasmussen, Holte.
- 48 Fot. anonym 1895. Orig. i S.K.B.
- 49 Fot. A. Th. Collin 1913, udl. af biografdirektør Ulrich Uhrskov, Holte.
- 50 Gengivet efter postkort fra ca. 1929, udl. af købmand Søborg Andersen, Holte.
- 51 Gengivet efter anonymt amatørfoto 6x9, skænket af repræsentant Aage Mortensen til S.K.B.
- 52 Fot. C. E. Aagaard 1921/22 (?). Orig. i S.K.B.
- 53 Fot. C. E. Aagaard i beg. af 1930'erne.
Orig. i S.K.B.
- 54 Maleri af Andreas Juuel 1853, udl. af frk. Maud Simmelhag, København.
- 55 Fot. anonym o. 1870, udl. af købmand Robert Hansen Larsen (1873-1970), Trørød.
- 56 Gengivet efter gl. postkort.
Orig. i S.K.B.
- 57 Fot. anonym 1906, udl. af fru Carla Andersen, Gentofte.
- 58 Fot. 1911, udl. af skotøjshandler Henning Haagensen, Holte.
- 59 Fot. C. E. Aagaard 1916. Orig. i S.K.B.
- 60 Gengivet efter postkort ca. 1929, udl. af købmand Søborg Andersen, Holte.
- 61 Gengivet efter postkort, udl. af manufakturhandler Aage Larsen, Holte.
- 62 Fot. anonym 1917. Orig. i S.K.B.

- 63 Fot. fru Fanny Aagaard 1913.
Orig. i S.K.B.
- 64 Fot. anonym 1872. Efter orig. i S.K.B.,
skænket af fru Birthe Mortensen,
f. Clausen, Birkerød.
- 65 Fot. anonym. Orig. i S.K.B.
- 66 Fot. anonym o. 1925,
udl. af S. Munkholm Pedersen,
Nydammen 62, Trørød.
- 67 Fot. anonym o. 1900, udl. af skotøjs-
handler Henning Haagensen, Holte.
- 68 Fot. C. E. Aagaard o. 1920.
Orig. i S.K.B.
- 69 Fot. A. Th. Collin 1919, udl. af
vognmand Hans Rasmussen, Holte.
- 70 Fot. A. Th. Collin 1921/22.
Orig. i S.K.B.
- 71 Fot. C. E. Aagaard 1913. Orig. i S.K.B.
- 72 Fot. anonym o. 1907, udl. af
Elmo Jellum, Nærum.
- 73 Fot. Chr. Mojel atelier, Birkerød
o. 1898, udl. af Elmo Jellum, Nærum.
- 74 Fot. C. E. Aagaard 1913. Orig. i S.K.B.
- 75 Fot. A. Th. Collin o. 1928, udl. af
vognmand Hans Rasmussen, Holte.
- 76 Gengivet efter postkort ca. 1929, udl.
af købmand Søeborg Andersen, Holte.
- 77 Fot. C. E. Aagaard 1922. Orig. i S.K.B.
- 78 Fot. Kyst-Atelieret, Vedbæk, o. 1900.
Orig. i S.K.B.
- 79 Fot. Kyst-Atelieret, Vedbæk, o. 1904.
Orig. i S.K.B.
- 80 Amatørbillede 1912, udl. af murer-
mester Chr. Brandstrup, Vedbæk.
- 81 Amatørbillede 1909, udl. af vognmand
Hans Rasmussen, Holte.
- 82 Fot. Stæhr o. 1900. Se under 2.
- 83 Fot. Carl Poulsen, Atelier Bjørnsdal,
København, 1885, udl. af boghandler
Poul Halck, København.
- 84 Fot. Rigmand 1919, udl. af Kjær
Jensen, Rundforbivej 69B, Vedbæk.
- 85 Fot. anonym 1917, udl. af
major Knud Skodsborg, Viborg.
- 86-87 Fot. anonym o. 1918-20, udl. af
operasangerinde fru Grete Lisa Lous,
København.
- 88 Fot. P. Olsen, Frederikssund, o. 1900,
skænket S.K.B. af fru E. Jessen,
Thorvaldsensvej 19, København.
- 89 Fot. fru vinhandler Mortensen 1913,
udl. af fru Inga Ulrich f. Mortensen,
Odense.
- 90 Fot. anonym o. 1910, udl. af direktør
Eigil Prins, Parcelvej 52, Virum.
- 91 Fot. C. E. Aagaard 1923.
Orig. i S.K.B.
- 92A-92B Fot. anonym o. 1902,
skænket S.K.B. af fru Vibeke Vittov,
Skodsborg.
- 93 Gengivet efter gl. postkort 1907.
Orig. i Kgl. Bibl.
- 94 Fot. N. I. Wendt o. 1904, udl. af
inspektør Ove Wendt, Rungsted.
- 95 Gengivet efter »Verdensspejlet«
1905-06 s. 560.
- 96 Fot. anonym o. 1925. Orig. i S.K.B.
- 97 Fot. anonym 1867, udl. af frk. Rigmor
Nielsen, Langagervej 9, Nyvang.
- 98 Fot. fru vinhandler Mortensen 1906,
udl. af fru Inga Ulrich f. Mortensen,
Odense.
- 99 Fot. vinhandler E. C. Mortensen 1911,
udl. af fru Inga Ulrich f. Mortensen,
Odense.
- 100 Fot. lærerinde frk. Frida Madsen 1916,
udl. af fru Eli Olsen f. Ravnkilde,
Øverødvej 45, Holte.
- 101 Fot. anonym 1899, udl. af vognmand
Hans Rasmussen, Holte.

- 102 Gengivet efter ugebladet »Hjemmet«
1907 årgang 10 s. 773.
- 103 Gengivet efter gl. postkort 1909,
skænket S.K.B. af korrespondent fru
Helga Stefánsson, Holte.
- 104 Fot. anonym o. 1927. S.K.B.
- 105 Fot. anonym 1867, udl. af frk. Rigmor
Nielsen, Nyvang.
- 106 Fot. Lauritz Olsen, atelier Østergade
13, København, o. 1875, udl. af
frk. Rigmor Nielsen, Nyvang.
- 107 Fot. dir. Chr. Hvidt 1883, udl. af
fabrikant A. N. Hvidt, København.
- 108 Fot. anonym o. 1880. Orig. i S.K.B.
- 109 Fot. anonym, udl. af fru ingeniør
Borch Madsen, Høje Skodsborgvej 22.
- 110 Fot. fru Christine Maria Grandjean
1896. Se under 14.
- 111 Fot. Kyst-Atelieret, Vedbæk o. 1900-
1905. Aftryk skænket S.K.B. af
forf. P. Thomassen.
- 112 Fot. Valborg Borre 1911, udlånt af
nærværende bogs forf.
- 113 Fot. anonym 1913, udl. af fhv.
hattemager Axel Petersen, Skodsborg.
- 114-115 Fot. anonym o. 1914-1918.
Fra C. E. Aagaards billedsamling.
Se under 4.
- 116 Fot. fru vinhandler Mortensen, 1917,
udl. af fru Inge Ulrich f. Mortensen,
Odense.
- 117 Fot. anonym o. 1925. Fra C. E.
Aagaards billedsamling. Se under 4.
- 118 Fot. Carl Poulsen, atelier Bjørnsdal,
København 1885, udl. af boghandler
Poul Halck, København.
- 119 Fot. Axel Grandjean 1895.
Se under 14.
- 120-121 Fot. C. E. Aagaard 1896.
Orig. i S.K.B.
- 122 Fot. Reiffenstein-Hansen 1908.
Kgl. Bibl.
- 123-124 Fot. fru vinhandler Mortensen
1914, udl. af fru Inga Ulrich f. Mor-
tensen, Odense.
- 125 Fot. C. E. Aagaard o. 1918-1920.
Opforstørret brudstykke af orig. i
S.K.B.
- 126 Fot. C. E. Aagaard 1927. Anvendt
som postkort. S.K.B.
- 127 Opforstørret avisbillede 1942, udl. af
fru I. Collin, Holte.

Bogen er sat med Linotype Janson.
Papiret er Thai-cote
og reproduktionsarbejdet er udført hos Burchardi.
Den typografiske tilrettelægning af Finn Brøløs.
Sat og trykt hos Poul Kristensen, Herning.

Bogen er udsendt som jubilæumsbog
i anledning af 30-års dagen for stiftelsen af
Historisk-topografisk Selskab for Søllerød Kommune.
1942 - 27. februar - 1972.

ANDET OPLAG